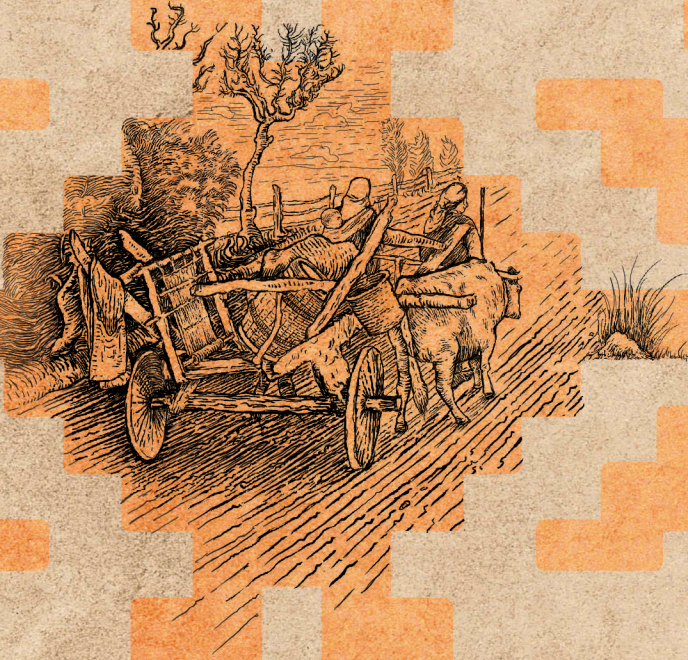

Yörükler ve Derici Yörükleri Tarihi

CEVAT YILDIRIM

Yörükler ve Derici Yörükleri Tarihi

C E V A T Y I L D I R I M

Aliağa Kent Kitaplığı

Yörükler ve Derici Yörükleri Tarihi

Cevat Yıldırım

ALİAĞA KENT KİTAPLIĞI **13**

Genel Yayın Yönetmeni

Şenol GÖK

Yayın Koordinasyon

Ali Osman KARATEKİN

Grafik Tasarım ve Uygulama

G Ü V E N T O R O S

G R P H C D S G N R

İllüstrasyon/Oğuz Çelik

Yönetim Yeri

Aliağa Belediyesi

Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü

Kültür Mah. Lozan Cad. No: 47 Aliağa-İZMİR

Tel: (0232) 399 00 00 Fax: (0232) 616 37 19

halklailiskiler@aliaga.bel.tr

www.aliaga.bel.tr www.aliaga.com.tr

Sertifika No: 48116

Basım Yeri

Dinç Ofset Matbaa

1145/4 Sokak No:11/C Yenişehir-İZMİR

Tel & Fax: 0232 459 49 61-63

Sertifika No: 45147

Birinci Baskı **Aralık 2020** Baskı Adedi **1500** ISBN **978-975-8160-02-0**

Bu kitap, Aliağa Kent Kitaplığı tarafından yayına hazırlanmış olup, Aliağa Belediyesi'nin ücretsiz kültür hizmetidir. Bütün hakları saklıdır. Kaynak gösterilmeden tanıtım için yayımlanacak yazılar dışında Aliağa Belediyesi'nin yazılı izni alınmadan çoğaltılamaz. Satılamaz.

© **Aliağa Belediyesi**

İÇİNDEKİLER

10 Sunuş

Serkan ACAR/Aliağa Belediye Başkanı

12 Önsöz

Cevat YILDIRIM

15 I.BÖLÜM YÖRÜKLER

17 Yörük-Yüğrük

18 Oğuzlar

19 Oğuz Boyları

20 Oğuz Kağan Kimdir?

20 Selçuklular ve Oğuzlar

22 Dandanakan Savaşı

22 Dandanakan Savaşı Sonrası

24 Türkmenler

24 Doğu Anadolu Taraflarında Türkmen Beylikleri

27 Asya'dan Anadolu'ya Gelen Türkmen Boyları ve Oymakları

29 Bozulus Türkmenleri Anadolu'ya Yayıldı

30 İlk Kez Yörük Adı

31 Oğuzların Boy Düzeni

31 Oğuz Boyları ve Yerleştikleri Yerler

38 Askeri Sınıf Olarak Yörük

39	Yörüklerden Alınan Değişik Vergiler
40	Yörüklerin Yaşam Düzeni Niçin Bozuldu?
42	Yörüklerde Günlük ve Mevsimlik Yaşam
45	Genelde Yörüklerde ve Hayvanlarında Görülen Hastalıklar
48	Yörüklerle İlgili Az Bilinen Konular
50	Yayla ve Yaylacılık
51	Ege Bölgesi'nde Yaylacılık
52	Yörüklerde Dokumacılık
57	Yörüklerde Çadır
60	Osmanlı Devleti Konar-Göçerleri Yerleştirmek İstiyor
61	Osmanlı Devleti Gözünü Yörüklere Çevirdi
62	XVII. Yüzyıl Sonlarında Mecburi Yerleştirmeler Oldu
63	Osmanlı Döneminde Anadolu'da Konar-Göçerlerin Yerleştirilmesi
64	Adana Sancağında Ayas-Berenli ve Kınık Kazası Bölgesine Hangi Oymaklar İskân Edildi?
65	Konar-Göçerlerin Toprağı Bırakma Sebepleri
66	Tanzimat Sonrası Konar-Göçer İskânı
69	Mustafa Kemal Atatürk'ün Ataları Yörük Mü?
74	Yunt Dağı Nerede ve Önemi Nedir?
78	Yunt Dağı Yöresinde Bazı Yörük Grupları
78	XVI. Yüzyılda Güzelhisar Kazası Civarında Yörük Cemaatleri

-
- 79** Aşiretler Cemaatler Nasıl İsim Alır?
-
- 79** XVI. Yüzyılda Yunt Dağı Yöresinde Yörük Oymakları
-
- 81** Elliciyan-ı Yunt Dağı Yörüklerinin Dağılıp Yerleştikleri Alanlar
-
- 82** Saruhan Yörükleri Defterleri
-
- 83** Saruhan Sancağında Yerleşen ve Yerleşmek Üzere Olan Aşiretler
-
- 83** XVI. Yüzyıldan Sonra Saruhan Sancağında Dağılan Yörük Cemaatleri
-

89 II.BÖLÜM **DERİCİ YÖRÜKLERİ**

-
- 91** Derici Yörükleri
-
- 92** Derici Yörükleri Padişahıtan Yardım İstedi
-
- 93** Derici Yörüğü Osmanlı Arşivlerinde Nasıl Yer Aldı?
-
- 94** Günümüzde Ovacık Yaylası
-
- 98** Ovacık Yaylasına Çıkmak
-
- 100** Derici Aşireti Ne Zaman Karakuzu Köyüne Geldi?
-
- 102** Ovacık Yaylasında Günlük Yaşama Bakış
-
- 105** Derici Aşiretinin 1844-45 Yılları Güzelhisar Kazası Temettü'at Defterindeki Yerleri
-
- 110** 1844-1845 Yılları Döneminde Derici Aşiretinden Çiftçilik Yapanların Durumu
-
- 111** Derici Aşiretinde Üretim
-
- 115** Derici Yörüklerinde Halk Hekimliği
-
- 121** Derici Yörüklerinde Yağmur Duası
-

	124	Günümüzde Çıtak Köyü
	128	Günümüzde Karakuzu Köyü
	130	Sonuç
	132	Araştırma Gezilerinden Fotoğraflar
	144	Kaynakça
	147	Dizin

Ö Z G E Ç M İ Ş

2000’li yılların başından itibaren Aliğa’da yerel tarihi ve kültürel miras unsurlarını araştırmaya devam etti. 2009 yılında “**Aliğa: Cumhuriyet Dönemi**” eseri yayınlandı. 2016 yılında Aliğa Belediyesi’nin desteğiyle “**Güzelhisar**” eserinin güncellenmiş 2. ve 3. basımlarını yayınladı. 2017 yılında “**Su, Deniz, Gediz: Foça**” kitabını yazdı. 2019 yılında Yörükler ile ilgili saha araştırmaları, gözlem ve incelemeleri ile bilimsel kaynak taramaları için çalıştı. Halen tarihi- mitolojik öyküler üzerine çalışmalarını sürdürmektedir.

YÖRÜKLER VE DERİCİ YÖRÜKLERİ TARİHİ

Sunuş

Aliağa ve yaşadığımız coğrafya, ılıman iklimi, bol su kaynakları ve bereketli toprakları ile binlerce yıldır insanlığa ev sahipliği yapıyor. Güzelhisar'ın can verdiği, bir tarafımızda Yunt Dağları, diğer tarafımızda Dumanlı Dağının yükseldiği, Bakırçay ile Gediz nehirlerinin coğrafi olarak sınırlarını belirlediği bölgemizde insanoğlu binlerce yıldır yaşıyor. Farklı tarihsel zamanlarda farklı kültürlerin yaşadığı bu topraklara bin yıldır büyük zenginlik katan toplulukların en başında ise Yörükler geliyor. Asya'dan gelip Anadolu'yu vatan, Ege'yi mesken tutan Yörükler kültürlerini de bozulmadan günümüze kadar getirdiler. Tarih boyunca hep vatana, bayrağa sahip çıktılar. Anadolu coğrafyasının bin yıldır Türk yurdu olmasında ve en sonunda Milli Mücadele'de yedi koldan gelen düşmanı püskürtmede Yörükler hep en önde olmuştur.

Şunu hepimiz çok iyi biliyoruz ki; Yörük kültürü Anadolu'nun da, Türkiye Cumhuriyeti'nin de özüdür, mayasıdır. Bu kültürde sevgi ve hoşgörü vardır; doğada mücadele azmi vardır, zorluklar karşısında dayanma iradesi vardır. Yaşadığı topraklara, doğaya, diğer canlılarla birlikte sahip çıkma vardır. Bu yüzden Yörük kültürünün, gelenek ve göreneklerinin korunması, genç kuşaklara öğretilmesi ve geleceğe taşınması çok önemlidir.

Aliağa ve çevresindeki bin yıllık Yörük kültürünü araştırmak, öğrenmek, yaşatmak ve geleceğe taşımak için yapılan tüm çabaları desteklemeye çalışıyoruz. Bu eser de bu kültür çabalarından biridir. Aliağamızın değerli eğitimcisi, yerel araştırmacı Cevat Yıldırım hocamızın büyük emek vererek ortaya çıkardığı “Yörükler ve Derici Yörükleri Tarihi” kitabı, sadece Aliağa ve çevresindeki Yörükler açısından değil, Anadolu coğrafyasındaki tüm Yörüklerin tarihiyle ilgili önemli bilgileri bir araya getiriyor.

Yörük kültürü sadece hepimize bir miras değil, aynı zamanda bir emanettir. Bu kadim kültüre sahip çıkıp, değerlerini geleceğe taşımak gibi bir tarihsel görev ve sorumluluğumuz var. Aliağamızla ilgili sürdürmekte olduğumuz “Aliağa Kent Belleği Araştırmaları” kapsamında Yörük kültürümüzün günümüzde yaşayan gelenek, görenekleri, somut ve somut olmayan kültürel unsurlarını kayıt altına alarak çocuklarımıza, gençlerimize öğretmek için çalışmalarımızı sürdüreceğiz.

“Yörükler ve Derici Yörükleri Tarihi” kitabımızın Aliağamız için hayırlı olmasını diliyorum, Cevat Yıldırım hocamıza Aliağa halkı adına teşekkür ediyorum.

Saygı ve Sevgilerimle.

Serkan ACAR

Aliağa Belediye Başkanı

Aralık/2020

Önsöz

Yörükler, güzel Türkiye'mizin temel taşıdır. Yörüklerin ilk oturdukları yer Orta Asya'da Baykal gölü civarıydı. Daha sonra yine Asya'da Maverainnehir'de yaşadılar. Büyük Selçuklu Devleti'ni, Anadolu Selçuklu Devleti'ni ve Osmanlı İmparatorluğu'nu kuran Yörüklerdi. Osmanlı ordusu Avrupa yollarında ilerlerken onların her türlü levazım hizmetlerini gören de yörüklerdi. *Kanuni*'nin ordusunun tüm yiyeceği Yörüklerce temin edilirdi.

Günümüzde adları mahalle de olsa 6360 sayılı yasadan önce Aliğa ilçesinin köylerinin sayısı on sekizdi. Bunların dokuz adedi eski yerleşimdi. Hacıömerli, Kalabak gibi. Dokuz köy, XVII yüzyıl sonuna kadar daha önceden yerleşen Yörük köyleriydi. Ayrıca XIX. yüzyıl ortasına kadar göçebe hayat süren dokuz köy daha vardı. Çıtak, Karaköy ve Karakuzu köyleri bunlara örnektir. Türkiye halkının büyük çoğunluğu Asya'dan göç yoluyla geldi. Geldikleri yerde kentli ve köylü olanlar da Anadolu'da yerleşik duruma geçerek köyler ve kasabalar kurdu. Anadolu'da yaşayan bazı unsurlar Türklüğü benimsedi. Osmanlı Devleti döneminde ülkemizde Rum- Ortodoks, Katolik, Ermeni- Hristiyan ve Musevi inancına sahip uluslar Türkiye halkıyla kardeşçe birlikte yaşadı. Yine, İzmir ve İstanbul'da yabancı ülkelerin vatandaşları Levantenler de vardı. Belirttiğim uluslar dışında Osmanlı Devleti sınırları içinde oturan Osmanlı vatandaşı kabul edilen Arap, Arnavut, Kürt vb. kişiler bu ülkenin tüm insanları gibi vatandaş statüsündeydi. Fakat *I. Dünya Savaşı*'ndan sonra kopmalar başladı. *Kurtuluş Savaşı* sonunda yabancı unsurlar ülkemizden ayrıldı. Geçici olarak kalanlar haricinde Türkiye Devleti sınırları içinde oturan herkes *Türkiye Cumhuriyeti* vatandaşı olduğu devletçe kabul gördü. Aliğa ilçesinde Yörük diye nitelenen

Yörükler Türk Halkının en az karışıklığa uğrayan grubudur. Türk milleti-
nin kökleridir. Bu eserde Yörüklerin Asya yaylarından çıkıp, Anadolu'ya
gelişleri tarihi bir perspektif içinde öykülendirildi. Yörükler hor görülün
değil, hür görülmesi gereken insanlardı. Et, süt ve süttten yapılan gıdaları
üreten onlardı. Ne yazık ki tarih boyunca sadece askerlik ve vergi zamanı
hatırlandılar.

Tüm okuyuculara saygı ve sevgiler.

Ocak 2020, Aliğa

I. BÖLÜM

Yörükler

Aliaga Kent Kütüphanesi

Yörü - ye - k

Yörük-Yügrük

Yörük sözünün yürümek sözcüğünden türediğini söyleyen birçok araştırmacı var. Bunlardan biri de Sökeli Prof. Dr. Mehmet Eröz'dür.¹ Sözcüğün aslı Yori'dir. Anadolu'da kalın sesliler incelmış yörü-ye dönüşmüştür. Yörü eylemi sonuna -k eklenmiş ve Yörük olarak söylene gelmiş. Kelime Orhun yazıtlarında, Uygurlarda, Kaşgarlı Mahmud ve Yusuf Has Hacib'in eserlerinde de görülür.² Yörükler Oğuz boylarındandır. Oğuzların XI. yüzyılda Müslümanlığı kabul eden topluluğuna *Türkmen*, Göçebe hayatını sürdürenlere Yörük denir. Diğer bir açıklama da Osmanlı kanunnamelerinde yer alır. Yörük, *konargöçer taifedir, karada ikametleri yoktur*.³ Yine Osmanlı Devleti'nde ilk kez Fatih Kanunnamelerinde Yörük adı görülmektedir. Bir araştırmacı bilim insanımız da *göçebeler kendilerine Yörük adını verir* deyip sözcüğün yürümek fiilinden türediğini belirtir.

Çıtak mahallesinde oturan Mehmet Aksoy da kendilerine neden Yörük dendiğini şöyle anlattı: *Biz Orta Asya'dan gelmişiz. Anadolu'da bir uçtan bir uca göçerken harpler, çekirge sürüleri, kıtlıklar ve nice uğraşlar görüp, sonunda buralara gelmişiz. Yaz aylarında Dumanlı'da Serezler, Halkalı, Çukurbağ, Kiremitlik, Çal-göl, Çaltıçukuru gibi mevkilerde oturup, kışın aşağılara inerdik. Koyun ve keçi beslemek bizim işimizdi. Bu şekilde göçebe hayat yaşadığımızdan bize Yörük derler.*

Bir kısım araştırmacı da yörük sözcüğünün asıl anlamının yügrük olduğunu bunun da ileri, medeni, bilgili, cins ve saf anlamına geldiğini söyler ve yazar. Mehmet Eröz ise halktan aldığı şekilde Yügrük yetenekli, dirayetli ve cesur anlamına geldiğini belirtir.⁴ *Türk Ansiklopedisi* Müslüman Oğuzlara *Türkmen* dendiğini yazmaktadır. Köprülü de *aşiret, Yörük ve Türkmen*

1 Mehmet Eröz, Yörükler, s.20.

2 Sadullah Gülten, Yörük Adına Dair Bazı Düşünceler, Yörükler-Orta Asya'dan Anadolu'ya Çalıştayı, s.123-124, Hayrettin Yiğit, Doktora Öğrencisi, Yörük Mü, Yörür Mü, Yörük Kelimesinin Etimolojisi

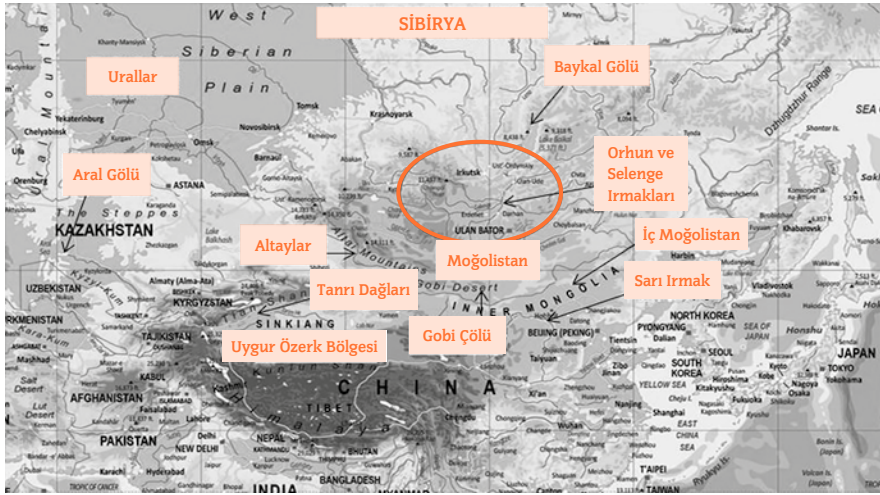
3 Ahmet Akgündüz, Osmanlı Kanunnameleri, C.II. Yıl 1990, s.159.

4 Mehmet Eröz, Türk Sosyolojisi Meseleleri ve Yörük Türkmen Köyleri, İst. 1966, s.121.

kelimelerinin aynı anlamı taşıyacak şekilde kullanıldığını ifade eder. Yörük ve Türkmen sözcükleri başlangıçta eşit anlam ifade edecek biçimde kullanılmıştır. XIV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türkmen ve Yörük tabirlerinin ayrıldığını, göçebe hayat sürenler için *Yörük*, yerleşik hayata geçenler için *Türkmen* kelimesinin kullanıldığını araştırmacılar açıklar.⁵

Manisalı öğretmen tarihçi İbrahim Gökçen de *Yörük ve Türkmenler Anadolu'muzun temel taşı ve Türk halkın asıl elemanıdır* diyerek övgüyle konuyu değişik bir açıdan betimledi. Yörük ve Türkmen adı verilen topluluk Oğuzlardan gelmektedir. Oğuzlar adı verilen Türk kavminin tarihteki durumuna kısaca bakalım.

Oğuzlar

Orta Asya Haritası ve Oğuzeli.

Çin ülkesinin yazılı kayıtlarında M.Ö. 2.yüzyıldan sonraki tüm olaylarda Oğuz adı görüldüğü araştırmacılar tarafından tespit edilmiştir.⁶ X. yüzyılın ilk yarısında Sirderya (*Seyhun nehri*) civarı ve onun kuzeyindeki bozkırlarda

5 Doç. Dr. M.Said Doğan, Doç. Dr. Cihangir Doğan, Tarihsel Gelişim Sürecinde Yörükler, s. 17.

6 Cahit Gelekçi, Türk Kültüründe Oğuz, Türkmen, Yörük Kavramı, s.11.

yaşıyorlardı.⁷ Yaşanan göçebe bir hayattı. Bir kısmı da yerleşik hayatı seçmişti. Oğuzların büyük çoğunluğu İslam dinini kabul etmişti.⁸ Oğuzlar değişik topluluklardan meydana gelmekteydi. Her topluluğa *il* veya *el* denirdi. Her il aynı zamanda boydur. Boylar; obaları, obalar da boyları oluşur. Faruk Sümer’e göre böylelikle *Oğuzeli* meydana geldi.

Oğuz Boyları

Oğuzlar, VII. yüzyıldan itibaren *Barlık Irmağı* civarında, M.S. 630’da Tula Irmağı yakınlarında görüldü. Baykal gölü civarında devlet kuran Türkmenler *Göktürkler*’di. Selenga ve Tula Irmağı çevresinde göçebe yaşam içinde bulunan Oğuzlar önce Göktürkler’e bağlı kaldılar. Göktürklerin yıkılışıyla bölgede devlet kuran Uygur Birliği idaresinde bulundular.⁹ Otlak arama Oğuzların en önemli davranışıydı. Hayvanlarını beslemek onların birinci derecedeki yaşam şekliydi.

Oğuzlar boylardan oluşur. Boylardan Oğuz-eli meydana geldi. Boylar rengini efsanelerden alarak *Bozoklar* ve *Üç-Oklar* olmak üzere ikiye ayrılır. Her kol 12 boydan meydana gelir.

Bozoklar				
	1.	2.	3.	4.
Günhan	Kayı	Bayat	Alaevli	Karaevli
Ayhan	Yazır	Düğer	Dodurga	Yaparlı
Yıldızhan	Avşar	Kızık	Beğdili	Karkın
Üçoklar				
Gökhan	Bayındır	Beçene	Çavuldur	Çepni
Dağhan	Salur	Eymür	Alayuntlu	Üreğir
Denizhan	İğdir	Bığdız	Yıva	Kınık

7 Prof. Dr. Faruk Sümer, Oğuzlar, s.33, Ankara Üniv. DTCF Yayınları, 1972-Ankara.

8 Osman Turan, Selçuklular Tarihi ve İslam Medeniyeti, s.46, 1971 Yılı.

9 Arif Sarı, Oğuz İlinden Anadolu’ya Türkmenler, s.49, Konya Araştırmaları –Göç ve İskân, s.45-64.

Kaşgarlı Mahmud eserinde yirmi dört Oğuz Boyunu saydıktan sonra: *Bu boyların her birinin kolları ve oymakları vardır, özetlemek için o kolları attım* biçiminde ifade eder. *Üçok* ve *Bozok* olarak adı geçen iki ana kol *Oğuznamelerden* alındı. Reşideddin, Ebu'l Gazi Bahadır Han ve Yazıcızâde Ali'nin anlattıkları bilgiler *Oğuznamelerde* vardır.¹⁰ Boylar olarak Türkmenler Selçuklularla birlikte Anadolu'ya geldi. Maverâünnehir'de, Azerbaycan'da ve Horasan'da yaşayan Türkmenlerin çoğu göçe katılsa da bazı boylar *Anayurt*'ta kaldı.¹¹

Oğuz Kağan Kimdir?

Oğuz Kağan, *Atalar kültü*'nde bir yiğit, bir kahraman, bir devlet kurucudur. Türk kültürünün geçmiş tabakalarında yer alır. *Dede Korkut* öykülerinde, Türk Mitolojisinde, Oğuz, Uygur anlatımlarında, eski Türk yaşamında daima yer almıştır. Gerçekten yaşadığı bir dönem var mıydı? Mete Han mıydı? Oğuz muydu? Asıl bilgi, Onun Türk Mitolojisinde var olan bir şahsiyet olmasıydı.

20

Bazılarına göre böyle bir kişi yoktu. Oğuzların atası *Oğuz Kağan*'dır. Bu isim zamanla Türk halkının hayal dünyasında ve bir destan kahramanı olarak kaynaklarda yer aldı. Yirmi dört Oğuz Boyu onun manevi dünyasından *Boylar* olarak Türkmen ve Yörüklerin geldiği atalar kültünde ve tarihi olaylarda daima vardı.¹²

Selçuklular ve Oğuzlar

Selçuklu Devleti'ne adını veren Selçuk Bey Oğuzların *Kınık* boyundandır. Babası Dukak Bey Hazar Devleti'nde ordu komutanıydı. Temür Yalığ (*Demir Yaylı*) unvanıyla anılıyordu. Aral gölü ve Seyhun Irmağı civarında yaşıyordu. Adı, mücadeleci anlamında olduğu kaynaklarda yazılıydı. Oğuzlar belirtilen

10 Fuzuli Bayat, *Oğuzname*, İslam Ansiklopedisi,

11 Prof. Dr. Faruk Sümer, *Oğuzlar*, s.139-14

12 Ayhan Pala, *Oğuz Kağan Kimdir?* V. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu – Oğuzlar, s. 134,

topraklarda VIII. Ve IX. yüzyıllarda bir devlet kurdu. Selçuk Bey'in torunları Çağrı ve Tuğrul Beyler Oğuzların devlet haline getirilmesinde önemli rol oynadılar. Bazı araştırmacılara göre bunlar *Dokuz Oğuzlar*'dır. İbrahim Kafesoğlu da Sirderya Oğuzlarını Dokuz Oğuzların devamı olarak görür.¹³ Oğuzlar, 766 yılında kendi devletlerini bu bölgede meydana getirdiler.

Türkmenlerin Anadolu'da topluca yerleştikleri ilk yerler Erzurum, Ahlât ve Elazığ gibi kentler ve civarıydı. X. yüzyıl başlarında Oğuzların çoğu göçebe hayatı yaşıyordu. Selçuk Bey boylardaki iç çekişmelerden bıkmıştı. Mangışlak civarındaki oymağını ve askerini alarak 960 yılında Cend şehrine geldi (*Kent harabeleri günümüzde Kazakistan'dadır.*) Surkent ve Fârâb yakınlarında oturan Oğuzlar da Cend civarına geldi. Yıl 985 tarihini gösteriyordu. Oğuzlar bir araya geldiği dönemde Sâmanlı ailesi ve Gazneliler mahalli savaşlar yapmaktaydı. Oğuzlar Sâmanilere asker verdiler. Oğuzlardan az sayıda oymak Selçuklulardan önce Horasan'a kadar ulaştı. Selçuklular 1020-1021 yıllarında Selçuk oğlu Aslan Yabgu yönetiminde Nâr yöresine kadar geldiği yazılı kaynaklarda görülür. Bölge bugünkü Buhara'ya 115 – 120 km. mesafededir.

21

Tuğrul, Çağrı Beyler Selçuk'un torunları, Mikail'in oğullarıdır. Dedeleri tarafından yetiştirildiler. Anadolu'da Anadolu Selçuklu Devleti'ni kuran Kutsalmiş ve Resul Tegin yine Selçuk Bey'in torunudur. Babaları Aslan Yabgu'dur. Gaznelilerin de Türk soyundan olduğu savının aksi ispat edilmedi. Gazneli Devleti hükümdarı Sultan Mahmud, Selçuk oğlu Aslan Yabgu'yu Hindistan'da Multan civarında Kalincar kalesine hapsedti. Gazneli Sultan Mahmud 1028 yılında 4000 Oğuz Türkünü öldürttü. Sultanın ölümünden beş yıl sonra Selçuklular 1035 yılında Horasan'a geldi. Selçuklu ordusunun başında Çağrı Bey vardı. Aynı yıl Neşâ taraflarında Sultan Mahmud'un ordusunu perişan ettiler.¹⁴ Selçuklu ve Gazneli mücadelesi devam etti. 1039 yılında Gazneli hükümdarı Sultan Mesut Selçukluların üzerine yürüyüp savaşı kazandı. Bir yıl daha savaşı sürdürse de Selçuklu ordusu geri çekildiğinden Gazneliler bir başarı elde edemeyip başkentlerine döndüler.

13 Faruk Sümer, *Oğuzlar*, s. 63-64,

14 Prof. Dr. Faruk Sümer, *Oğuzlar*, s.79,

Dandanakan Savaşı

Takvimler 22 Mayıs 1040 tarihini göstermekteydi. Selçuklu ordusunda 16.000 atlı vardı. Selçuklu ordusu dört bir yönden Gazne ordusuna karşı hücumla geçti. Sultan Mesud'un yanındaki Türk ve Memlûk askeri savaşmakta isteksizdi. Selçuklular rakip ordudaki deve ve kumaşları ele geçirip, bir tarafa bırakıyor, yeniden hücum ediyordu. 23 Mayıs'ta Gazne ordusu yakındaki Dandanakan kalesine doğru çekildi. Savaş devam ederken çok sayıda Gazne askeri Selçuklular tarafına geçti. Daha sonra yapılan kuvvetli bir hücumla Gazne ordusu bozguna uğratıldı. Gazne ordusu çareyi kaçmakta buldu. Sultan Mesud da kaçanlara katıldı. Bu yengi Selçuklulara Horasan'ı kazandırmış oldu.¹⁵

Dandanakan Savaşı Sonrası

Bu kesin zaferden sonra Yörük ve Türkmenlerin kurduğu Selçuklu Devleti'nin temelleri atıldı. Tuğrul ve Çağrı Beyler otlakları çoğalttı. Boylar varlıklı hale gelince iki kardeş bulundukları kentlerde ve yeni alınan yerlerde bayındırlık faaliyetine girişti. Selçuklu Devleti'nin genişlemesi ve tam bir refaha eriştiği olayları gözden geçirmek gereklidir.

Çağrı, Gazneliler'i tamamen Horasan'dan çıkardı. Karahanlılarla barış yaptı. Kıpçaklıların beyini Müslümanlığa davet etti. Harizmlilere gerekli cezayı kesti. Tuğrul Bey Nişabur'da barışı ve sükûneti sağladı. Arkasından Curcan ve Teberistan'ı da zapt etti.

Rey şehrini başkent yaparak burada okullar, camiler ve hayır kurumları yaptı. Irak Oğuzları ise 1043'de Cizre ve Diyarbakır'ı aldı. Çevredeki Oğuz Beyleri ona bağlandılar. *Tuğrul Bey* 1055 yılında Bağdat'a gidip İslam Halifesi ile görüştü. İki kardeş olan Çağrı ve Tuğrul Bey yaşamları boyunca birbirlerine daima bağlı kaldı. Asla birbirlerine karşı gelmediler. 1059 yılında Çağrı Bey, 1063 yılında da Tuğrul Bey ecele yakalanıp toprak altına girdi. Tuğrul

15 Ergin Ayan, Tuğrul Bey Döneminde Oğuzların İran Coğrafyasına Yayılmaları, s.166,

Bey'in uyum yeteneği yüksek, doğru sözlü ve yumuşak yürekli bir hükümdar olduğu bilinir. ¹⁶

Yörükler açısından ise onlara Anadolu'nun kapılarını açan Selçuk Bey'in torunları olan iki yiğit kişiydi. Devletin temeli Türkmen ve Yörüklerle atıldı. İki kardeşin döneminde Anadolu fethedildi. Anadolu, Oğuzların yeni yurdu oldu. *Dandanakan Savaşı*'ndan çok önce Oğuzlar Çağrı'nın ve diğer beylerin komutasında Doğu Anadolu'ya akınlar yaptı. 1015 yılında başlayan bu akınlar sürüp gitti.

Alp Arslan Horasan Beyi Çağrı'nın oğludur. Amcası Tuğrul Bey ölünce onun yerine Selçuklu Devleti hükümdarı oldu. Alp Arslan'ın devlet başına geçmesiyle Çağrı ve Tuğrul Beylerin toprakları tek hükümdarlık altında birleşti. Alp Arslan 1065- 1066 yıllarında Oğuzların daha önce oturdukları Mangışlak yöresine askeriyle giderek huzuru sağladı. Ticaret yollarını da denetim altına aldı. Cend şehri Sirderya Irmağı yakınındaydı. Burada bulunan dedesinin mezarını da ziyaret ederek Horasan'a döndü.

Şimdi hedef Anadolu topraklarıydı. 1070 yılında Fatımi Halifesinin çağrısı üzerine Suriye topraklarına geçti. Anadolu'nun güneyindeki topraklarda Fırat'ı ilk geçen Türk hükümdarı oldu.

Alp Arslan ile akınlar daha da gelişti. Sivas ve Malatya'nın doğusundaki topraklarda Bizans direnişi kırıldı. Fakat Bizans İmparatoru son olarak Türkleri Anadolu'dan atmak istiyordu. 1071 yılında Malazgirt Ovasında Alp Arslan'ın Türkmen ordusu ile Bizans İmparatoru Romanos Diogenes'in ordusu karşılaştı. Bizans Devleti kesin yenilgiye uğradı. Bir daha başını doğrultamadı. Savaş sonucunda Anadolu Yörük ve Türkmenlere açıldı. ¹⁷

Alp Arslan'ın oğlu *Melikşah* döneminde Selçuklu Devleti en geniş sınırlarına ulaştı. Devletin Toprakları Asya'daki Sirderya Irmağından Anadolu'daki Gediz ve Büyük Menderes nehirleri kıyılarına kadar uzandı. Birçok Türkmen Beyi Anadolu'nun fethinde bulundu. Kutalmış oğlu *Süleyman Şah*, İznik'e kadar dayandı. Anadolu Selçuklu Devleti 1077 yılında Büyük

¹⁶ Prof. Dr. Faruk Sümer, Oğuzlar, s.99,

¹⁷ Prof. Dr. Faruk Sümer Oğuzlar, s.102,

Selçuklulara bağı olarak varlığını kabul ettirdi. Marmara Bölgesi'nin doğu ve güney kısımları dışında, tüm Anadolu'da Türkler egemen oldu. Selçuklular bağımsız yaşadıkları tüm yörelerde sivil ve dini birçok eser meydana getirdi. Horasan, Azerbaycan ve eski yurtlardan Anadolu'ya gelen Oğuzların içinde hem kentli, hem de göçebe aşiretler vardı.

Türkmenler

XIII. yüzyıldan sonra her yerde Oğuzlara *Türkmen* adı verildi. Selçuklu döneminde gruplar halinde gelen Türkmenler devlet eliyle Bizans kent ve köylerine yakın yerlere gönderildi. Bundan amaç yeni otlaklar bulmak ve boy ve aşiretleri isyanlardan uzak tutmaktı. Tuğrul Bey'in anadan kardeşi *İbrahim Yınal* Doğu Anadolu Bölgesinin fethinde önemli rol oynadı. Anadolu'ya gönderilen Türkmenler çoğu dirlik sahibi oldu. Bazıları da oturduğu yerin sahibiydi. Raiyyet durumunda olanlar da vardı. Türkmen soylular daha sonraları Anadolu'da kendi başlarına beylikler kurdular.

24

Malazgirt Savaşı'ndan sonra on yıl içinde Türkmenler Ege ve Marmara kıyılarına dayandılar. Yüzyılın sonlarında *Haçlı Seferleri* sebebiyle İç Anadolu'ya çekildiler. Marmara ve Ege'de toprak kaybettiler. Haçlılardan cesaret alan Bizans Devleti Türkleri Anadolu'nun ortasından da atmak için harekete geçti. 1176 yılında Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan ile Bizans İmparatoru Manuel Komnenos arasında *Miryokefalon*'da (*Denizli Düzbel denilen mevkii civarı*) büyük bir savaş oldu. Bizans ordusu perişan olup dağıldı.¹⁸ Türkler Bizans'ın bütün ümitlerini boşa çıkardı. Bizans Haçlılardan yardım alsa da yetmedi. İstanbul'un fethine kadar asla toparlanamadı. Ancak kalelerde savunma yaptı. Bu savaş kesin olarak Anadolu'yu Türk yurdu haline getirdi. Savaş bittikten sonra Türkmenler Bizans topraklarında sınırlarını genişletti. Şimdi hedef Anadolu'yu işgale kalkan Moğol ordusu ile çarpışmaya kaldı. Selçuklular ile Moğol bozgunundan önce kuzey ve güney Anadolu'da denize ulaşıldı.

18 Miryokefalon Savaşı, 17 Eylül 1176'da oldu.

Anadolu Selçuklu Devleti hayatiyetini 1308 yılında tamamen kaybetti. Alâeddin Keykubat zamanında 1243 yılında Moğollar doğudan gelerek Selçuklulara vergi ve yaptırım konusunda zorlamalarda bulundu. Anadolu Selçuklu Devleti bağımsızlığını yitirdi. Önceden gelen birçok Oğuz boyu Anadolu'da birbirinden uzak yerlerde cemaatler ve aşiretler şeklinde yerleşti.

Moğolların Anadolu'ya saldırdıkları sırada göçler devam etti. 13. yüzyılda Antalya- Denizli arasında 200 bin çadır, Kastamonu taraflarında 100 bin çadır, Kütahya- Karahisar dolaylarında 30 bin göçer çadırı olduğu bilgileri kayıtlarda görülür. Anadolu'ya yerleşen göçer nüfus tamamen Türk kökenliydi. Göçer Türk grupları yazın yaylaklarda, güzün güzlüklerde, kışın da kışlaklarda vakit geçirir, hayvanlarına bakardı. Yörükler Selçuklular ve Osmanlılarla birlikte ülke fetihlerinde asker olarak bulunup, hayvanları ile rahat etmek, yeni otlaklar bulmak, fethedilen yerleri şenlendirmek için uğraş verirdi. Tarihçi Ömer Lütfi Barkan, *yerleşmek için gelenler olduğu gibi, Bizans ordularında asker olup, otlaklara kolay ulaşmak isteyen Türk grupları olduğunu* da belirtir.

Doğu Anadolu Taraflarında Türkmen Beylikleri

Anadolu'ya doğudan giren Oğuz boyları doğu ve güney bölgelerde beylikler kurdular. Fetih ettikleri topraklarda bayındırlığa önem verdiler. Cami, medrese, imaret gibi eserler meydana getirdiler. İnşa edilen toplumsal eserler zamanımıza kadar geldi. Günümüz insanları bu eserlere imrenerek ve sevgiyle bakmaktadır. Anadolu'nun doğu ve güneyinde kurulan beylikleri şöyle söyleyebiliriz; Erzurum bölgesinde Saltuklular, Erzincan bölgesinde Mengüçükler, Ahlât'ta Ermanşahlar, Diyarbakır tarafında İnaloğulları (*İbrahim Yınal'ın* sülalesi) Bitlis ve Erzen'de Toğan Arslanoğulları'dır. Ermanşahlar Türk- Memlûk sülalesindendi. Diğerleri Türkmen'di. Artukoğulları beyliklerin en ünlüsüdür, On ikinci yüzyılın başında Mardin, Hasankeyf ve Harput (*Elazığ*) civarında 200 yıldan fazla yaşayıp egemenliklerini sürdürdüler. Kurucuları hükümdar Melikşah'ın ünlü komutanı Artuk Bey'di. Kurucularından sonra gelen birçok bey Haçlı Seferlerinde büyük direnç gösterip, Haçlıları çok kere mağlup ettiler, Anadolu topraklarını onlara dar ettiler.

Moğol istilası sırasında Maverâünnehir’de bulunan konar-göçerler ve Horasan’da, Azerbaycan’da bulunan diğer göçebe topluluklar Anadolu’ya gelip geniş otlaklar buldular. Yeni gelen göçebe gruplar Doğu ve Orta Anadolu bölgelerinde keçe çadırlarda (*topak ev*) barındılar. Hayvanlarını yaydılar. Horasan’dan gelen konar-göçerler başıboş ve disiplinsiz bir şekilde hareket ediyorlardı. Bizans resmi görevlileri Anadolu’dan tamamen çekildi. Fakat Rum, Ermeni azınlıklardan arta kalanlar Anadolu’da bulunmaktaydı. Göçerler birbirine zarar verdikleri gibi, Türk olmayan unsurlara da talan ve çapul yapıyordu. Anadolu Selçuklu hükümeti gelişi güzel hareketleri önlemek, göçerleri toprağa bağlamak, onları yerleşik hayata geçirmek amacıyla bazı kolaylıklar sağlıyordu. Gelenlerin içinde göçebelere çok kentli ve köylü unsur vardı. Yanlarında İranlı sanat adamları ve şairleri de getirdiler. Türkmenler beraberinde şeyh ve dervişlerini de alarak Anadolu topraklarına ulaştılar. Bunlardan en ünlüsü *Baba İshak*’tır. Bu dervişin II. Keyhüsrev zamanında Selçuklulara isyan edip Anadolu’da huzuru bozduğu kaynaklarda yer aldı.

1243 yılında *Kösedağ Savaşı*’nda Anadolu Selçuklu Devleti Moğollara yenildi. Şekil olarak 1308 yılına kadar devlet adı sürse de hâkim güç Moğol Devleti’ydi. Uçlardaki Türkmenlere gelince Bizans üzerine akınlar yaparak topraklarını genişletiyordu.

Orta Anadolu’da büyük bir beylik oluşturan Karamanlılar Horasan’dan Anadolu’ya gelip önce Sivas civarına kondular. Karamanlılar, *Avşar* boyundandır. Oradan Konya civarına gelince 1228 yılında Alâeddin Keykubat tarafından Mut ve Ermenek taraflarına yerleştirildi. Anadolu Selçuklular iyice zayıflayınca 1277’de Karamanoğlu Mehmed Bey Konya’yı aldı. Burada Türkçeyi yüceltti. Bundan sonra her tarafta Türkçe konuşulması kararını aldı. Selçuklu Devleti Yörük ve Türkmenlerin Batı Anadolu kıyılarına kadar gitmelerine ses çıkarmıyordu. Amaç göçerlerden merkezi bir ordu oluşturmaktır. İdare büyük ve kalabalık oymak ve boylarını parçalayıp, başındaki beylerin söz geçirme güçlerini yok etmek fikrindeydi. Bu sebeple büyük *ikta*’lar (*tımarlar*) beyler yerine kölelikten gelenlere verildi. Daha sonra Osmanlılarda bu sistem tımar olarak uygulandı.

Moğolların Anadolu'ya gelip baskı yaptığı sırada Horasan'dan bir takım Oğuz grupları doğu yönden gelip Anadolu topraklarına göç etti. Anadolu Selçuklular iyice güçsüzleşti. XIII. yüzyılın ikinci yarısında Muğla civarında Menteşe oğulları, Denizli'de İnanç oğulları, Isparta ve Antalya'nın kuzey yöresinde Hamitoğulları erken olarak beylik kuran Türkmenlerdi. Karamanoğlu Mehmet Bey'in Türkçeye önem verdiği 1277 tarihinde Kütahya'da bulunan Germiyanogulları da önemli bir Türkmen oymağıydı. Germiyanlılar 1240 yılında Malatya yöresindeydi. 1260 yılında Kütahya yakınlıklarına kadar geldiler.

Anadolu'nun batısına gelenler; Aydın'da Aydın oğulları, Balıkesir'de Karesi oğulları, Manisa'da Saruhan oğulları XIV. yüzyılın ilk çeyreğinde beyliklerini kurup kent ve köylere yerleştiler. Konar- göçerler sürekli otlak peşindeydi.

Söğüt ve çevresi Osman Bey tarafından alındı. Osman Bey'in Kayı boyu Orta Asya'da Merv yakınındaki Mahan'dan geldi. Uçtaki Türkmenler zamanla bulundukları bölgeleri Türkleştirdi.

Asya'dan Anadolu'ya Gelen Türkmen Boyları ve Oymakları

XIII. yüzyılın ikinci yarısında Çepniler Sinop tarafındaydı. Harbendililer XVII ve XVIII. yüzyılda Orta ve batı Anadolu'da görüldü. Üçoklardan Yüreğir, Kınık, Bayındır, Salur ve Eymür oymakları önce Amik ovasına geldi. Buradan Çukurova'ya geçti. Bozoklar Yozgat tarafındaydı. Son yüzyıllarda Batı Anadolu'ya Bozulus, Halep ve Yeni-il Türkmenleri geldi. Türk, Türkmen, Yörük, Tahtacı, Kızılbaş adları ile söylenen topluluklar arasında hiçbir kavim farkı yoktu. Hepsi Oğuz kavminin torunlarıdır.

XV. yüzyılda Tuna boylarından Sirderya Irmağına kadar uzanan sahada bulunan Türkler kendilerinin Oğuz boyundan geldiklerini biliyordu.

1. Dulkadirli Oymaklar

Cerit Sultan Hacılu, Kürt Mihmadlı, Köçeklu, Küşne, Anamaslı, Avcı Dodurga, Cecelu, Çimelu, Avşa, Karaca- Araplı, Eşmir, Gündeşli, Çağıranganlu, Kızıl kocalu, Sarı Boyadı, Karkın Musacalu, Musa Hacılu (*Ağca koyunlu*)

2. Halep Türkmeni Oymakları

Köpekli Avşarı, Gündüzlü Avşarı, Harbendeli, Beğdili, Acurlu, İnallı, Bayat, Karaca Koyunlu aşiretlerdir.

3. Yeni İl

Sivas'ın güneyindeki Mancılık, Gürün ve Hekimhan arasındaki bölgede yaşayan Türkmen oymaklarının adıdır.

4. Ulu Yörük

Sivas ve Amasya bölgelerinde ve Kırşehir'e kadar uzanan bölgede yaşayan oymaklar Ulu Yörük olarak anılır.

5. Bozok Oymağı

Yozgat yöresinde yaşayan oymaklar bu adla kendilerini belirtir.

6. At Çekenler

At üzerinden vergi verdikleri için bu ad verilmişti. Karaman, Akşehir, Koçhisar gölü arasındaki bölgede büyük çoğunlukla yaşıyorlardı. Ayrıca Niğde Çamardı, Bereketli, DüNDARLI ve Bulgarlı köyleri civarında yaşayan At Çeken Oymağı vardı.

7. İç-il

Ermenek, Gazipaşa, Gülnar, Silifke, Karataş ve Mut tarafına yerleşen oymaklara da Yeni-il oymağı denir. Çoğunlukla çiftçilikle uğraşırlardı. Gülnar'da Hoca Yunuslu, Beğdili Türkmenlerinin de yaşadığı kaynaklarda yer alır. Kıbrıs'ta yaşayan Yörük gruplarının büyük kısmı İç-il oymağındandı.

8. Menteşe

Kayı, Horzum, Barza, Kızılca-Yalın, Kızıl Keçili, İskender Bey oymakları Muğla vilayetinde yaşırdı.

9. Aydın

Karaca Koyunlu, Tarucular (Darıcılar), Çullular gibi oymaklar vardı.

10. Kütahya

Kayı, Akkoyunlu, Bozguş, Kılcan, Akkeçili, Kaşıkçı, Müsellaman-ı Taylı, Avşar, Alayundlu gibi oymaklar Kütahya vilayeti sınırları içindeydi.

11. Afyonkarahisar

Karacakoyunlular ve Akkoyunlular bu vilayetin yaylalarında hayvanlarını otlatırdı. Bu yörede yaşamlarını sürdürdüler.

12. Ankara

Yaylalu, Azizbeyli, Karakeçili, Tosbağı aşiretleri, Beypazarı civarında yaşadılar.

XIII. yüzyılda Ege Denizi'nden Fırat Nehrine kadar olan topraklarda Oğuzların çeşitli kolları yaşardı.

XVI. yüzyılda Anadolu'daki idare Osmanlıların elindeydi. Bozulus Türkmenleri Diyarbakır, Maraş ve Sivas bölgesinden Orta Anadolu'ya geldi. Osmanlı idarecileri bundan memnun olmadı. Anadolu ve Karaman beylerbeylerine fermanlar göndererek onları eski yerlerine göndermek istedi. Bu emir uygulanamadı. Bozulus Orta Anadolu'da kaldı. Ona bağlı bazı oymaklar vergi borçları yüzünden Ege Denizi kıyılarına ve Balıkesir taraflarına kadar gittiler. Ulaştıkları yerlerde yerleşip kaldılar.

Bozulus Türkmenleri Anadolu'ya Yayıldı

1690 Yılı Avusturya Savaşlarından bir yıl sonra Bozulus adı verilen Türkmen grubunda dört ayrı yönde yerleşim görüldü.

I.Grubun ilk kısmı Ankara yakınlarında Bala civarına gönderildi. Yine birinci gruba bağlı Karaca Kürd Türkmen oymağı Kırşehir ve Nevşehir dolaylarına yerleşti.

II. Bozulus Kolu; Konya vilayeti Akşehir ve Ilgın kazaları yöresinde yurt buldu.

III. Bozulus Kolu; Afyon ve Kütahya sancaklarında otlak bulup iskân oldu. Oğul beyli, Köçekli, İzzeddinli, Kürd Mihmadlı, Gündeşli oymakları da Bozulus kolundandı. Diğer oymaklarla birlikte bu bölgede yerleşmeyi seçtiler. Bunlardan bazı gruplar İç Batı Anadolu'dan ayrılıp konup göçerek Balıkesir ve Saruhan sancakları tarafında yerleşti.¹⁹

19 Prof. Dr. Faruk Sümer, Oğuzlar, s. 191,

IV. Bozulus Kolu; Aydın Sancağı civarında yurt edindiler. Orta Anadolu ve Batı Anadolu kazaları ve köylerinde yerleşik hayata geçtiler.

Danişmentli Oymağı da Bozulus kolundan ayrılan bir aşirettir. Danişmentliler, Aydın, Balıkesir, Afyonkarahisar, Isparta ve Denizli vilayetinde yerleştirildi.

İlbeyli Oymağı; Haleb'in kuzeyinde Münbiç'te yerleşik hayata geçti.

Urfa Akçakale ve Harran'da Halep Türkmenleri ile Bozulus kolumdan bazı oymaklar ve Yeni-il Türkmenleri iskân edildi. Bunların çoğu 1692'de eski yerlerine kaçtı. Askeri güçlerle ilk iskân edildikleri yere gönderildiler.

Barakların büyük bir grubu Nizip'in güneyine yerleştirildi.

XVII. yüzyılda Menteşe yöresinde bulunan yörük gruplarından bazıları Bursa taraflarına kadar uzandıkları görüldü.

İç-il Yörüklerinin bir kısmı kendiliğinden Çukurova bölgesine geçti.

Cevdet Paşa ve mülki amir Derviş Paşa Adana ve çevresinde *Fırka-i İslâhiye* adıyla yöredeki Türkmenleri yerleştirme çalışmasına girdiler. Bazı oymakları fazlasıyla tahrik ettiler. Bu hareketin asıl amacı asker toplamaktı.²⁰

İlk Kez Yörük Adı

Resmi olarak vergi toplanırken temettü'at defterlerinde konar-göçerler *Yörük* adıyla yazılıyordu. Anadolu'da konar- göçerler yörük olarak adlandırılıyordu. XIV. yüzyıldan itibaren yaygın olarak kullanıldı. On beşinci yüzyılın ilk yarısında yaşayan tarihçi Yazıcıoğlu Ali Efendi eserinde efsane olmuş Olcay Han'ı anlatırken şöyle yazdı: *Sahranişin ve göçkündü, yani yaban yurtlu ve yörüktü.* Yine aynı eser sahibi sayfaların başka bir yerinde *“ol memleketin sahraları ve bişeleri (meşe ormanı) İğdir'den dolu diyerek yürüğün hangi anlama geldiğini ve Yazıcıoğlu Karaosmanoğullarını “olmasın ki oturak olası ki, beylik Türkmenlik ve yörüklük edenler de kalır.” öğüdüünün bulunduğu rivayeti vardır. Bu paragrafta adı geçen Akkoyunlu Beyliğinin kurucusu Karayülük Osman Bey'dir.*²¹

20 Prof. Dr. Faruk Sümer, Oğuzlar, s.198,

21 Arif Sarı, Anadolu'daki Oğuz Varlığının Aşiret İsimleri Üzerinden Tasnifine Eleştirel Bakış, s.67,

Oğuzların Boy Düzeni

Oğuzları meydana getiren grupların her birine *boy* denir. Boylar obalara, obalar ailelere ayrılırdı. Asya’da birlikte yaşadıkları yurtlarından X. yüzyılla birlikte ayrılmalar görüldü. İlk grup Hazar Denizi kıyısındaki yarımada ya gidip burada yurt tuttu. Vardıkları topraklara Mangışlak adını verdiler.

İkinci küme Türkmenler Selçukluların önderliğinde Yakın Doğu ülkelerine, üçüncü bir küme XI. yüzyılla Karadeniz’in kuzeyinden Balkanlara indi. Kalabalık bir insan grubu da Sirderya topraklarında kaldı. Anadolu’ya gelenler farklı zamanlarda geldi.

Oğuz Boylarını inceleyen Kaşgarlı’da 22 boy, Reşideddin’de 24 boy vardır. Reşideddin, Yaparlı ve Kızık isimli boyları da listesine aldı. Oğuz Türkçesinde *ok* sözcüğü boy anlamına gelmektedir. Yay ve üç ok Oğuzların egemenlik işaretidir. Oğuzların kullandıkları para ve halılarda *ongun* adı verilen kut-sal saydıkları kuş motifleri vardır. Kuş motifli sembollerle hayvanlarını da damgalarlardı. Seçilen kuşların eti yenmezdi. 24 Oğuz boyundan yirmi biri önceden Anadolu’ya gelmişti.

Anadolu’da en çok kulaklarda uygunluk yapan *Avşar* ve *Kayı* boyudur. Kaynaklarda daha sonra Kınık boyu bu iki boydan sonra yer alır. Kınık’tan sonra Eymür ve Karkın boylarını, Bayındır ve Salur boyunun adı kaynaklarda olduğu gibi halk arasında da konuşulurdu. Her boyun bir alt boyu da vardı.

Oğuz Boyları ve Yerleştikleri Yerler

Alayuntlu

Oğuzların Üçok grubundan ve Dağhan kolundandı. Aksaray, Ankara, Manisa ve Sivas taraflarına yerleştiler.

At Çekenler

Oğuzların Boz-ok grubundan Oğul Günhan kolu ve *Kayı* boyundandır. Konya, Ankara, Isparta, Denizli ve Muğla vilayeti ve kazalarında yaşamayı seçtiler.

At Çekenler adı verilen aşiretin, XVI. yüzyılda Manisa ili Çoban Oymağı ve Karaman kayası adı verilen yerde yaşadıkları kaynağa yazıldı. Afyonkarahisar ilinin Sandıklı ilçesinde de görülmüşlerdi. Ayrıca Adana Kozan yöresi onların varlıkları tespit edilen yerlerdendi.

Avşarlar

Oğuzların Bozok grubundan Yıldızhan soyundandır.

Avşar Boyu, Anadolu'nun fethinde ve yerleştirilmesinde Kayı ve Kınıklar gibi birinci derecede rol oynamıştır. Ünlü araştırmacı Yazıcıoğlu Karamanoğulları'nın da Avşar boyundan olduğunu yazmaktadır. Avşarlar Bayatlarla birlikte on beşinci yüzyılda kurulan Akkoyunlu Devleti'ne de destek verdiler. Batı Anadolu Yörük grupları arasında çok sayıda Avşar boyundan grupların varlığı da belirlendi.

Aydın'da Çullular aşireti arasında Avşarlar olduğu vesikalarda görülür. Yine Ödemiş Birgi'de Avşar oldukları yazılı olan aileler vardı. 1846-1847 yıllarında Avşarların Kuzu güdenli oymağı ile Kayseri bölgesinde çok kere yağmacılık yaptığı vesikalarda yer aldı.

Kayseri Sarız kazası ve Pınarbaşı kazalarında, Tomarza kazası Toklar nahiyesi civarında çok sayıda Avşar boyuna rastlandı. Çukurova'da çok miktarda Avşar vardı. Dulkadirli kolunda Maraş çevresinde Avşarların İmanlı adı verilen aşireti de yaşardı.²²

Bayatlar

Kayılar gibi Oğuzların Bozok grubundandır. Günhan soyundandır. Konya, Bursa, Afyonkarahisar ve Balıkesir'e yerleştiler. Saruhan Sancağı Güzelhisar kazası taraflarında da Bayatların bir kolunun yaşadığı kaynaklarda yer aldı.

Bayındır

Bayındır boyu, Üçoklar grubunun Gökhan soyundandı. Bolu, Isparta ve Bursa vilayeti civarlarına yerleştiler. İzmir'in Bayındır isimli bir ilçesi de vardır. Orta ve Batı Anadolu'nun değişik bölgelerine dağıldılar. Bayındır boyunun bazı oymakları Gaziantep ve Tarsus civarında köyler kurdular.

22 Prof. Dr. Faruk Sümer, Oğuzlar, s.289,

Beğdili

Bozoklar grubunun Yıldızhan soyundandır. Beğdili boyu XVI. yüzyılda kuzey Suriye’de Bozok kolu ile birlikte yaşıyordu. Beğdili boyu İran’da Safevi Devleti’nin kuruluşunda da görev almıştı. İç-il bölgesinde bağımsız bir Beğdili kolu da vardı. Kanuni S. Süleyman döneminde Halep Türkmenleri arasında çok sayıda Beğdili grubu varlığı arşivlerde yer alır. Beğdili boyunun en önemli kolunun Boz-ulus arasında yaşadığı belgelerde gösterilir. Beğdili boyunun Bozkoyunlu isimli olduğunu da ifade etmek gerekir. 1520-1525 yıllarında Bozkoyunlu obası birkaç kola ayrıldı. Her kolun başında bir bey bulunurdu.

Üçüncü Murat devrinde (1574-1595) Beğdili boyu oldukça kalabalık bir duruma geldi. 1699 yılında Beğdili boyu beylerinden Avusturya ile yapılacak savaşa katılmak için 150 atlı er istendi. 1690- 1691 yıllarında bütün obaları ile birlikte Ağaçkale’den Rakka’ya varıncaya dek olan yerlerde Belin çayı kıyısına iskân olmaları istendi. Bunların bir kısmı Rumeli’ye bir kısmı da başka yerlere kaçtı.

Rakka’ya diğer boylardan da yerleştirilenler oldu. Tamamı 3200 vergi evini buraya sürdüler. Rakka bir sürgün yeri idi.

Beğdili oymağından önemli bir kol II. Bayezid döneminde İç-il’in Gülnar kazasına yerleşip buralarda köyler kurdular.

Bozulus

Beğdili kolunun Kuzey Suriye’de yaşayan Beğdili Boyundan ayrılmış bir oymaktır.

Bügdüz

Üçoklar grubunun Denizhan soyundandır. Isparta ve Kastamonu taraflarına gönderildiler. Buralarda yerleşip yurt edindiler.

Çavuldur

Üçoklar grubunun Gökhan soyundandır. Ankara, Kastamonu, Konya ve Sivas yörelerine yerleştirildi.

Emir Çavuldur, Artuk, Saltuk, Mengüçük ve Danişmend ile *Malazgirt Savaşı*’nda bulunmuş, Anadolu’da Maraş ile Sarız Bölgelerini fetih etmişlerdi.

Bu boya ait önemli bir kısım nüfus Aral gölü civarında Mangışlak bölgesinde kaldı. Anadolu'da Çavuldur boyundan çok kalabalık oymaklar yoktu. Batıda İzmir- Foça yakınlarında devlet kuran Çaka Bey Çavuldur boyundandı. Çavuldur oymağı, II. Selim devrinde 174 ve 50'şer nüfuslu olarak Oğul-beyli obaları arasında Çavuldur adlı bir oba vardı.

Çorum'un Osmancık ilçesinde Çavuldur isimli bir insan grubunun yerleştiği bilinir.

Çepni

Çavuldur boyu gibi Üçoklar grubunun Gökhan soyundandı. Trabzon, Kastamonu ve Bolu taraflarına geldiler. Çoğunlukla Kırşehir bölgesine yerleştikleri biliniyor. Çepniler, 1277 yılında Sinop ve Giresun bölgesindeydi. Ankara civarında Keskin'de Çepni boyunu görmek mümkündür. İskâncılardan ikinci kez kaçışlarında İzmir- Bergama ve Manisa- Turgutlu kazası köylerine gelip kondular.

XVIII. yüzyılda Çepni boyunun Balıkesir, Bergama yine Manisa ve Aydın vilayetlerine geldikleri bilinmektedir. Hamit ve Çorum'da Çepni oymakları vardı.²³

Dodurga

Bozoklar grubunun Ayhan soyundandı. Bolu ve Kastamonu civarına yerleştikleri biliniyor. Dodurga boyunun sembolü Bozkır kartalıdır. Çankırı, Çorum ve Ankara'da diğer boyların arasında Dodurga oymakları vardı. Tarsus'da Varsak boyları arasında bu boyun oymakları görülür. I.Selim zamanında Çukurova bölgesinde 34 Dodurga oymağı vardı.

Eymür

Üçoklar grubunun Dağhan soyundandı. Ankara, Bursa, Çorum, Kastamonu, Kütahya ve Sivas taraflarına yerleştikleri bilinir. Sivas ve Tokat arasında çok sayıda Eymür boyuna bağlı oymaklar yaşar. Halep Türkmenlerinde, Dulkadirli'de, Bozok'ta, Yeni il'de, Bozulus'ta, Adana, Aydın, İnan ve Söğüt taraflarında Eymür boyu oymakları vardır.

23 Prof. Dr. Faruk Sümer, Oğuzlar, s. 213,

İç-il

Bir bölge adıdır. Selçuklular döneminde bugün Mersin ilinin tamamına İç-il denirdi. Osmanlı döneminde burada çok miktarda konar-göçer vardı. Burada bazı gruplara İç-il Yörüğü adı verilirdi.

İğdir

İğdir boyu, Üçoklar grubunun Denizhan soyundandı. Anadolu'da Antalya ve Kastamonu taraflarına gittiler. XVI. yüzyılda batıya giden boylar arasında İğdir boyuna bağlı oymaklar vardı. Çoğunlukla İç-il bölgesinde iğdir oymakları yaşamaktaydı. Tarsus'ta İğdirler'den iki köy vardı. Karataş, Gülnar ve Mut yöresine ait yerlerde İğdir boyu oymakları vardı. Yine Teke sancağında Karahisar kazasında ve İç-ilin Bozdoğan kasabasında İğdirililer yerleşti.

Karaevli

Bozoklar'ın Günhan soyundandı. Bolu, Kastamonu, Sivas ve Tokat yörelerine yerleştiler. Kastamonu'da Kuzyaka yöresinde varlıkları tespit edildi. Tekirdağ merkez köylerinde Karaevli boyuna bağlı oymakların varlığından söz edilmektedir. Zonguldak Çaycuma ve Perşembe ilçelerinde Karaevli oymakları vardı.

35

Karkın

Karkın boyu, Bozoklar'ın Yıldızhan soyundandı. Afyonkarahisar, Balıkesir, Saruhan ve Sivas taraflarına yerleşmişlerdi. XVI. yüzyılda Karkın oymakları Halep Türkmenleri, Bozulus, Dulkadirli Ulsu ile birlikte Hamit (*Isparta*) sancağında yaşadılar. Çukurova'da 24 evlik Karkın adlı bir oba vardı. Silifke yöresinde aynı zamanda Hamit sancağının Eğirdir yöresinde yaşayan yörükler arasında 250 vergi nüfuslu bir Karkın oymağı vardı. Yine XVI. yüzyılda Teke yarımadasında Karkın boyunun oymakları yaşadığı görüldü.

Kayı

Kayı boyu, Bozoklar'ın Günhan soyundandı. Kayı Boyu Amasya, Ankara, Bolu, Burdur, Çankırı, Çorum, Isparta, Kastamonu, Konya, Kütahya, Muğla ve Sivas yörelerine yerleşti. Osmanlı Devleti'ni kuran Oğuz boyu Kayılar'dır. Bu illerin dışında Afyonkarahisar-Emirdağ, Diyarbakır-Bismil, Erzincan

Refahiye, Eskişehir- Çifteler, Giresun Nevşehir ve Niğde vilayetinde bazı köyler Kayı adını taşıyordu.

Kınık

Kınık Boyu, Üçoklar grubunun Denizhan soyundandı. Kınıklar Selçuklu Devleti'ni kuranların atasıdır. Adana, Afyonkarahisar, Ankara, Balıkesir, Çankırı, Konya, Kütahya, Malatya ve Sivas dolaylarına yerleştiler. Reşideddin'in listesinde Kınıklar en sonda yer alır. 81 köy ile Kayı ve Avşarlardan sonra üçüncü sıradadır. Ankara ve Aydın'da Karacakoyunlular 37 vergi defteriyle Kınık adını taşırdı. XIII. yüzyılda Üçok kolunun Yüreğir, Kınık, Bayındır ve Salur adlı oymakları Kınık boyundandı.

Kızık

Kızık Boyu, Bozoklar'ın Yıldızhan soyundandı. Kızık boyu oymaklarına Osmanlı Devleti'nde Halep Türkmenleri arasında rastlanır. XVII. yüzyılda Kızıkların önemli bir oymağı Gaziantep civarına yerleşti. Mihmadlı, Boz Atlı, obalarının da Kızık boyuna ait olduğu belirlendi. Sultan İbrahim döneminde Kızık adı verilen boy grubunun sayısı 149 vergi nüfustu. 1690 yılında gerek oturak Kızıklar, gerek göçer Kızıklar Avusturya seferine çağırılmış olup çoğunluğu savaşa katıldı. XVIII. yüzyılda Haremeyn iş Şerifeyn aşiretlerinden olduğu kayda geçti. Daha sonra eski yerlerine geçtiler. XVII. yüzyıl başlarında Orta Anadolu'ya gelen, bir Kızık grubu varsa da bunların gittikleri yerler hakkında yeterli bilgi bulunamadı. XVI. yüzyılda Kızıkların önemli bir boyu Şam bölgesinde yaşıyordu. Günümüzde Afyon- Sandıklı ilçesinin kuzey doğusunda Kızık isimli bir köy vardır.

Peçenekler

Peçenek boyu, Üçoklar grubunun Gökhan soyundandı. Ankara civarına yerleştiler. XII. yüzyılda Ankara Türkmenlerinin ünü Horasan taraflarında da duyuldu. Peçenekler; Ankara, Elbistan, Aksaray ve Isparta'da üretimlerini sürdürdü. Peçeneklerden ve At Çekenlerden 34 vergi veren nüfus, Yavuz Sultan Selim döneminde Akşehir ve Turgut kazalarında yaşadıkları vergi defterlerinde yer aldı.

Salur

Salur boyu, Üçoklar grubunun Dağhan soyundandı. Salur halkı Isparta, Konya, Manisa ve Sivas yörelerine yerleşti. Dede Korkut Destanlarında Oğuzların en dikkat çeken boyu olduğu yazılıdır. Bu boyun önemli sayıda ailesi eski yurtlarında kaldı. Orta Anadolu'da beylik kuran Kadı Burhanettin Salur boyundandı. Salur oymaklarından çok sayıda insanın bulunduğu kümeler, XIII yüzyılda Denizli Trablus-Şam, Tarsus, Kadirli, Koçhisar Konya, Niğde, Hamit sancağı ve Bozok sancağı taraflarında görüldü.

Yazır

Bozoklar grubunun Ayhan soyundandı. Isparta ve Göller bölgesine yerleştiler. Yazırlar hükümdar çıkaran bir boydur. Hamit ili Sancağı, Aksaray, Ankara, Aydın, Erzurum, Kayseri ve Sivas yörelerinde köyler kurdular. Yazırlar Karacalı (*Anamaslı*) boyunun içinde de yaşadı. Antakya taraflarında kış geçirirlerdi. Teke yarımadasında *kara* ve *sarı* diye iki kola ayrıldılar. Bazı oymaklar Dulkadirli ve Bozok tarafına gitti.

Yıva

Yıva boyu Üçoklar grubunun Denizhan soyundandı. Soy kütüklerine bakıldığında Yıvanın anlamı *hepsinden üstün* diye açıklanır. En önemli beyleri Berçem oğlu Mahmut'tu. Yıvalar Suriye tarafında Haçlılarla da savaştı. Osmanlı döneminde Halep, Kayseri, Dulkadir, Tarsus ve İç-ilde oymakları vardı.

Yüreğir

Yüreğir boyu; Üçoklar grubunun Dağhan soyundandı. Adana, Antalya, Isparta ve Kastamonu taraflarına yerleştiler. II. Bayezid döneminde Çukurova'da mutlu bir şekilde yaşadıkları kayıtlarda yazılıydı. Yüreğir işleri düzenli anlamındadır. Misis, Ceyhan havzası ve Yumurtalık bölgesinde köyler kurdular.

Halk arasında göçebe olarak yaşayan oymaklara *Yörük* dense de bir de askeri sınıf olarak orduda yaya biçimde yer alan, bir sınıf var ki, onlara da *Yörük* adı verilir.

Askeri Sınıf Olarak Yörük

Yörükler, *Yeniçeri* askeri içinde redif olarak 14 bölük yaya askeri idi. Bu sınıf devlet tarafından oluşturuldu. Yörük sınıfının geliri *Devlet Hazine Defteri*'nde yazılıdır. Tımar sisteminde zeamet beyliklerine verilmiş olan gruplardı. Gelire göre *seraskerliklere* ayrılır. Seraskerlik *Yörüklerin* içinden bir kişi, divan tarafından verilen beratla atanırdı. Zeamet Beyleri de seraskerler de devletten ücret almazlar, kendilerine ayrılmış yamakların verdiği parayla geçimlerini sağlardı.

Ocaklar

Seraskerlikler ocaklardan meydana gelir. Ocak 25 kişiden oluşmuş birliktir. Her ocakta beş kişi eşkinci olarak ayrılır. Bizzat savaşa katılan *yörük*, diğerleri yamaktır. Daha sonra ocak grupları 30 kişiden oluştu. Yamaklar savaşa katılmaz, Eşkinciye harçlık verir. Eşkincinin harçlığı elli akçadır. Bir eşkincinin harçlığını dört yamak hazır eder. Sefer altı aylıktır. Savaş yolculuğu altı ay sürer. Eşkinci altı ayda kendi yiyeceğini kendisi bulmak zorundadır.

38

Yörükler, Fatih dönemi öncesi silahlı olarak savaşçı gruptu. Rumeli fetihlerinde kılıcı ve yayı ile savaştı. Kanuni döneminde durum değişti. Yörükler imar ve koruma hizmetiyle görevlendirildi. (1) Sahil taraflarına yerleştirilmesinin nedeni ise gemi malzemesi bulma ve gemi yapımıdır. (2) Yörükler büyük yollarda yol tamiri, köprü yapımı, geçit emniyeti sağlama işlerini de yapardı. (3) Bazı Yörük grupları madenlerin çevresine yerleştirildi. Amaç savaş malzemesi yapmaktır. (4) Ordunun büyük nakliye işlerini yapmak da onlara aitti. (5) Kale ve devlete ait binaları tamir etmek de Yörük sınıfına yüklenen işlerdendi.

Yörükler ilk zamanlarda reaya gibi resm-i çift vermezdi. Devletin maliyesi bozulunca onu aldıkları gibi *ağnam vergisi* de alındı. Yörükler Sancak beylerine değil çavuşbaşlarına bağlıydı. Yörük oba ve aşiretlerinden 1579 yılından sonra aşırı vergi alındı. II. Viyana bozgunundan sonra Yörüklerin düzeni tamamen bozuldu. Yörük aşiretleri devletten bazı muafiyet almalarına karşılık isyan ettikleri de oldu.²⁴

24 Mehmet Zeki Pakalın, Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü. C:3, s.643,

Yörüklerden Alınan Değişik Vergiler

Yörük zeametini yalnız subaşılar alır, diğer görevliler alamazdı. Yörüklerle sefer çağrıları ya kadılar, ya da subaşılar tarafından bildirilirdi. Yörükler suç işlediklerinde bağlı oldukları kadınlara yazılır, cezayı yalnız subaşılar uygulardı. Yörüklerin içine cani kişilerin karışmamasına dikkat edilirdi. Yörüklerin haymanasından (*Sağılmayan yoz hayvan*) vergi alındığından nelerde gezindikleri görevlilerce tespit edilirdi. Yüz nefer yamaktan beş bin akçe haymana resmi alınırđı. (*Gezen hayvan vergisi*) *resm-i arûsâne* gelinlik vergisidir. Yörüğün bakiresinden de seyyibesinden aynı gelinlik vergisi alınırđı. Aşiret nerede konaklıyorsa, vergi oraya en yakın köyün sipahisine ödenirdi. Yörüklerin bazıları padişah ve şehzadelere veya devletin yüksek makamlarındaki görevlilere vergi ödemekle yükümlüydü. Evkafın reayası sayılanlar da vardı. Bu tür yükümlölük taşıyanlar da o evkafın zabıtine (*subayına*) vergisini öderdi.

Yörüklerde *adet-i ağnam*, *bad-i heva* (*bir kişinin malına zarar verenlerden alınan vergi*), *resm-i arusane* (*evlenen kız ve kadından alınan vergi*), *yave* (*kaybolan hayvanlar için alınan vergi*) gibi vergiler vardı. Toros yörüklerinde keçi besleyenlerden *resm-i maz* adında alınan bir vergi vardı.

39

Yörükler taşıma işleri için deve beslerdi. Deve ile tahıl, meyve, süt ürünleri, odun, kömür, zeytin vb. her türlü eşya taşınırdı. Aliağa yöresinde develerle buğday, arpa, saman, kömür, odun, ev eşyası da taşınırdı. Taşıma yapan develer için 30 koyunun vergisi karşılığı kadar vergi alınırđı. Cemaat üyelerinden *bennak* olarak kayıt yapılan yörüklerden 4 kuruş, mücerred olarak yazılanlardan 1/3 kuruş vergi alınırđı.²⁵

Derbentçi, köprücü, galerici olarak kayıt yapılanlar için hizmetleri karşılığı vergi olarak sayılır, ayrıca para alınmazdı. Bunlar piyadegan olarak deftere yazılır. Bazıları yol açmak, yol tamiri yapmak madenlerde çalışmak, çeltikçilik ve odunculuk yapmak, su yolu açmak, kale duvarı inşa etmek gibi işlerde çalışır, devlete vergi ödemezdi. Sefere gidenlere at temin etmek,

25 Orhan Kılıç, *Yaylak ve Kışlaklar Arasında Geçen Bir Ömür*, s.13

un ve peksimet temini, hayvansal ürün et, süt, peynir bulmak, bunları yola çıkan askere taşımak da Yörüklerin işiydi.

Yörüklerin Yaşam Düzeni Niçin Bozuldu?

Anadolu'da on altıncı yüzyıl sonu ve on yedinci yüzyıl başlarında Türkmen ve Yörüklerin yaşam düzeni bozuldu. Kanuni S. Süleyman'ın başta olduğu dönemde savaşların çoğu kazanıldı. Avrupa topraklarında yorucu akınlar yapıldı ve uğraşlar verildi. İmparatorlukta büyük imar faaliyetlerine girişildi. Ancak sarayın en güçlü anlarında devamlı savaş hali masrafları artırdı. *Kanuni*'nin saltanatının otuz beşinci yılında yeni gelir kaynaklarına gereksinme duyuldu. Çare *Tımar* sistemini bozmakta bulundu. Gelirler mukataaya verildi. Önceleri savaşta yararlık gösterenlere verilen tımarlar ihale yoluyla satılmaya başlandı. Coğrafi keşifler sonunda Avrupalılarda altın çoğalmıştı. Osmanlılar yeni savaş tekniklerini ve silah gelişimini sağlıklı izlemedi. *Sokullu Paşa*'nın ölümünden sonra gazalarda kaybetmeler arttı.

40

Anadolu'da kıtlık baş gösterdi. Avusturya ve İran savaşları uzun sürdü. Hububat ve diğer gıda fiyatları arttı. XVII. yüzyıl başlarında enflasyon görüldü. Şehzadelerin taht kavgaları işin tuzu biberi oldu. Üretim yapılamadı. Halk sıkıntı çekiyordu. Devlet görevlileri de reayadan tüm vergileri tam olarak istiyordu. Af ve erteleme yoktu. Köylü vergisini ödeyemeyince toprağı elinden alınmakla tehdit edildi. Bir kısım reaya kentlere göçtü. Bazı kişiler de dağlara çıkıp eşkıyalığa başladı. 16. yüzyıl sonlarında devlete ilk kafa tutan *Bozoklu Celal* adında biriydi. Sonraki yıllarda devlete karşı isyan edenler çoğaldı. Devlet bu olayları önlemekte zorlandı. Eşkıyalık tüm Anadolu'ya yayıldı. Medrese öğrencileri de başkaldırdı. İsyancılar, köy, kasaba ve şehirlerde devlet güçlerinin önüne geçti. Merkezden gönderilen memur ve diğerleri görev yerlerine giremiyordu.

Bazı şehirler, 17. yüzyıl başlarında tamamen *Celalilerin* eline geçti. Halkın vergilerini eşkiya liderleri toplamaya başladı. Çiftçinin elinden sadece vergi almakla yetinmiyorlar, vergisini ödeyemeyenlerin hayvanlarını da alıp pazarlarda satıyorlardı. Bu konularda Osmanlı arşivlerinde birçok belge vardı. Elinde çift aracı alınan köylü toprağını terk ediyor, ya göçüyor, ya da

eşkiyaya levent (*asker*) yazılıyordu. Topraklar boş kalınca 1603-1608 yıllarındaki bu olaya tarihte *Büyük Kaçgun* (*büyük firar*) adı verildi.²⁶ Köyler reaya (*çiftçi*) tarafından boşaltılınca XVII. yüzyıl başlarında Anadolu harap ve ıssız kaldı. Anadolu'nun doğu taraflarında bulunan ulusların (*göçebele- rin*) dağılma, parçalanması olayı yaşandı. Aşiretler batıya doğru göçe başladı. Vesikalarda meydana gelen olayların bir akın biçiminde olduğu ve göçün XVIII. yüzyıl sonlarına kadar sürdüğünü öğrenmek mümkündür.²⁷

Yörüklerin öne çıkan gruplarından Bozulus boyu, H.1022 (1613) yılında; Doğu Anadolu'dan kalkıp, Orta Anadolu'da Karaman vilayetine geldi. O yörede kışlayıp yaylamağa başladı. Devlet onları geriye göndermekten vazgeçti. Zira Anadolu ortasında nüfus azalmıştı. Ancak vergi konusunu çoğaltıp bu ulusu sıkıştırmaya başladı. Devlet görevlileri yalnız vergi almakla kalmıyor, Yörük beylerinden yağ ve yün gibi hayvansal maddeleri de istemekteydi. Devlet aşiretlere tazyik uygulamaya başlayınca H.1084 (1673)'de Bozulus Akşehir, Afyon ve Kütahya taraflarına geldi. Burada da aynı durumla karşılaşan Bozulus cemaatleri, Karesi, Saruhan, Aydın ve Menteşe sancaklarına gelip Ege'de değişik yaylak ve kışlaklarda kendilerine yer buldu. Bu göç o kadarla kalmadı, Bazı oymaklar İstanköy ve Rodos Adalarına kadar uzandı.²⁸

Reaya'nın büyük firarında (*Büyük Kaçgun*) köyler boşaldı. Yörükler köylüleri göremeyince Bozulus örneği yer değiştirdi. Osmanlı İmparatorluğu idarecileri Yörükleri bir yerde görmek ve disiplin altına almak fikrindeydi. Osmanlı Devleti görevlileri, 1690 yılında tüm göçer unsurları aynı otlakta bulmak istiyordu. Bu düşünce Yörüklüğe uymayan bir karardı. 1692 yılında yetmiş (70) oymağa sürgün kararı gönderildi. Yerleşecekleri il, Suriye çölündeki Rakka idi. Yörükler Rakka, Hama, Humus kazalarına yerleştirildi. Yörükler kısa sürede kaçtı. İkinci sürgün yeri Harran'dı. Acaba bu kez sıcak Urfa- Harran onların yurdu oldu mu? 1701'de iskândan kaçan *Hayta Yörükleri* İçel'e geldi. Hayta ve eski Yörükler yine iskân olmaya zorlandı.

26 Prof. Dr. Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası*, s.455-480,

27 Faruk Demirtaş, *Bozulus Hakkında*, s.45,

28 Age, s.43,

İçel'deki Yörükler Teke yarımadasına doğru dağıldı.²⁹

XVI. yüzyıldan itibaren çift resmi ödeyen reaya oldukça sıkıntıya düştü. Uzun süren savaşların sefer vergileri, ülkedeki iç karışıklıklar, ekonomik bunalımlar köylü üzerinde baskı yarattı. Halk, daha uygun yerleşme yerleri seçmeye başladı. Yukarıdaki örnekte olduğu gibi aşiretler de otlığı zayıf olan yerlere yerleştirilmek istenmeleri nedeniyle su ve otlak olarak elverişli yerlere doğru çadırlarını yükleyip göç ettiler. Göç onların kaderi miydi? Ulaştıkları yerlerde çevredeki yerleşiklerin ekinine zarar verdikleri için bu kez sürgün yeri Kıbrıs oldu. H.1124 (1708)³⁰.

Yörüklerde Günlük ve Mevsimlik Yaşam

X. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Asya'da Maverâünnehir'den Anadolu içlerine kadar olan coğrafyada Türkmen ve Yörük adı verilen topluluklar *konar-göçer* bir hayat tarzı içinde bulunuyordu. İran yaylaları, Irak ve Suriye toprakları Türklerin yaygın olarak yaşadıkları, hayvanları, sürüleriyle birlikte hareket ettikleri topraklardı. Hayvancılıkla ekonomilerini sağlayan bu grupların bir kısmı köy ve kentlere yerleşti. Yaşamlarını değiştirmeyen, hayvanlarıyla birlikte hareket eden, özgür topluluklar *Yörük*'tü. Yerleşikler ise *yatık* veya *Türkmen* adını aldı. Konar-göçerler doğada zor bir hayat sürüyorlardı. Vahşi hayvanlarla ve otlak arayan göçebe topluluklarla karşılaşmak onların alın yazılarında vardı. Eğer Hun ve Uygur sanatlarını (*keçe, halı, kilim motiflerini*) inceleyecek olursak hayvan motifleri karşımıza çıkar. Genelde hayvanlar ve stilize edilmiş bitki motifleri hayvan koşum takımlarına kadar işlenmişti. Yine geometrik süslemeler ile yapılan motifler, kumaş sanatından çini sanatına birçok alanda kullanıldı.

Yörüklerin gıdaları da hayvansal ürünlere dayanır. Et, süt, peynir, yoğurt en çok tüketilen yiyeceklerdi. Yaban ellerde değişik olaylarla ve vahşi hayvanlarla karşılaşmaları onları sert hale getirmişti.³¹ Orta Asya'da açılan kur-

29 Prof. Dr. Nilgün Çıblak, Mersin, Toros Yörüklerinin Yaşamsal Sorunları Paneli, s.4,

30 Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu, XVIII. yy. Osmanlı İ. İskân Siyaseti, s.38'deki dipnot, 265,

31 Gökhan Akca, Yörüklerin Günlük Yaşantılarının Sanat Eserlerine Yansımaları, s.236,

ganlarda kullanılan günlük eşyalarda da evcil ve yaban hayvanı motiflerine rastlanır. Yabancı bir gezgin Türklerin at üzerinde uyuduklarını, yemek yediklerini, ticaret yaptıklarını, yarıştıklarını, davar otlattıklarını yazar. Halı ve kilimlerde tekrarlanan motiflerin her birinin ayrı anlamları vardır.³²

Osmanlı döneminde Yörüklerin yaşamları yaylaklar ve kışlaklar arasında geçerdi. Anadolu'daki çadırlar keçi kılından, keçeler koyun yününden yapıldı. Keçi kılından dokuma yapanlara o yıllarda *mutaf* adı verilirdi. Yörüklerde pek hırsızlık yoktu. Düğünlerde yörük gençleri bir hafta önce topluca düğün evine odun getirirdi. Soylu ve varlıklı yörükler elinde bulundurduğu yiyecekleri çevresine dağıtmayı pek severdi. Yörüklerde kadın önemliydi. Evin erkeği kadına sormadan bir iş yapmazdı. Çadırın içinden, ailenin beslenmesi ve temizliği kadından sorulurdu. Çocukları doyuran, hayvanları sağan, halı, kilim, heybe ve kolan dokuyan hep kadındı. Erkeklerin kadına söz söyleme hakkı yoktu. Yörükler yaz aylarında yaylada, kış mevsiminde denize yakın mahallerde temeli taş, üst kısmı kerpiç ve toprak sıvalı evlerde barınırdı. Yörüklerin ilkbahar aylarında otlak bulmak için yaptıkları göçe *Yörük göçü* adı verilir. Önceden hazırlık yapılır. Deveyi kim çekecek, hayvan sürüsünü kim takip edecek belirlenirdi. Çadır ve diğer malzemeler (*kazan ve gerdeller*) deveye yüklenir. Çocuklar ve yaşlılar atlara bindirilir. Koyun ve keçilere çanlar bağlanır. Sabahın ışımasıyla sürü yoldadır. Dinlenme ancak konaklarda yapılırdı. Yörükler birbirine çok bağlı insanlardır.

11. yüzyıldan itibaren Küçük Asya (*Asia Minor*) Anadolu oldu. Oğuzları meydana getiren grupların her birine boy denir. Boylar aşiretlerden, aşiretler oymaklardan, oymaklar ailelerden oluşurdu. Devlet otoritesi sürekli olarak Türkmen ve yörükleri yerleştirmek için uğraş verirdi. 1862-ve -1866 yıllarındaki Aydın, Halep ve Hüdavendigâr vilayetlerinde yerleştirmeler oldukça sert geçtiği vesikalarda yazılıdır.

XVII. yüzyıldan sonra Orta Anadolu, Batı Anadolu ve Marmara Bölgesine göç eden son asırda oralara mecburi iskân edilmiş büyük gruplar, Bozulus, Halep ve Yeni-il adlı oymaklar tarafından meydana getirilmiş aşiretlerdi.³³

32 Age, s.240,

33 Cahit Gelekçi, Türk Kültüründe Oğuz, Türkmen ve Yörük Kavramları, s. 16,

Yörüklerin yaşamında hayvancılık hayati derecede önem taşır.

Yörüklerde küçük tarımsal faaliyetler kış mevsiminde görülürdü. Çadırın yaşlı kadını ailenin birlik altında olmasından ve ailenin iç yönetiminden sorumluydu. Eğer gelin hamile ise kadına ağır iş yaptırılmaz. Çocuğun doğmasından belli bir süre sonra komşular ve akrabalar çadıra veya eve davet edilir. Çocuğun görülmesi sağlanır. Çocuklara genelde aile büyüklerinin isimleri konurdu. Durumu iyi olan aileler bu davetlerde kurban keser. Çocuğun doğumundan kırk gün sonra kırk gün ziyaretleri başlar. Diş çıkarmaya başladığında *diş hediği* veya *diş buğdayı* adı verilen törenler yapılır.³⁴

Yörüklerin hayvancılıkla uğraşlarına bir örnek verilecek olursa; Marmara ve İç Anadolu Bölgesinin güney kısımlarında yaşayan *Bozdoğan Yörüklerinin* 18. yüzyılda 503.000 koyun, 8.000 civarında deveye sahip oldukları ileri sürülür. 1522 yılında Gülnar kazasında bulunan konar-göçerlerin 193.436 baş koyun besledikleri vergi defterlerinden çıkarılmıştır. Yörüklerin Toroslar'da iskânına 17. yüzyılda başlanmış ve çoğunlukla tamamlanmış; Bahşişler, Boynuinceler ve Sarıkeçililer en son iskâna uyan aşiretlerdi.³⁵

Yörüklerin adli işlerini görmek için bölgeye *kadı* tayin edilirdi. Yörüklerin en büyük sorunu istememelerine karşın yerleşiklere zarar vermeleriydi.

Genelde Yörüklerde ve Hayvanlarında Görülen Hastalıklar

On sekizinci yüzyıl ortalarında Toroslar bölgesinde yaylalarda bulunan yörüklerde veba hastalığı görüldü. 1762-1764 yıllarında Karaman eyaletindeki bir kısım Yörükler bulundukları bölgeden göçtüler. Ankara, Aydın, Hüdavendigâr (*Bursa eyaleti*), Saruhan, Sivas, Sultanönü taraflarına göç ettikleri kaynaklara yazıldı.

34 Cem Zafer, Konar Göçer Kültürü, s.112, Muhakeme Dergisi,

35 Orhan Kılıç, Yaylak ve Kışlaklar Arasında Geçen Bir Ömür, s.10,

Kızamık Hastalığı

Karaman eyaletinde çocuklarda kızamık hastalığı bulaşmışsa hasta çocuğa pekmez ve yoğurt yedirilir, hastalığın geçmesi beklenirdi.

Çiçek Hastalığı

Bu hastalığa yakalanan çocukların göğüs ve kollarında küçük kabarık sivilceler görülür. İçleri su dolu olan sivilceleri çocuk kaşırsa çok ıstırap verir. Ateş fazlalaşırsa çocuğu ölüme götürür. Küçük çibancıklardan bir damla sıvı alan eli sağlatıcı kadınlar iğne ile çocuğun kolunu çizerek sıvı maddeyi çizilen yere sürerler. Bu bir nevi aşıydı.

Akrep Isırması

Önceden yakalanan akrepler bir şişenin içine konulan zeytinyağın içine atılır. Beş altı adet ölü akrep zeytinyağı içinde bulundurulur. Akrebin ısırıldığı yere akrepli zeytinyağı çizilerek sürülür. Isırık yere idrar damlatanlar da olurdu.

Karnı ağrıyan çocuğa meşe odunundan elde edilen temiz küllü su içirilir. Baş ağrıyan çocuğa şu şekilde bir işlem yapılırdı; Saçlar tıraş edilir, başın orta yerindeki kısa saçlar ustura ile alınır. Orta bölgedeki temizlenmiş kısım ustura ile çizilip tuz ekilirdi.³⁶

Hayvanlarda Görülen Hastalıklar

Tabak/Şap

Bütün çift tırnaklı hayvanlarda görülen bir hastalıktır. Zamanında önlem alınmazsa sürünün çoğunluğu kırılır. Hayvanların ağız içi, tırnak ve meme uçlarında meme gibi ortaya çıkar. Yaralar akıntılı bir iltihap olarak seyreder. Şap hastalığına yakalanan hayvan ayağa zor kalkar. Zamanında tedavi uygulanmazsa hayvan ölür. Geçmişte sürüsünü kaybedenler olmuştu. Keçilerin tırnak arasında akıntı başlar. Aynı ağılda yatan diğer keçilere bulaşır. Hayvanın ağız etrafındaki deri soyulur, tüyler dökülür. Hayvan ot yiyemez ve beslenemez. İlk başlangıçta davarın tırnak arasını kontrol etmek gerekir.

36 Orhan Kılıç, Yaylak ve Kışlaklar Arasında Geçen Bir Ömür, s.15,

Eskiden Hicaz'dan getirilen bir tabakla tedavisi yapılmış. Günümüzde akli başında çobanlar bunu hurafe sayarlar. Yörükler şapla tuzu karıştırıp hayvana yalatır. Yine şap toz haline getirilir, yara olan kısımlara dökülür. Hayvanlar şapla tedavi olur.

Meme Hastalığı

Keçilerin memelerinde şap dışında bazen yaralar görülür. Memedeki yara kısmı kızgın demirle dağlanır.

Sızı

Keçilerin dizlerinde görülür. Romatizmaya benzer. Bulaşıcıdır. Tedavisi veterinerden alınan penisilin ile yapılır. Enjektörle yaralı olan bölgeye penisilin tüpünden alınan ilaç uygulanır. Yörükler hayvanların boyun bölgesinden ilaç verir.

Çiçek

Bu hastalık sivilce ve yara şeklinde kendini belli eder. Tedavi işlemini mutlaka veterinerlere yaptırmak gerekir.

Kıl Kurdu

Türkiye'de keçi ve koyunların, bağırsak ve diğer sindirim organlarında görülür. Hayvanların dışkılarıyla dışarıya atılır. Böyle hayvanların bulaştırdığı otları ve yemleri yiyen sağlam hayvanın bağırsaklarına kıl kurdu yumurtası bulaşır. Hastalanan hayvanlarda bir halsizlik ve zayıflama görülür. İshal de başlar. Tedavisi; mahalli olarak şöyledir; Kekik yağı ve dikenli ardıcın katranı çıkarılır. Kekik yağı karıştırılmış katran hayvanı burnundan dökülür. Bazı yörükler de göztaşı ile çini taşının tozunu tuzla karıştırıp tuz taşları üzerinde keçi ve koyunlara yalattıklarını da söylediler.

Uyuz

Keçi ve koyunlar uyuz olursa kaşıntı tutar. Uyuz olan kısımlarda hayvanın tüyleri dökülür. Uyuzla sebep olan bir böcektir. Derinin altına yerleşip hayvana acı ve ıstırap verir. Tedavisinde veterinerden alınan toz şeklindeki ilaçlar uyuz olan bölgeye bir miktar serpilir. Hastalığa yakalanan hayvanlar da sürüden ayrılır. Yörükler geleneksel olarak püseye (*ardıç katranı*) tedavi uygulardı.

Kireç

Sarıdiken ve azgın adı verilen bitkileri yiyen hayvanlarda görülür. Hayvan idrarını yapamaz. Tedavisi; Soğan kabuğu kaynatılır. Soğan kabuğu ile kaynatılmış su, soğutulunca hayvanın boğazına dökülür. Kandalak otu ile adı tedavi yapıldığını söyleyenler de vardı.

Veba

Bu hastalığa yakalanan hayvanlar yavrusunu atar. Tedavisi veteriner tarafından yapılır.

Genleme

Kene tarafından ısırılan hayvanlarda görülür. İki yıl aynı yerde yatırılan hayvanlar yakalanır.

Delibaşı

Köpek dışkısı ile bulaşır. Yakalanan hayvanların merkezi sinir sistemi işlemez hale gelir. Hemen veterinerlere başvurmak gerekir.

Şerit

Parazitler köpek dışkısında bulunur. Küçük bir şerit bu hastalığa sebep olur. Şeritler azsa pek fazla değişiklik görülmez. Çoğalırsa halsizlik, iştahsızlık ve bağırsak tıkanmasına neden olabilir. Veterinerden ilaç alındığı gibi meralar da ilaçlanır.

Bazı hayvan hastalıklarında da çeşitli tedaviler uygulanırdı. Atlarda görülen kızılkurt hastalığında şişen bölgeye barut ve çamur karışımı sürülürdü. Kimileri şiş kısımlara kükürt suyu veya peynir suyu sürerdi. Yarayı kızgın demirle dağlayanlar da vardı.

Yörüklerle İlgili Az Bilinen Konular

Yörüklerde yaylaya en yakın köyde düğün ve cenaze törenleri düzenlenirdi. Ölen bir kişinin arkasından ağlamak ve ağıt yakmak gelenekler arasındaydı.

Bazı Yörüklerin Türk dilini çok güzel konuştukları bilinmektedir. Bunlardan biri Sarıkeçili yörükleridir. Yaylada kıl çadırlar arasında 500 metre civarında bir mesafe olmasına dikkat edilirdi. Sebep olarak hayvanların

karışmasını önlemektir. Toroslar bölgesinde yörüklerin müzik aletleri kaval, sipsi ve düdüktü. Yerleşik yörüklerde *üç telli* adı verilen bir bağlama, ayrıca kemane de bulunurdu. Ova kısımlara yerleşik yörüklerde *cümbüş* adı verilen bir müzik aleti ile türkü okuyanlar da vardı. Yörükler yaylada ve kışlakta ürettikleri dokumaları, hayvansal ürünleri ve yayladan topladıkları doğal ürünleri dönerken en yakın kasabaya götürür, pazarlarda satardı.

Toroslar'da Üçkapılı yaylasında *Pazaryeri* adlı düzlükte yılda üç kez panayır kurulurdu. Pazarda çok sayıda hayvan alım satımı yapılırdı. Osmanlı döneminde bu pazar yerine Halep, Şam, Bursa, Adana, Aydın, Güzelhisar ve Kayseri yöresinden çeşitli eşya ve hayvan getirilir alım-satım yapılırdı.³⁷ Yunddağ'da Karaahmetli köyü ile Köseler köyü arasında *Pazarlu* adı verilen bir mevki vardır. Osmanlı döneminde burada da pazar kurulduğu söylenir.

Kışlakta dokunan halı, kilim, çul ve çuvallar büyük kent pazarlarında yayla göçü öncesi satılırdı. Bu pazarlarda delikanlılar sevdikleri kıza, tarak, küpe gibi birtakım süs eşyaları ile kanaviçe yumağı satın alırdı.

Dumanlı Dağı'nda Kaplankaya Yaylasından bir görünüm.

37 Orhan Kılıç, Yaylak ve Kışlaklar Arasında Geçen Bir Ömür, s.18,

Yayla ve Yaylacılık

Yayla; Türkiye'nin yüksek alanlarındaki geçici bir yerleşmedir. Yazın çıkılıp, ikamet olunan yüksek ve serin yere yayla adı verilir. (C. A. Alagöz'e göre) Dağların üzerindeki yazlık ikametgâh ve sürülerin yazın yayıldıkları yazlık meradır yayla.³⁸

Yılın belli bir süresi içinde hayvan otlatmak, ziraat yapmak, hatta dinlenmek için çıkılan veya gidilen yerdir. (N. Tunçbilek'e göre) ³⁹ R. İzbirak ise “Davar sürüleri yazın yüksek yaylalara çıkarılır. Sürüler bu serin yerlerdeki otlaklarda yayılır, otlar bitince başka otlaklar arandığı olur. Güze doğru yaylalardan inilir. Kışlak adı verilen köy yakınlarındaki ağıllara getirilir. Buna yaylacılık denir” diye tarif eder.

Asya topraklarında yaşamını sürdüren her Oğuz Türk boyunun bir kışlağı bir de yaylağı vardı. Her boyun devlet içinde bir görevi vardı. Bunları boy beyleri düzenlerdi. Her boyun ayrı bir damgası ve bayrağı bulunurdu. İslamiyet öncesi yaşamda yaylak ve kışlaklar her boya *ikta* olarak verilirdi. Yaylalar tüm boyun ortak malıydı. Kışlaklarda yer alan konaklama yeri bireyin malı sayılırdı. Kışlaktan yaylaya göç boy beyinin emriyle belirlenir, mutlaka göç hazırlığı yapılırdı. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da kurulan Artuklu, Saltuklu, Mengüceklü ve Danişmentli gibi isim verilen beylikler de Büyük Selçuklu Devleti tarafından gönderilen beyler tarafından kurulan mahalli beyliklerdi. Saltuklu, Mengüceklü ve Danişmentliler on bir ve on ikinci yüzyıllarda egemendiler. Artuklu Beyliği on iki ve on beşinci yüzyıllar arasında Güneydoğu Anadolu bölgesinde önemli eserler verdi.

Evliya Çelebi de Türklerin Orta Asya'da atlı göçebe olduklarını belirttikten sonra, diğer önemli yaylalara örnekler verir. Birgi'de Boz Yayla, Manisa ve Tire'de Sultan Yaylası, Bursa'da Keşiş Dağı Yaylası *Seyahatname*'de adı geçen yaylalardı.

38 Doç. Dr. Mecdi Emiroğlu, Bolu'da Yayla ve Yaylacılık, s.16, Ankara Üniv. DTCF. Yayınları.

39 Age, s.17,

Davar ve sığır sürüsü sahipleri; taze ve kendini yenileyen verimli otlaklarda hayvanlarını beslemek isterler. İlkbaharda kışladıkları yerden ayrılıp, yu-karılara çıkarlar. Yaz boyunca buralarda kalır, hayvansal madde üretirler, küçük çapta çiftçilik yapanlar da olur. Sonbaharda alçak yörelerdeki köy-lerine dönerler. Yörüklerin göçtükleri sıradağlar ve küme olan dağların üst sınırına yakın yerlerde kalan çayırılık alanlar ve burada kurulmuş konut toplulukları ile meydana gelen belirli mevsimde oturulan yerler *yayla* adını alır.⁴⁰

Asya Türklerinde yaz mevsiminde davar yaydıkları *yaylak* kelimesi Anado-lu'da yayla olmuştur. Ülkemizde yaylalar orman içinde veya orman kıyı-sındadır. Günümüzde hayvan beslemek yerine yalnız dinlenme amacıyla yaylaya göçenler vardır. Yaylalar asıl hayvan yetiştiriciliği için bulunmuş coğrafi alanlardır. Yaylacılığı Anadolu'ya getiren Oğuz Türkleriydi. Bura-larda barınmak için *tol* veya *komlar* kurarlardı. Yaylalarda otlak ve sulak alanlar bulunur. Ot biçilen yaylalar Türkiye'de Karadeniz, Akdeniz, Ege ve Doğu Anadolu Bölgelerinde yaygındır.

Anadolu'da konargöçerler Selçuklular döneminde çok sayıda köy kurup, buralarda tahıl ve baklagil yetiştirdiler. Osmanlı döneminde ise hayvancılık oldukça ileriye gitti.

Yayla ile kışlak arasında hayvancılıkla uğraşan Yörükler *Yaylak* ve *Kışlak Resmi* adı altında devletin hazinesine vergi öderlerdi.

Ege Bölgesi'nde Yaylacılık

Yaylacılık, büyük ölçüde geçmişteki önemini yitirdi. Birinci nedeni göçerle-rin zorunlu toprağa yerleştirilmeleriydi. Yerleşik hayata geçenler önceleri çiftçilik yaparken günümüzde kente yakın olan Yörük gençleri sanat ve ticari yaşamla uğraşır oldular. Çok az da olsa bazı gruplar ya da aileler göç olayını sürdürürler. Yörükler ilkbaharda yaylada ise kış mevsiminde deni-ze yakın yörelerde kendilerini ve hayvanlarını barındırırlardı. Ege Bölgesi

40 Prof. Dr. Hayati Doğanay, Doç. Dr. Ogün Coşkun, Türk Yaylacılığında Değişme Eğilimleri, s.3,

Yörükleri Mayıs ayında yaylaya çıkar, çadır ve çardaklarda otururdu. Çadırlar pınarlara yakın yörelerde kurulur, vahşi hayvanlara karşı köpek beslenirdi. Yaylalarda peynir, yağ, yapağı üretimi yapılırdı. Yine toklu ve oğlak yetiştirilirdi.⁴¹ Yaylada oturan çadır ve evler kişilere has olup, otlaklar ortak alanlardır. Günümüzde ziraat fakülteleri önderliğinde Tarım Bakanlığı mera ıslahı konusunda çalışmalar ve rehberlik yapabilir. Yaylada bitkisel örtü, iklime, yerleşme biçimine ve ziraat alanları açma gibi sebeplerle değişiklik gösterebilir.

Yörüklerde Dokumacılık

Ömürlerini hayvanlarına otlak aramak, bulmak ve konmakla geçiren Yörük boylarının kendi hayatlarına uygun eşyaları olurdu. Bunlar yatak yorgan, halı, kilim, zili, cicim, hasır, keçe, ala çuval, kıl çuval, heybe, torbalar ve mutfak eşyalarıydı. Ayrıca keçe veya kıl çadırları olurdu. Tüm eşyalarını develer taşırdı. Günümüzde develerin yerini kamyonlar veya traktör römorkları aldı. Eşyalar çuvalar, torbalar içinde taşınırdı. Dokumanın ham maddesi koyunyünü ve keçi kılıydı.

52

Yörük dokumalarını tam olarak açıklayabilmek için, malzeme, tezgâh, motif ve renk yönünden incelemek gerekir. Her yörük boyu ana malzeme olarak yün ip kullanır. Tezgâhlar da birbirine benzer. Fakat kullanılan teknik ve motifler farklılık gösterebilir.

Antalya Elmalı yörüklerinin dokumalarında analık ve doğurganlık, bereket, uğur, kısmet, mutluluk, neşe, uzun ömür, kahramanlık ve kuvvet, nazardan sakınma, kadın-erkek, genç kızların evlilik isteği, soyun ölümsüzlüğü gibi motifler ele alınırdı. Çanakkale Ayvacık yöresi yörük dokumalarında *Turnalı*, *Çarıklı elek*, *Elekli*, *Okulu* adı verilen motifler görülür. Yine dokumalarda su, ince su ve ejder gibi motifler Orta Asya Şamanizm izlerini hatırlatır.⁴² Çanakkale yöresi halıları ile Manisa ve yakındaki Yunt Dağı bölgesindeki halı ve kilimlerde *yedi bala* motifi sıkça kullanılmıştır.⁴³

41 Prof. Dr. H. Doğanay, Yrd. Doç. Dr. O. Coşkun, Türk Yaylacılığında Değişme Eğilimleri, s.14,

42 Ahmet Hakan Yılmaz, Çanakkale Yöresi El Dokumaları, s.147,

43 Age, s.159,

Yörükler ev eşyalarında belirtilen halı, kilim, zili, çul, çuval, heybe, torba gibi eşyaları dokurlar. Çul, çuval, torba ve heybe daima ön sıradadır. Dokumacılıkta kullandıkları ham maddeyi kendi hayvanlarından elde ederler. Dokuma araçları olan iğ, tarak, ağırşak, kirmen, ıstar adı verilen iş araçlarını da kendileri yapar. Dokumacılıkta çözgü ve atkı ipi keçi kılından, dokuma ipi desen ve motifler koyun yününden elde edilir. İpler bitkilerin kök ve gövdelerinden doğal olarak yüzyılların verdiği gelenekle bulunup kullanılır.⁴⁴

Dokumacılıkta Hangi Araçlar Kullanılır?

Kıl Tarağı

Düz bir tahta üzerine gerilen ince çivileri andıran sıkça bir teldir. Keçi kollarındaki çeperi temizler ve lifleri düzler.

Yay ve İlegat

Kırkılmış ve pisliklerinden temizlenmiş yünlerin liflerinden ayrılıp 25-30 cm. uzunluğunda kelep şekline getirilmesi gerekir. Bu iş kiriş ve yay adı verilen gereçlerle yapılır. Yay bildiğimiz silah yayını andırır, ağaçtan yapılır. Kiriş bağırsaktan yapılır. Günümüzde bağırsak yerine *kınnap* adı verilen iplerden veya şerit biçimli deriden yapılır, Yünler ipe veya sicime tutturulup çekilir. Yünler düzgün bir hal alır.

Kirmen ve İğ

Afyon'un Sandıklı İlçesi köyünde bir Ahmet amca vardı. Eline keseri testereyi alır hemen dut ağacından pek çabuk kirmen yontardı. Yaylada oğlak otlatarak, Döne teyze de hem yürür, hem kirmenle yünleri ip haline getirirdi. Yerleşikler ise oturdukları yerde çatal çomağa yünü takar, iğ ve ağırşakla ince ipler yaparlardı. İşte *kirmen* ve *iğ* yünden dokuma ipi yapılan el aletleriydi.

44 Meral AKAN, Anadolu Yörük Yaşamında Dokuma Geleneği, s.44,

Gölcan

İplik sarma aletidir. Ağaçtan yapılmış bir kaide üzerinde iplik çilesini sarmaya ve yerleştirmeye yarayan alettir. Alttaki kaide üzerinde dik olarak tasarlanmıştır. Alt bölüm geniş üst kısma doğru genişleyen biçimde imal edilmiştir. Ağaç çerçeveler biçiminde yapımı gerçekleştirilir. Çıkrık, çağra, çare, gevle diye isimlendirenler de vardır. ⁴⁵

Çıkrık

İpleri eğirdikten sonra bükmeye yarayan bir alettir.

Kirkit

Dokuma işi yapılırken, ip atkı sıralarını sıkıştırmak için kullanılan bir alettir. Sert ağaçlardan veya demirden yapılır.

Dokuma Eşyaları (Ne tür dokumalar yapılır?)

Örtü ve yaygılar

Kilim, cicim, zili ve halılar bu gruba girer.

54 Karakoyunlu yörükleri kırmızı, beyaz, sarı ve siyah renkli iplerle kilim ve cicim dokurlar. İzmir Selçuk yöresinde bulunan Barutçu ve Zeytinköy'e yerleşen Tekeli yörükleri de kırmızı, kahverengi, lacivert, mavi, siyah ve beyaz renkli iplerle kilim dokurlar. *Yunt Dağı yöresindeki dokumalarda koyu kırmızı ve koyu mavi hâkim renktir. Bej de çok kullanılan bir renktir.* Yörüklerde kırmızı ortak renktir. Tekeli yörükleri ile Yunt Dağı yörüklerinde mavi ve beyaz da ortak renklerden sayılır. Karakoyunluların kilimleri 220x130 cm. ölçüsünde ortada baklava motiflidir. Bu boyuttaki kilimlere *fardalı kilim* adı verilir. 140x320 cm. çok renkli bir kilim çeşidi vardır ki kenarlarında su yolu motiflidir. Yüzeyinde koçboynuzu, eli belinde, tarak ve sandık motiflidir. Yaygı ve örtü olarak kullanılır. Yörük kilimlerinin çoğunda kırmızı renk yaygındır. Kilim motiflerinde, aman kız, tilki, kulak, yıldız, yıldızlı dikme, ilkel kurbağa, yar yâre küstü, eğer kaşı gibi motiflerin ismi söylenir. Selçuk yöresi Tekeli yörükleri ilikli ve iliksiz kilimler dokurlardı. İliksiz kilim bu yörede 240x 200 cm. boyutlarında olduğu söylenir. Antalya Döşemealtı halıları Uşak halıları yanında küçük ölçülerdedir.

45 Meral Akan, Anadolu Yörük Yaşamında Dokuma Geleneği, s.45,

Taşımada Kullanılan Dokumalar

Çul, çuval, heybe ve torbalar bu adla anılır. Bu tür dokumalarla eşya, tahıl, un, giysiler taşınırdı.

Çul

Bazı Yörük aşiretleri halı, kilim gibi alan olarak büyük dokumalar yapmışlar. Yalnız, çul çuval, heybe ve torba dokumuşlardı. Çullar da cicim, zili teknikleri ile dokunurdu. Çul, taşıma işlerinde kullanılan bir çadır eşyası idi. Yatak yorgan gibi eşyalar çula sarılarak taşınırdı.

Yük Çulu

Çuvalların ve yükün üzerine örtülen yün iplik dokunan bir dokuma çeşididir.

Çuval

Çuvallar yün, pamuk, keten ipliği ile dokunan bir kullanım eşyasıdır. Boyu uzun bir çeşit torbadır. Dokuma tekniği olarak cicim, zili ve sumak tekniğidir.

Ala Çuval

Nakışça oldukça zengindir. Giyecekler bu çuvallarda saklanır. Giyecek ve benzeri eşyalar ala çuvalda saklanırdı.

Yörüklerin kullandığı Ala Çuval örneği.

Yörüklerin kullandığı Kıl Çuval örneği.

Kıl Çuval

Tahıl ve baklagil gibi yiyecek malzemelerinin taşındığı bir dokuma örneğidir. Çok miktarda yiyecek maddesi varsa kıl çuvalar depo vazifesi de görürdü. Atkı ve çözgülerinde kıl kullanılmıştır.

Un Çuvalı

Atkı ve çözgüleri yündür. At, merkep ve deve gibi hayvanların sırtına bağlanıp taşınan çuvalardır. Sağlam ve gösterişlidirler. Üzerinde minik motifler görülür.

Torba

Düz dokuma örnekleri ile dokunan küçük boyuttaki tek parça halindeki dokumalardır. Kırsal bölgelerde eşya ve yiyecek taşımada kullanılır. Binek hayvanlarının üzerinde ve kişilerin omuzlarında taşınır. Hayvan otlatanların üzerinde görülenler azık torbasıdır.

Heybeler

Arkası düz olan dokumalardır. Ön kısmında motifler vardır. Eşya ve yiyecek maddesi taşımada hayvan eyer ve semerlerine konurdu. Pazarlarda ticarete gelen kişinin boynunda asılı dururdu. Dokunduktan sonra evden alıp götürüldüğünde para gibi bir ödeme aracı olarak da kullanılırdı. Kıldan, yün ve pamuk ipliğinden dokunan örnekleri vardır. Halı tekniği ile dokunan sanatsal heybeler günümüzde ancak müzelerde görülür.

Kolan Dokumalar

Tabletler yardımıyla dokunan düz dokumalardır. Çok eski bir el sanatıdır. Hayvanların yüklerini bağlamada, çocuğu sırtta taşımada kullanılan araçtır. Yörükler beşikte yatan çocuk kendini yere atmasın diye bebeklerini kolanla beşiğe bağlar. Dokuma eşyaları hayvanların semerine mutlaka kolan ile bağlanıp yüklenirdi. Dokuma şekli saç örgüsü biçiminde ve üçayaklı tezgâhlarda çalışılırdı. Develerin ayağa kalkmasını önlemek için dizleri kolan ile bağlanırdı.⁴⁶

46 Meral Akan, Anadolu Yörük Yaşamında Dokuma Geleneği, s.50,

Yörüklerde Çadır

Çadır

Türkçe bir söz olduğu söylenir. *Çat* kelimesinden türetildiği açıklanır. Çatmak dokuma bezden yapılmış bir mimari mekândır. Asya yaylalarında tüm göçebe boylarca kullanılan pratik bir yaşam yeridir. Çadır salt kişileri sıcak ve soğuktan, yabancı yaratıklardan koruyan bir sığınak olduğu düşünülmesin. İçinde barınanların inançları, gelenekleri, yaşam şekilleri ve estetik duygularını gösterdikleri yapılarıdır. Açıkçası çadırlar oturanların kültürlerini yansıttıkları önemli barınaklardır. Ayrıca Çadır, iç yaşamla dış yaşam arasında bir sınırdır.

Oğuz boy ve aşiretleri Anadolu'da on üçüncü yüzyıldan 1864 yılına kadar çadır kullandı. Zira belirttiğimiz son tarihte mecburi iskâna tabi tutuldular. Konar-göçerler uygun zaman ve ortamlarda çadırlarda demircilik, ağaç işçiliği, dokumacılık, keçecilik, çiftçilik gibi işlerle de uğraştı. Doğu ve Orta Anadolu'da *topak ev* adı verilen çadırlar 1870'li yıllara kadar konar -göçerlerin evi oldu.

1862 yılında Bursa'da oturan Anadolu Ortakol Teftiş Nazırı (*Jandarma Müfettişi*) olan Ahmet Vefik Paşa tüm konar-göçerleri mecburi yerleşmeye emreden bir genelge yayınladı. Bu genelge Ege Bölgesi'nde İzmir ve Manisa sancak ve kazalarına da geldi. Genelgeden sonra da Akdeniz ve Orta Anadolu Bölgelerinde yerleşik taş ve kerpiç evlerin avlusunda 1935 yıllarına kadar çadır da görülmekteydi. 1863- 1870 yıllarında kapalı kerpiç evlerde yaşamaya mecbur edilen kadınlar isyanlarını dile getirdiler. Çadırlar, aşiret kadınlarının tanımına göre 99 *pencereli saray*'di.⁴⁷

Nişin Çadır?

Çadırların kurulmaları basit ve ucuzdur. Çadırlar çevreye ve günlük koşullara uyumludur. Kerpiç evlere göre temizlenmesi kolaydır. Çadırlarda komşuluk ilişkileri daha kolay ve samimidir. Durağan konutlar insanlara tembellik

47 Dr. Attila Erden, Batı Anadolu'da Türkmen Çadırları, s.77,

verir. Kerpiç evlerde gereksiz birçok eşya bulunur, bu da aile için bir masraf kapısıdır. Yaşlılar ise çadırdaki yaşamının daha zor olduğunu söylerdi.

Türkmen Çadırı (Turluk)

İki kişi tarafından 25 dakikada kurulur, on dakikada da toplanırdı. İç mekânı isteğe göre daraltılıp, genişletilirdi. Kapılar rüzgâr yönüne göre ayarlanırdı. *Turluk* adı verilen göçebe çadırları silindirik gövdeli yarım küre biçimli kubbelidir. Turluk olarak nitelenen topak evler 3 veya 5 metre çapında, 2,5-3 metre yüksekliğindedir. Turluklar ağaç iskelet ile üzerine örtülen keçelerden meydana gelir. Ağaçları şimsir, kızılçam veya meşedir. Keçelerin altında iskeleti tamamlayan kamışlar vardır.

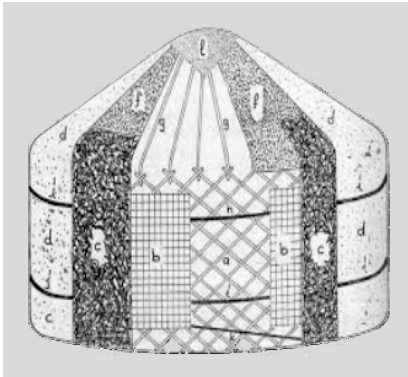
Kanat

3-4 cm. genişliğinde ve 2-3 cm. kalınlığında ve boyları 25 cm. ile 210 cm. arasında değişen 25-30 kadar çیتالardan oluşur. Bütün bir kanat, tek parçadan oluşan kalas gibi kabul edilmelidir. Çیتالara bir silindirin yan yüzleri gibi açılıp, kapatılabilir. *Kanat* adı verilen düzenek çadır kuruluyken yüksekliği 140 cm. ile 185 cm. arasında farklılık gösterir. Kanatların açılıp kapanması çadırın yüksekliğini de etkiler. Çadırların büyüklüklerine göre kanat sayısı dört ve yedi arasında değişir.

Kapı

İki kanat arasına konan kapı çerçevesi ve buna bağlanan iki tahta yarmadan oluşur. Buraya 30 cm. eninde özel dokunmuş kilim konur.

Uğ

Topak çadır örneği.

İçbükey olarak kıvrılmış, 2-3 cm. kalınlığında 3-4 cm. genişliğinde boyları da 125-ile 175 arasında değişen çیتالardır. Bunların bir uçları kanatların üst kısmına bağlanır. Diğer uçları çevlik kasnağında bulunan özel alanda uğ'ların uçlarının girmesi için açılan deliklere geçirilir. Çevliği sabit tutmaya yararlar. Sayıları 36-96 arasında değişir.

Çevlik

Yörük heybesi.

Çadır iskeletinin kubbesini oluşturan malzemedir. Bunlar da 2-3 cm. kalınlıkta 14-22 cm. genişlikte 3-5 metre boyunda bir veya iki biçilmiş kerestenin çember şeklinde bükülmüş uçlarının perçinlenmesiyle elde edilen kasnağa içten dışa doğru bombeli olarak karşılıklı geçirilen 2 ve 3 cm. çapında kiriş çubuklarının takılması için yapılan malzemedir. Kirişlerin ortasına çan denilen ve gerektiğinde çadır direği geçirilen ortası oyulmuş tahta parçasıdır.

Çadırın ikinci ana kısmını keçe ve kolanlar tamamlar. Keçeler iskeletin üzerine örtülür. Keçeler ahşap kısımlara kolanlarla bağlanır. Turluk olarak isimlendirilen topak çadırların tabanı daire biçimlidir. Bu tür çadırlarda her eşyanın bir yeri vardır. Bu katiyen değişmez. Mutfak eşyaları kapının girişine yerleştirilir. Çadırın tabanı ailenin kadını tarafından özenle dokunmuş güzel kilimlerle döşenir. Çadırların iç tarafına dokuma heybe ve torbalar asılır.

Ege ve Akdeniz bölgeleri Yörükleri'nin kullandığı Kıl çadır.

Osmanlı Devleti

Konar-Göçerleri Yerleştirmek İstiyor

Osmanlı Devleti'nde ahalinin yerleştirilmesi konusunda başlangıçta ve ekonomik olarak zayıflama dönemlerinde farklı uygulamalar ortaya çıktı. Anadolu Selçuklularda Yörükler, yerleşme izni aldığında dar bir alanda hayvanlarını yaylakta otlatırdı. Bizans'tan yeni yerler fetih edilince oymaklar bu topraklara göçürölüp yerleştirilirdi. Rumeli'ye geçiş sağlandığında yeni topraklara gönölölü göçmek isteyenlere kolaylık sağlanıyordu. Avrupa topraklarına her meslekten insanlar geçerdi.

Birinci Murat'ın hükümdarlığı sırasında Balkanlara doğru yeni yerler alındı. Buralara önceden giden dervişler ıssız bir alanda tekke ve zaviyeler kuruyor, ekip biçme ile uğraşıyorlardı. Buralarda kurdukları binalarda gelip-geçen yolculara yiyecek, içecek veriyor, kimsesizleri misafir ediyorlardı. Zamanla topraksız köylöler buralara göç edip ziraatla uğraşıyor, üretime katkıda bulunuyordu. Üretime katkıda bulunan kişiler civarına göçebe insanlar geliyor, bir kısmı kendiliğinden yer buluyor, bir kısmına da devlet eliyle yerleşme olanağı sağlanıyordu. Yeni yerleşmeye açılan topraklarda halk *resm-i bennak*, *çaba*, *avarız-ı divaniye* ve *tekâli* vergilerinden serbestlik veriliyordu. Fetih yoluyla elde edilen topraklara değişik meslek sahibi işçi, esnaf, tüccar, çiftçi, sanatkâr gibi insanların gelmesine görevliler dikkat eder, buraları şenlendirirdi.⁴⁸

Osmanlı Devletinde devletin güvenliğı, yeni fetholunan topraklarda nüfusun arttırılması vb. gibi nedenlerle zorunlu sevk ve iskan uygulamalarına sıklıkla başvuruluyordu. Yeni gelen konar-göçerlerin bazılarından vergi alınmıyor, onun yerine derbentçilik hizmeti isteniyordu. Geçit, köprü gibi derbent işi istenen yerlere görevini tam olarak yapan Yörük oymakları geldiğı gibi, kimi zaman işsiz güçsüz takımı da gelirdi. Derbent hizmetini yerine getirenler bu dünyadan ayrılırsa hizmet oğula verilebiliyordu.

On altıncı yüzyıl sonlarında isyanlar sebebiyle iktisadi krizler ortaya çıktı. Bu durum köylerin boşalmasına, toprakların işlenmemesine neden oldu. Sekbanlık ve eşkıyalık arttı. Aynı yüzyılda boşalan yerlere yeni insanların yerleştirilmesi devletin yeni politikası oldu. Vezirler boş toprakları iltizama veriyordu. İltizam sahipleri her yıl değiştiğinden reaya için problem oluyordu. Topraklar tarıma açılırsa halkın karnı doycak, devlet de hizmetlerini rahat görebilecekti. Dünya ekonomisini bilen kişilere gerek vardı.⁴⁹

Konar-göçerler yerleşik hayat yaşayanların ekinlerini çığnetiyordu. Devletin ileri gelenleri onları yerleştirerek çare arıyordu. Balkan ülkelerinde devamlı savaşlar buralardaki halkı toprakları boşaltıp başka yerlere göç etmek zorunda bıraktı. Devlet boşalan yerler halkına öküz ve tohumluk verse de geri dönmediler. Balkanlarda Priştine, Prizen, Üsküp, İpek, Vulçetirin, Trebçe ve Niş civarındaki halk Belgrad'a göç etti. Burada 40.000 göçmen toplandı. İkinci Viyana kuşatmasına kadar Osmanlı-Avusturya sınırı göçmen doluydu. Anadolu'nun güneyindeki topraklarda Arapların oturduğu topraklardan gelen göçebeler aşiretlere zarar veriyordu. Osmanlı Devleti, ekonomisini düzeltmek istiyor ve o şekilde hareket etmek kararındaydı.

Osmanlı Devleti Gözünü Yörüklerle Çevirdi

Yörüklerin bir kısmı kendi isteği ile bir kısmı da devlet baskısıyla yerleşti. Yerleşik hayata geçenlerin maddi durumlarında iyi yönde değişiklikler oldu. Bu durum bazı konargöçerlerin ilgisini çekti. Yörükler iyi mahsul veren topraklara gelince buralarda yerleşmeye karar verenler oldu. Yaylak ve kışlaklarda yaşamak kimisine cazip geldi. Öyleyse bulunulan yere dayanıklı imar yapmak isteyenler bu işlere gönüllü girdi. İlk evler ağaç, toprak ve taştan yapıldı. Beş-on hane derken köyler ortaya çıktı. Önceleri altı ay yaylakta, altı ay kışlakta vakit geçirirlerken belli bir tarafı onaylayanlar sürekli kalmaya başladılar. Bir boy bazen bir yerde, bazen de iki üç yere dağılıp yerleşti. Anadolu'da Çukurova, Antep, İçel ve Hatay'da konar-göçerler aynı isimde köyler kurdular. Bazı yörelerde konar-göçerler eşkıyalarla birlik oldu. Bir boyun iki kısma ayrıldığı da oldu.

49 Cengiz Orhonlu, Osmanlıda İskân Siyaseti, s.32,

1699 yılında Şam Vilayeti çevresine 30 hane kadar Türkmen aşiretinin kendiliğinden yerleştiği görüldü.⁵⁰

XVII. Yüzyıl Sonlarında Mecburi Yerleştirmeler Oldu

1. Konar-göçerler geçtikleri yörelerde yerleşiklerin ekinlerine zarar veriyordu. Çoban ile saban karşı karşıya idi. Çoğunlukla çoban tarafı üstün oluyordu. Yaylalarda nüfus çoğalınca bazı Yörük oymakları doğudan batıya göçe başladı. Bu durum XVII. yüzyılda büyük zorluklar ortaya çıkardı. Ülkede vergi probleminden dolayı mali sıkıntılar görüldü. Savaş zamanı artan vergiler ve bazı mahalli idarecilerin kendi adına hediye istemesi sebebiyle ödeme imkânı bulamayan konar-göçerler göçe davranıyordu. Bir kısım oymaklar vergi vermemek için yer değiştirmeye devlet onları eşkiya ilan ediyordu. Gelen vergi memurları yörüklerden zorla para sızdırma yollarını denedikçe *Dadaloğlu* gibi düşünenler *Ferman padişahın, dağlar bizimdir* fikriyle hareket ediyordu. Kimi oymaklar da diğer bir oymağın içine karışıp yaylalara hareket ediyordu. *Sekbanlık* bu baskılarla doğuyordu. Tabii ki seyahat ve ticaret hayatı sekteye uğruyordu. 1687-1689 yılları arasında köyler ve kasabalar sekbanlarca basılıp, soyguna uğradığı divan kayıtlarında yer aldı.⁵¹ Yerleşikler de eşkiyanın tecavüzü sebebiyle oturdukları yerden kaçıyorlardı. Uzun süren savaşlar sebebiyle topraklar işlenemez haldeydi.

Devlet vergi veren halkı eski yerlerine döndürmek istiyordu. Bu kolay bir iş değildi. Harap yerlerin yeniden ekilip biçilir duruma gelmesi için Köprülüzade Fazıl Mustafa Paşa konar-göçer halkı yerleştirmeyi düşünüyordu.

2. Osmanlı Devleti yerleşiklerin topraklarını ve hayvanlarını her türlü tecavüzden korumayı düşünse de kolay bir yol bulamıyordu.

3. Derbentlerin korunması gerekti. Buralara bazı aşiretler gönderildi.

50 Cengiz Orhonlu, Osmanlıda İskân Siyaseti, s.38,

51 a.g.e, s.42,

1691 yılından sonra meydana gelen Göçerlerin Yerleştirme Tüzüğü, yerleştirilen topraklarda görevli kadı, sancak beyi ve valilerin merkeze gönderdikleri raporlara göre yeni düzenlemeler yapılarak oluşturuldu.

İskân (Yerleştirme) İşlerinde Kimler Görevliydi?

İdare bakımından valiler ve sancak beyleri, hukuk yönüyle kadılar ve naipiler görevliydi. Ayrıca **a) İskân kâtibi**, **b) İskân mübaşiri**, **c) İskân başı** (oymakların içinden seçiliyordu) İskân Beyleri ve Kethüdaları da boy beylerinin içinden belirleniyordu. Halep şehrinin güneyindeki aşiretler için Çöl Beyliği vardı. **d) Mimar**; Oymakların yerleşeceği arazinin tarıma elverişli olup olmadığı, sulu ve susuz arazi hakkında araştırıp karar veren görevliydi. İskân Defterleri oymakların nereye yerleştiğini gösteren ve kâtipler tarafından tutulan defterlerdi.

Topraklar Nasıl Dağıtıldı?

İşlemler yürütülürken iklime ve sürülerin suya gereksinmelerine pek dikkat edilmedi. Rakka, Harran ve Halep civarında sıcak bir iklim görülürdü. Tarım için ark ve kanallara, sürüler için suya ihtiyaç vardı. Rakka'da Kadı-zade Hüseyin Paşa vali olarak görevliydi. Valiye ve kadılara uyarın ferman gönderildi. Fakat oymaklar sıkıntıyı görünce dar yollardan kaçmayı becerdi. Bazı oymaklar fırar işini önlemek için yardımcı olarak görevlendirildi. 40 oymak buralara yerleştirildiyse de bir kısmı buradan uzak yerlere gitti.

Osmanlı Döneminde Anadolu'da Konar-Göçerlerin Yerleştirilmesi

Danışmentliler'in 18 Nisan 1691'de Selçuk ve Torbalı arasındaki topraklara, Balıkesir-Susurluk Ömer köyü taraflarına yerleştirilmesine karar verildi. İskân işinde önce Karaman valisi, sonra da Anadolu beylerbeyi görevliydi. Anadolu beylerbeyi savaşa çağırılınca yerine Bağdat valisi getirildi. Bazı oymaklar da Karahisar sancağındaki; Dazkırı, Şeyhler Pınarbaşı, Honaz, Urla, Sandıklı, Çölabâd, Keçiborlu nahiyelerinde bulunan boş ve harap köylere yerleştirildi. Önce sayım yapılarak deftere yazıldılar.

Küçük Süleymanlı ve Kaşıkçı Oymakları Hamit Sancağına bağlı, Keçiborlu Nahiyesine bağlı köylere; Cevanşir, Gölegir ve Karalu oymakları Urla Nahiyesine bağlı köylere yerleştirildiler.⁵²

1694 yılı Nisan ayında Afyonkarahisar Geyikler kazası Pınarbaşı nahiyesine Avşar, Harbendeli, Kaşıkçı, Büyük Süleymanlı, Küçük Süleymanlı oymaklarının bir kısmı yerleştirildi. Geyikler kazasının diğer yerlerine; Bıçakçı, Karalı, Gördün-gören, Karamanlı, Mocan, Cevanşir'e mensup bir kısım halk yerleştirildi. Sandıklı nahiyesine; Kaşıkçı Oymağı ile Göle-gir, Mirili, Şehsuvarlı, Dokuzlu obaları iskân olmayı kabul ettiklerinden yerleştirildi. Çölabâd nahiyesine; Cevanşir'e bağlı Çörüklü, Hacılı, Cihanşahlı, Ocaklı obaları iskân edildi.

Adana Sancağında Ayas-Berenli ve Kınık Kazası Bölgesine Hangi Oymaklar İskân Edildi?

64 Dulkadirli Ulusuna bağlı oymaklar Ceyhan nehri üzerindeki Kınık, Berendi ve Ayas kazalarına yerleştirildi. Tacirli oymağı yerleşmeyi kabul etmedi. Daha sonra emniyeti bozan olaylar görüldü. Tacirli Avşar'ı da 1707'de Maraş'ta Verincik isimli yere iskân edildi.

Tokat'a yerleştirilen Şarıklı oymağı ile Kırık ve Kızılı oymakları Rakka'ya geri gönderildi. Mamalı oymağı ise Bozok sancağına yerleştirildi. On sekizinci yüzyılda Bozok sancağına yerleşmek istemeyen oymak ve aşiretler eşkıyalık yaptıklarından takibe uğradı. Daha sonra gerekli önlemler alındı, diğer taraftan da cezalar uygulandı. Aşiret sorununun yerini sükûnet aldı. 1691 Yılında Yeni-İl Türkmenlerinden Eymür Cemaati Tokat mukataasına bağlı Nusretiye köyüne yerleştirildi.

Anadolu Eyaletine yerleştirilen konar-göçerler buğday ekiminde büyük başarı gösterdiler. Anadolu'da Bozok sancağında buğday arpa, darı gibi kuru ziraat ürünleri en çok yetiştirilen ürünler arasına girdi.

52 Cengiz Orhonlu, Osmanlıda İskân Siyaseti s.73,

Konar-Göçerlerin Toprağı Bırakma Sebepleri

1. Yerleştirildikleri yere intibak edemediler.
2. Arabistan tarafından gelen aşiretler yerleşilen bölgelere baskı yaptı.
3. Geçtikleri arazide ekili topraklara zarar verdikleri belirlendi.
4. Aşırı sıcak iklimlere iskân edilmek istememeleri çok doğal bir davranıştı.
5. Bazı devlet görevlilerinin vergiyle birlikte hediyeler istemelerinden dolayı yerleşmeyi kabul etmeyen oymak ve aşiretler görüldü.

1729 yılında yapılan kontrollerde pek az oymağın yerinde bulunduğu anlaşıldı.

Musacalı oymakları ve Kantemir Çepnisi oymakları Aydın ve Saruhan sancakları ile Hüsrev Paşa taraflarına yerleşti. Beğdilli'ye bağlı olan Döğer, Kara Kocalı, Harbendelü, Çağıranlı, Kara Çeçeli Sarıcalı, Tacirli, Balabanlı, Doğanlı, Silsüpür Ceridi, Köçekli, Yabaltın, Şerefli oymaklarının Sivas ve Karaman eyaletinde, Arşuvanlı, Üstüranlı, Kürdikanlı, Hacıkırlı, Çimkanlı, Azmanlı, Osmanlı, Ömerli, Gündeşli, Köçekli, Tacirli oymakları Erzurum, Kars ve Çıldır taraflarına gelip yerleşti. Rakka Valisi Hüseyin Paşa kendi bölgelerini aramaya çıktı. Bazılarını bulup götürdü. On sekizinci yüzyılın sonu ile on dokuzuncu yüzyılın ilk başlarında birçok oymak ve aşiret gösterilen toprağa yerleşti.⁵³

1691 ile 1699 yılları arasında Osmanlı Devleti Konar-göçerleri zorla iskân etmek fikrini hiç bırakmadı. Bir taraftan uzun savaşlar, bir taraftan aşiretlerin zorlanması, ekonominin de bozulması köylerin boşalmasını ortaya çıkardı. Aşiretler de yerlerini terk etti. Osmanlı Devleti'nin sosyal yapısında krizler görüldü. Eşkıyalar ve onların peşinden gidenler köy, kasaba ve sancakları bastı. Devlet otoritesi sarsıldı. Durum böyle olunca topraklar ıssız hale gelmeye başladı. XVII. Asrın sonlarından itibaren Yörüklerin

53 Cengiz Orhonlu, Osmanlıda İskân Siyaseti, s.95,

Ovacık yaylasında bir Yörük evi.

yerleştirilmesi dile getirildi. Amaç tekrar toprakların ve köylerin şenlendirilmesiydi. Rakka, yörük aşiretlerin sürgün yeri idi. Yapılan uygulamanın yanlış olduğu görüldü. Daha sonraları uygulanan yerleştirme işleri daha dikkatli ve arzulara uygun yapılmaya çalışıldı.

Tanzimat Sonrası Konar-Göçer İskânı

Tanzimat, herkesin bildiği gibi *yeniden düzenleme* demektir. 1839 yılında Sultan Mahmut'un emri ve hoşgörüsüyle bir *ferman* kabul edildi. İdarede, adliye ve sosyal yaşamda yenilik ve değişiklikler onaylandı. Sadrazam Mustafa Reşit Paşa tasarlanan yenilikleri İstanbul *Gülhane Parkı*'nda okudu. II. Mahmut'un yayınlattığı fermana bu sebeple *Tanzimat Hatt-ı Hümayunu* da denir. Millete duyurulan bu bildiriye göre hukuksuz hiçbir şey yapılmayacaktı. Padişah devlet sınırları içinde bulunan herkese bir takım haklar tanıyordu. Reayanın tümüne hukuksuz işlem yapamayacaktı. İşte bu fermanın okunmasından tam 24 yıl sonra konar-göçer diye belirtilen Yörüklere bulundukları yere yerleşme talimatı çıkarıldı. Bu nasıl oldu?

Her aşiretin reisine bulundukları eyaletin valisine birer mühür verildi. Aşiret halkından diğer bir yere gitmek isteyenlere kefil göstermek kaydıyla birer tezkere verilmekteydi. Tabanlı aşireti oymak olarak Sivas sancağına

yerleştirse de aşiretlikten vazgeçmedi. Kışlakta oturan aşiretin üzerine bir gözetmen görevli olarak gönderildi. Bundan amaç aşiretin her türlü hareketini kontrol altına almaktır.

Tanzimat'tan sonra Ankara, Sivas, Konya ve Karesi sancaklarında bulunan Tabanlı, Boynuinceli, Yeni-il gibi aşiretler birer bağımsız muhassıllık (*Osmanlı Devleti'nde vergileri toplayan kurum*) haline getirildi. Aşiretlerin iskânında Tanzimat'ın ilk yıllarında tam karara varılamadı. Taşradaki idare adamları ile merkezi idare arasında uzun yazışmalar yapıldı. 1842 yılına gelince düşünülen hal çaresi isteyen aşiretin kışlakta, isteyen aşiretin yaylakta yerleştirilmesi düşüncesi idi. Kazalardaki müşir, kaymakam ve müdürlerin gözetiminde boş topraklara yerleştirilmesi fikri de ileri sürüldü. Boş toprak olarak belirlenen Bursa, Sivas, Ankara, Konya ve Aydın eyaletleri ve çevresiydi. Yerleşmeyi istemeyenlerin üzerine gerektiğinde asker gönderilecekti.⁵⁴

Aşiretlerin bazıları için yeni köyler kuruldu. Bazı aşiretler var köylere yerleştirildi. Bu işlemleri yürütmek üzere sancak ve kaza idare meclisleri yardım edecekti. Devletin aldığı yeni kararlar Yeni-il aşireti ile Reyhanlı, Rışvan, Avşar gibi aşiretleri de kapsıyordu. Bunlar Amasya, Sivas, Konya, Karesi gibi sancakların merkez kaza ve çevresindeki kazalara gönderilecekti. Avşarlar eski kışlak ve yaylaklarına iskân edildi. Dağıtılan topraklar hazine arazisi ve vakıf arazisi ise para alınmayacaktı.

Balıkesir ve Bursa Yöresine Yerleşme

1864 yılından itibaren Saruhan sancağında bulunan oymakların birçoğu yerleşmiş, diğerlerinin de yerleşmek üzere olduğu tespit edildi. Bu bölgedeki aşiretler daha çok Yunt Dağı ve Nif tarafına yerleştirildi. 1864-1873 yılları arasında yerleşmiş ve yerleşmek üzere olan aşiretlerin sayısı otuz dokuzdu.

1858-1864 yılları arasında Balıkesir Bölgesinde Edremit ve Bergama'da yaşayan aşiretler kırka yakın köy kurmuşlardı. Karesi bölgesinde aşiretlerin en önde gelenleri; Akçakoyunlu, Burhanlı, Caferli, Çepni, Hardal, Karakeçili, Kılaz, Kubaş, Söğütlü, Yağcıbedir aşiretleri olup, 28 küçük parça halinde iskân oldu. Diğer aşiretlerden Karakeçililer 14, Yağcı Bedir 15, Çepni 36,

54 Cengiz Orhonlu, Osmanlıda İskân Siyaseti, s.114,

Madra Dağlarından Bir Görünüm

Akçakoyunlu 11 olmak üzere ya mevcut köylere, ya da yaylalarda köy kurarak yerleştikleri gözlemlendi. Karakeçili aşiretinin bir kısmı Saruhan (*Manisa*) ve Hüdavendigâr (*Bursa*) vilayetlerine ve diğer sakin oldukları yerlerde dağınık olarak 1863’de iskân edildiler. Ahmet Vefik Paşa, Karesi (*Balıkesir*) ve Hüdavendigâr (*Bursa*) havalisindeki aşiretlerin yerleşmelerini yakından kontrol etti. Bu yıllarda görevi Anadolu Sağ Kol Müfettişiydi. (Ege ve Güney Marmara Bölgeleri ile Batı ve Orta Akdeniz Bölgelerini kapsayan emniyet müfettişi. 4 Mayıs 1863- 2 Ekim 1864)

Kubaş aşireti Edremit havalisi, Kılaz aşireti Burhaniye ile Kemer-Edremit arasında bulunan Madra Dağı eteklerinde 18 köyde dağınık vaziyette bulunmaktaydı. Bütün adı geçen aşiretler Edremit’in kuzeyinden doğusuna, güney batısından doğuya doğru yayılan alanda köyler kurulup yerleştirildi. Musluk Dağı, Kaz Dağı, At Kayası, Hisar Dağı ve Eybek Dağı yamaçlarında köyler kuruldu.

Müfettiş Paşa eyaletin vali ve kaymakamlarına, müdürlerine Yörüklerin yerleştirilmesi konusunda tamim gönderdi. Yalnız Karesi ve Bursa değil, Saruhan sancağı ile Aydın sancağı yöneticilerine ilgili resmi belge yollandı.⁵⁵

55 Cevat Yıldırım, Güzelhisar, Aliağa Çevresi ile Birlikte, Aliağa Kent Kitaplığı, 3. Baskı, s.229,

Mustafa Kemal Atatürk'ün Ataları Yörük Mü?

Mustafa Kemal Atatürk'ün ana ve baba soyu da Anadolu'dan Rumeli'ye göç ettirilmiş Oğuz Türklerindendi. Nasıl Yörükler Rumeli'nin fethinden sonra buradaki toprakları ekip biçmek ve hayvan beslemek için gelmişlerse, Atatürk'ün soyu da aynı şekilde gelmişti.

Atamızın ailesinin nereden gelip nereye yerleştiğini açıklamadan önce göç olayının nasıl geliştiğini anlatmak uygun olur. 14. yüzyıl başlarından itibaren Osmanlı Devleti'nin sınırları genişledikçe Anadolu'daki bazı Türkmen aşiretleri Avrupa kısmına gönüllü olarak veya sürgün olarak gönderiliyordu. Göç konusundaki önemli amaçlardan biri buradaki Hristiyan halkın Türkleşmesini sağlamak, diğer amaç üretimi arttırmaktı. Yörüklerin, Türkmenlerin Oğuz Türklerinden olduğunu önceki sayfalarda anlatmış, Orta Asya'dan Anadolu'ya göç olayını sıra ile açıklamıştık. Kuruluş ve yükselme döneminde oymaklar doğudan batıya giderken, devletin zayıfladığı anda tersine göçler yaşandı.

69

Balkan bölgelerine doğru ilk dönem göçleri gönüllülük esasına dayanır. Derviş ve erenler Orta Asya'dan aldığı kültür katlarını kafasında yorumlayarak Balkan topraklarına gidiyordu. Bölgede ıssız, fakat insanların geçebileceği yere önce bir kulübe kuruyor. Zamanla ilk binadan sonra hanıkâh, tekke ve misafir evi inşa ediyordu, Araziyi de ekip biçiyordu. Gelip-geçen yolculara yiyecek, içecek veriyor. Bazılarını da misafir ediyor, dinlenmesini kolaylaştırıyordu. Zamanla devlet ilgilileri yakınlarla gelip, çeşme, hamam, imaret ve cami inşa ediyordu. Anadolu'dan getirilen-konar- göçerler buraya yerleşince köyler, kasabalar oluşuyordu. Diğer yöntem kılıç ve kol kuvveti ile oluyordu. Şehirler, zorlama ile alınıyordu. Kurulan vakıflar yoluyla hemşerilik bilincinin gelişmesi de sağlanıyordu.

I.Murat'ın oğlu Süleyman Paşa 1356 yılında Çimpe'den Gelibolu'ya geçti. Önce Bizans toprakları, arkasından Balkan Prenslikleri alındı. *Karesi*'den (*Balıkesir*) hayvanlarına otlak aramaya giden Yörükler, savaşçıların arkasından Avrupa topraklarına ayakbastılar. Bazı yerlerde hükümdar fermanı

ile göçler yaşandı. Saruhan ve Menemen Ovasında Yörükler kışlıyordu. Yıldırım Bayezid'in oğlu *Ertuğrul* Saruhan'da Sancak Bey'i idi. Yörükler tuz yasağına uymamıştı. Tuzu başka yerden getirmişlerdi. 1400-1401 yıllarıydı. Şehzade *ne yapması gerektiğini* babasına danıştı. Saruhan yörüklerinden *Paşa Yiğit* isminde bir komutan sorumluydu. Onun komutasında Menemen ve Saruhan Yörükleri Bulgaristan'ın Filibe şehrine göç ettirildiler.⁵⁶ Yörüklerle verimli topraklar verildi. Toprakların bazen yurtluk olarak verildiği de oluyordu. Teselya ve Üsküp bölgesindeki halklar ile Anadolu'dan kimi halklar *Çelebi Mehmet* döneminde karşılıklı olarak yer değiştirildi. *II. Bayezid*'in hükümdarlığının sonuna dek Anadolu'dan Rumeli topraklarına Yörük göçü sürdü. Avrupa'da topraklar kaybedilince konar-göçerlerin zorla yerleştirilmesi konusu çıktı. Bu probleme bir önceki bölümde değinerek gerekli anlatımlar yapıldı. Atatürk'ün baba soyu: *Koca Hamza Yörükleri* grubundan *Kocacık* aşiretindendi.

Atatürk'ün Baba Soy

70

Kızıl oğuz veya *Kocacık* Yörükleri *Mustafa Kemal*'in baba soyunun geldiği oymaklardı. *Atatürk*'ün babasının ataları Aydın Söke'den kalkarak Manastır vilayetine geldi.⁵⁷ Baba, Ali Rıza Efendi'nin Manastır Vilayeti, Debre-i Bala Sancağına bağlı Kocacık'ta 1839 yılında doğduğu tahmin ediliyor. Aile daha sonra Selanik şehrine gelip yerleşti. Dedesi Ahmet ve dedesinin kardeşi Hafız Mehmet'in taşıdığı *kızıl* lakabı ve yerleştikleri nahiyenin adı olan *Kocacık*'ın da gösterdiği gibi yörük olup Selçuklu soyundandı. Mustafa Kemal'in soyu, Anadolu'nun Türkleşmesinde önemli işler yapan, *Kızıloğuz* veya *Kocacık* Yörüklerinden gelmekte olduğu araştırmacılar tarafından belirlendi.

Kızıloğuz boyu 1040 yılına kadar Hazar Denizi'nin güney ve güney-batı bölgesinde yaşamaktaydı. Bu boy Arslan Şah'ın oğullarından Kızıl Bey'in oymaklarındandı.

56 Âşıkpaşazâde Tarihi, Atsız neşir, İstanbul 1949, s.141, Bkz. Ömer Lütfi Barkan, Osmanlı İmparatorluğunda Sürgünler, s.70,

57 Manastır bugün Makedonya'da bir vilayettir. Burada Atatürk'e ait bir müze vardır.

Hazar Bölgesi'ni, 1025'den sonra bırakıp Horasan'a geldiler. Oğuz boylarının başında Arslan Şah'ın dört oğlu Yağmur, Buka, Gök-Taş ve Kızıl Beyler vardı. Kızıl Bey Selçuklu Devleti'nin kuruluşundan bir süre sonra 1041 yılında vefat etti. Türbesi Rey şehri yakınlarındadır. Diğer kardeşler Yağmur, Gök-Taş ve Buka Tuğrul Beyden izin alarak Anadolu içlerine birçok sefer düzenlediler. 1071 yılından sonra Kelkit vadisini ele geçirdiler. Anadolu'da, Tokat, Amasya, Konya, Karaman, Ankara, Aydın, Isparta, Balıkesir, Bolu, Kastamonu ve Sinop illerine dağılan Kızıl oğuzlar bu vilayetlerin çevresine yerleşti.

Kızıloğuz Türkmenlerinin büyük bir bölümü *II. Mehmet*'in hükümdarlığı döneminde *Evrenos oğlu Ali Bey*'in komutasında Rumeli'de fetih edilen Selanik, Manastır ve Yanya illerine yerleştirildiler. Kızıloğuz ve Kızıl kocalı isimleri daha sonra Kocacık adını aldı. Kocacık Yörükleri için bağımsız dört adet tahrir defteri (*vergi künyesi vb.*) düzenlenmişti. Her yörük grubunun başında bir *subaşı* bulunurdu. 1543'de Kocacık Yörüklerinin başında Mustafa Bali Bey vardı.

[M.1894 Yılı R.1312'deki Aydın Salnamesine göre, s.500'de; Aydın Eyaleti Söke Kazası köylerinden iki tanesinin ismi dikkat çekicidir. Birincisi Kızılaşıklı, ikincisi de Kızılkarlar ismini taşımaktadır. Osmanlı Devleti'nin son yıllarına kadar var olan ve Cumhuriyet yıllarında yaşayan Kızılkarlar köyü bugün terk edilmiş durumdadır. 1960 yılında Kızılkarlar köyü halkı köylerini bırakıp Akçakaya köyüne göç etti. 14 Eylül 2010 tarihli Söke Ekspres Gazetesi Kızılkarlar köyü hakkında bilgi vermektedir. Eski bir Yörük köyü olduğu yazılıdır.]

Atatürk ve kardeşi Makbule Hanım çok kez atalarının yörük olduğunu söylediler. Kocacık nahiyesinin hepsi öz Türkçe konuşurdu. Atatürk'ün ataları hayvancılık yapar ve kerestecilik ile de uğraşırlardı. Giyim kuşamları Anadolu halkıyla aynıydı. Selanik'ten önce aile Manastır vilayeti Debre-i bala sancağı Kocacık nahiyesinde otururdu. Atatürk'ün dedesi Kocacık'ta Taşlı mahallesinden, babaannesi Golalar ailesinden gelmektedir. Dedesinin adı Kırmızı Ahmet Efendi'dir. Babaannesinin adı Ayşe Hanım'dır. Dedesinin evini Kocacık'ta birçok aile bilmektedir. Aile 1830 yılında buradan Selanik'e göç etti. Atatürk'ün babası Ali Rıza Efendi Vakıflar idaresinde ikinci

kâtip olarak bir süre çalıştı Buradan Rüsumat Dairesine geçti. Adı geçen dairede Gümrük memurluğu yaptı. Görev yeri Selanik yakınlarında Kate-
rin kazasına bağlı Papaz Köprüsü köyü (Çayağzı) idi. 1870-1881 yıllarına karşılık gelmektedir Ali Rıza Efendi Rüsumat dairesinden ayrılıp, önce kereste, sonra tuz ticareti yaptı. Baba Ali Rıza Efendi, 1889'da hastalanıp vefat ettiği araştırmacılar tarafından söylenip yazıldı.

Atatürk'ün Annesinin Soyu

Atatürk'ün anne soyu Konyarlar'dandır. Annesinin babası Vodina sancağına bağlı Kayalar kazasında oturuyordu. Buradan göç edip Langaza nahiyesine geldi. Dedenin adı Sofuzade Feyzullah Ağaydı. Atatürk'ün anne soyu Karaman'dan geldi. Konyarlar da Kocacık yörükleri gibi II. Mehmet döneminde Anadolu'dan göç ettirildi. Göç olayı 1466 yılından sonra oldu. Konyarlar Teselya'da Kozani ve Kayalar'da yaşadılar. Yarı yerleşik, yarı kornar-göçer olarak sakin oldukları bilinir. 1691 Tarihli Evlâd-ı Fatihan Piyade defterine göre hala Konya- Karaman kazasının izleri görülmektedir. Karaman ve Sofular köyüne yakın o yöreden getirilmiş köy ismi yaşamaktadır. Atatürk'ün anne dedesi Sofuzade Feyzullah Efendi Langaza'da bir çiftlikte yaşamaktaydı. Anne Zübeyde Hanım Selanik'te doğdu.

Zübeyde Hanım'ın sülalesi Konya- Karaman'dan Vodina sancağı Sarıgöl kazasına geldi. Buradan Selanik vilayeti Langaza kazasına gelmişlerdi. Zübeyde Hanım 1857 yılında bu kazada gözerini dünyaya açtı. Zübeyde Hanım'ın Hasan ve Hüseyin isimli iki erkek kardeşi vardı. *Zübeyde Hanım* bedenlen ve irade yönüyle kuvvetli bir insandı. Eğitimi yeterli değildi, fakat okuması yazması vardı. Annesine Molla Hanım derlerdi.

Balkan Savaşı sonunda Selanik sınırlarımız dışında kaldı. Zübeyde Hanım kızı Makbule ile İstanbul'a göçtü. Beşiktaş semtinde Akaretlerde 76 numaralı eve yerleşti. Mustafa Kemal, 13 Kasım 1918'de Suriye cephesinden döndüğünde İstanbul'da annesini bu evde buldu. Onun boynuna sarıldı, elini öptü. Mustafa Kemal daha sonra Beyoğlu'nda Madam Kasabyan'ın üç katlı evini kiraladı. Annesini ve kardeşini de bu eve aldırıldı.

Mustafa Kemal, *Büyük Taarruz*'dan iki ay kadar önce annesiyle Kocaeli körfezinde görüştü. 24 Haziran 1922 tarihinde Adapazarı üzerinden

annesini Ankara'ya getirdi. Cumhuriyetin ilanından sonra Zübeyde Hanım'ın rahatsızlığı artınca İzmir'e getirilmesine karar verildi.

Karşıyaka'da *Latife Hanım* köşküne yerleşti. 15 Ocak 1923 günü burada vefat etti. Ölümünde vasiyeti üzerine üç gün hatim indirilip dua edildi. Mustafa Kemal annesinin cenaze töreninde bulunamadı. İzmir Valisi komutanlar, yakın arkadaşları gerekli hazırlıkları yaptı. Ata'nın annesine yakışır bir törenle Karşıyaka'da toprağa verildi. Mustafa Kemal ancak 12-13 gün sonra annesinin kabri başına gelebildi. Üzüntülerini ve sevgisini yaptığı konuşmayla anlattı. İçindeki acıyı sözcüklere döktü.

Mustafa Kemal ile annesi arasında çok derin bir sevgi vardı. Sağlığında annesini ziyaret ettiğinde önceden izin ister, elini öper hayır duasını alırdı. Bir süre yanında kalıp onunla sohbet ederdi. Zübeyde Hanım oğluna *Mustafa'm, Sarı Mustafa'm* diye hitap ederdi. Çoğu kere bunu az bulur paşam veya *Sarı Paşam* diye konuşurdu. Bazı kere Atatürk yokken bile aynı şekilde onu anardı. Zübeyde Hanım eşi erken vefat ettiği için Atatürk'e hem analık, hem babalık etti. Atatürk annesini görmek istediği zaman önceden haber gönderir, kendisi de uzun müddet hazırlık yapardı. Zübeyde Hanım da en güzel elbisesini giyer oğlunu bayram giysileri ile beklerdi.

73

Zübeyde Hanım'ın kızı Makbule annesini şöyle tanımlardı; *Zübeyde Hanım çok güzel bir genç kızdı. Uzun boylu, ince yapılı, altın saçlı, yeşil gözlü bir kadındı. Annem gerçekten çok güzeldi. Atatürk Suriye Cephesinde çarpışırken bir ara hastalandı. Zübeyde Hanım dayanamadı, yanına evlatlığını alarak Mustafa Kemal'i görmeye gitti.*

Atatürk'ün kendinden başka bir ve dokuz yaşlarında vefat eden iki erkek kardeşi ile 3 yaşında vefat eden bir kız kardeşi vardı. Bunlar hayatta fazla kalmadılar. Makbule ise içlerinde en uzun yaşayandı. 1885'de doğup, 1956'da vefat etti. Babası ölünce annesi ağabeyi Hüseyin Ağa'nın çağırısı üzerine Selanik vilayeti Langaza kazasındaki çiftliğe gitti. Zübeyde Hanım, ikinci evliliğini Ragıp Efendi ile yaptı. Mustafa Kemal bunu kabul edemedi. Horhor mahallesindeki öz halası Emine Hanım'ın evine yerleşti. *Manastır Askeri Lisesine* gidinceye kadar burada kaldı. Babalığının iyi bir insan olduğunu, babasının kaybıyla isyan ettiğini sonradan Afet Hanıma söylemişti.

Atatürk, arkadaşı Ali Fuat Cebesoy'a da aynı şekilde Ragıp Efendi'nin kendisine çok saygılı davrandığını anlatırdı.⁵⁸

Atatürk, yurdumuzu yabancılardan kurtardıktan sonra Türk Ulusunu çağdaş bir ülke haline getirmek yolunda büyük adımlar attı. Bunların hepsi önemliyse de Yazı, Dil ve Tarih Devrimleri dikkat çekicidir. *1. Türk Dil Kurultayı* İstanbul'da 26 Eylül- 5 Ekim 1932 tarihlerinde toplandı. Atatürk bu toplantıya Türkçeyi kaynağından öğrenmek maksadıyla Dil Uzmanları ile birlikte köylüleri ve Yörükleri de davet etti. Araştırmacı yazar Banu Avar sosyal medya sayfasında 6 Ağustos 2019 tarihinde paylaştığı bir paragrafta Dolmabahçe Sarayı'na davet edilenler arasında *Adana'dan Yörükler, Kütahya'dan Karakeçili aşiretinden temsilciler de vardı* der, asıl kaynağın İstanbul Büyükşehir Kültür Yayınları'nda olduğunu söyler.⁵⁹

Yunt Dağı Nerede ve Önemi Nedir?

Yunt Dağı, Aliaga, Bergama, Akhisar, Kırkağaç ve Manisa merkez ilçeleri arasında kalan engebeli bölgenin adıdır. Coğrafyacılar, Bakırçay ile Gediz nehirlerince kuşatılan topraklara *Yunt Dağı* derler. Yayıldığı alan 3521,70 km. karedir.⁶⁰ Yüksekliği 1074 metredir. Üzerinde çok sayıda küçük yerleşim birimi vardır.

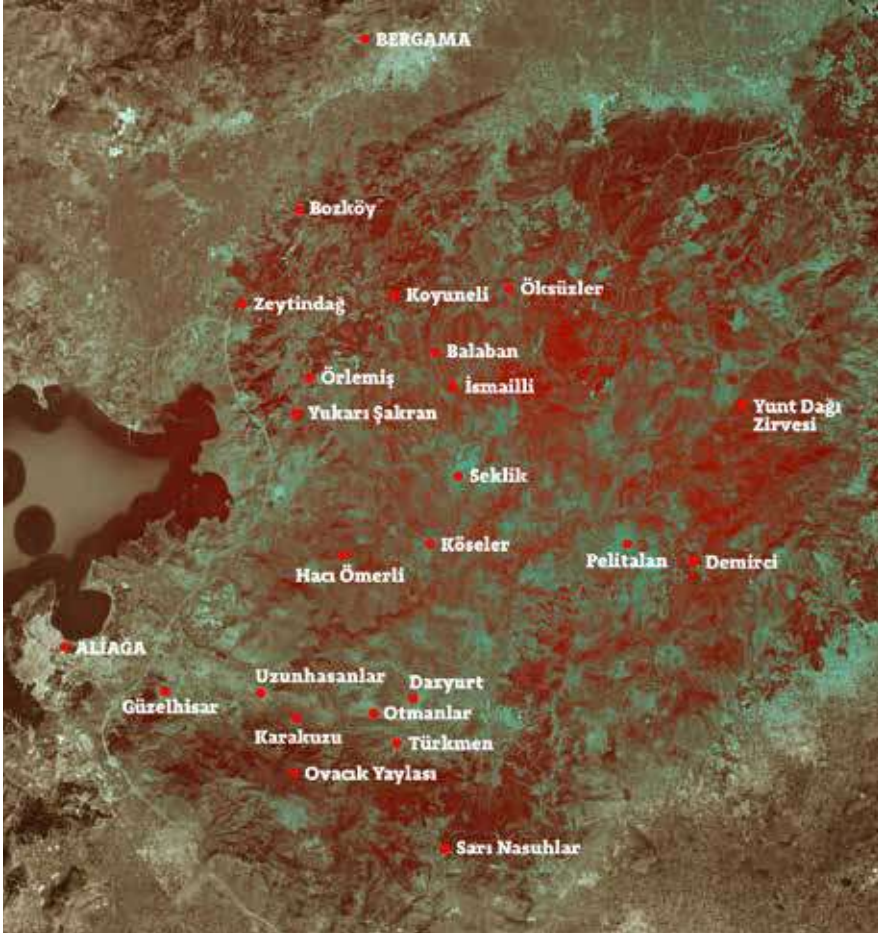
Yunt nedir?

Dede Korkut öykülerinde kullanılan bir sözcüktür. *At* anlamındadır. *Divan-ı Lugati't Türk'te At sürüsü* olarak açıklanmıştır. Günümüzde Otmanlar (*Yumrutaş*) köyünün güney yönünde set halinde iki düzlük vardır. On dokuzuncu yüzyılın ünlü Saruhan ayanı *Karaosmanoğlu'nun* atlarının burada bakımı ve beslenmesinin yapıldığını köyün yaşlıları ifade eder. *Güzelhisar*

58 Yrd. Doç. Dr. Ali Güler, Mustafa Kemal Atatürk'ün Soyu, (Bu konuda birçok makale ve eser incelenmiş. Sayın Ali Güler'in çalışması en doğruya yakın bulunduğu için onun eserinden yararlanılmıştır)

59 Kemalist Eğitimin Tarih Dersleri-IV, s.264, Kaynak yayınları ve Banu Avar'ın paylaştığı facebook sayfası.

60 Cengiz Gürbıyık, Yunt Dağı ve Köyleri'nde Türk Dönemi Kültür Varlıkları ve Kor. Sorunları, s. Giriş,

Yunt Dağı bölgesi ve çevredeki yerleşim yerleri.

Çayı (Koca Çay) Yunt Dağı'nda Kılıçlı Dağı adı verilen tepeden doğar. Derin vadiler çizer, bazen çok coşar, nihayet Kışla köyü yakınlarında Güzelhisar Baraj gölüne katılır. Buna rağmen üzerinde küçük köyler birbirlerine dar fakat asfalt yolla bağlanır. Manisa idarecilerini bu sebeple kutlamak gerek. Çayın Karadere kolu da Dumanlı Dağı'ndan sularını alarak Karakuzu ile Otmanlar köyü arasında açtığı yoldan baraja ulaşır.

Yunt Dağı arkeologlar tarafından araştırılan ve bazı noktalarında arkeolojik araştırma ve kazı yapılan bir yöredir. Aigai yıllarca arkeolog Ersin Doğer tarafından kazılmış antik bir kenttir; Bergama ile Efes arasında sağlam kalabilen bir ören yeridir. Parşömen'in ilk keşfinin yapıldığı bir merkezdi.

İlkçağ Bergama kütüphanelerinde bulunan birçok kitabın bası işlemi buradan giden derilerden imal edilen parşömene yapıldı. Ayrıca Güzelhisar Barajı yakınlarındaki Tisnaus kenti de diğer bir ilkçağ kentidir. Bölge tarandığında geç veya erken kaç adet eski iskânlar ortaya çıkacak kim bilir?

XIV. yüzyıl başlarından itibaren Türkmen yerleşmesine sahne olmuştur. Saruhan Beyliğinin kurucusu Saruhan Bey'in atlı çerileri dağın batı taraflarına geldiğinde ilk kez denizi gördüler. Korsanlık sebebiyle tuzlu suyun kenarında köyler yoktu. Saruhan'ın en batıdaki kazası şimdi Aliğa ilçesinin eski köyü durumundaki Güzelhisar mahallesidir. Manisa ve Güzelhisar 1312 yılından 1390 yılına kadar Saruhan Beyliğinin yönetimindeydi. Daha sonra Osmanlı egemenliğine dâhil oldu. Kısa bir dönem 1402 ile 1416 yılları arasında Saruhan Beyliği eline geçse de Osmanlı Devleti'nin idaresinde Cumhuriyet dönemine kadar kaldı.

Türkmenlerin bu topraklara gelmesiyle dokuma sanatı önem kazandı. Dokumada Yund Dağı bölgesi motif ve metoduyla ülkemizin birçok yerinden daha fazla üstünlük kazandı. Halıcılık hala sürse de eski özgünlüğünü yitirdiği söylenir. Örselli köyündeki usta kadın dokumacılar yurt dışında da öğreticilik yaparlar.

XVI.Yüzyılda sayıca çok konar-göçer nüfusun bölgeye gelip kışladıkları tahrir defterlerinde görülür. Bunların bir kısmı Saruhan sancağının diğer bölgelerine göç etmiştir. Saruhan'dan ayrılıp başka sancaklara da gidenler olduğu gibi gelenler de oldu. On dokuzuncu yüzyıl ortasındaki son mecburi iskânda eski konar-göçerler yaylanın geniş alanında kendilerine yerleşme yeri bularak kaldılar. On dokuzuncu yüzyılın ilk çeyreğinde gelenler de daha çok Dumanlı Dağı yakınlarında yurt tuttular.

Yunt Dağı Yöresinde Bazı Yörük Grupları

Doğancı adını taşıyan cemaat Batı Anadolu Yörükleri arasında oldukça fazla sayıdadır. Adı görülen cemaat doğan yetiştirirdi. Bu sebeple Doğancı adını almışlardır.⁶¹

Yunt Dağı Yöresinde Bazı Yörük Grupları	
Aydoğdu Cemaati	Güzelhisar Kazası Kestel Nahiyesi- Saruhan Sancağı
Azizli Yörükleri	Yengi Nahiyesi Saruhan Sancağı
Bayramşa Cemaati	Elliciyani Saruhan Sancağı
Bazerganlı Cemaati	Elliciyani Saruhan Sancağı
Buraklı Urban Cemaati	Güzelhisar Kazası Saruhan Sancağı
Çanşa Yörük Cemaati	Yunt Dağı, Saruhan Sancağı
Çobanşa Cemaati	Elliciyani Yunt Dağı, Saruhan Sancağı
Çonkara Cemaati	Elliciyani Yunt Dağı, Saruhan Sancağı
Çorak Yörük Cemaati	Yunt Dağı, Saruhan Sancağı
Deli Receptü Cemaati	Elliciyani, Saruhan Sancağı
Doğanhisar Yörük Cemaati	Saruhan Sancağı
Gode Yahşi Yörük Cemaati	Yunt Dağı, Saruhan Sancağı
İldelik Yörük Cemaati	Elliciyani-Yunt Dağı, Saruhan Sancağı

XVI. Yüzyılda Güzelhisar Kazası Civarında Yörük Cemaatleri

Bahşişler Cemaati (Ömer Cemaati) Güzelhisar Kazasında yerleştikleri yerlerin adları;

Badanalı, Bozköy (Bergama Bozköy), Kızılkilise, (Günümüzde Aliğa Organize Sanayi Bölgesi yakınları), Doğanoğlu, (Tekkedere köyü ile günümüzde Zeytindağ nahiyesi arasında Çandarlı'ya bakan yüzde), Yunt Alanı (Günümüzde Bergama İsmaili bucağı yerinde), Eşekkıran (Yukarı Şakran'da), Hacıoğlu, İviler, Örölmüş (Örlemiş), Karadavud, Kalabak, Fakı ve Osmanlı

61 Sadullah Gülten, XVI. Yüzyılda Batı Anadolu'da Yörükler, s.162,

köyleri. Bölcek Mahallesi (*Güzelhisar kazası içinde Tabakhane öncesi olan mahalle*) Kestel nahiyesi Ağıl köyünde (*Günümüzde Bergama Eğrigöl köyü yakınlarında*), yine Hamit nahiyesinde Bahşiş cemaati aşireti dağılmıştı.

Aşiretler Cemaatler Nasıl İsim Alır? ⁶²

Aşiretlerin bazıları beylerinin ismini almıştır. Kimisi yaptığı ekonomik faaliyete göre isimlendirilmişti. Darıcılar, Dericiler, Tuzcular gibi. Kimisi de besledikleri hayvanlara göre ad almıştır. Örneğin Karakeçililer, Karacakoyunlular gibi. Bulundukları mevkiller ve yaylalardan isim alanlar da olmuştu. Ovacık Yörükleri, Anamas Yörükleri, Spil Yörükleri gibi. Yunt-dağ bölgesinde ismi çok geçen ve Saruhan Sancağının diğer yörelerine de dağılan Ellici veya Elliciyan yörükleri ise elli hane bir olup savaşa bir eşkinici (*savaşa katılan atlı asker*) hazırlardı. Tımarlının her masrafını elli kişi bölüşerek karşılardı. Böyle yardımlaşan ve paylaşan yörüklere sayılarından dolayı *Elliciler* denildi. 1530 ve 1575 tarihli tahrir defterlerinde Yuntdağı Ellicilerinin ismi birçok kez yazıldığı görülmüştür.

Elliciyan-ı Çanşa Cemaatleri

Güzelhisar Kazası Samrı, Yunt Alanı, Eşekkıran, Kızıl kilise, Kestel Nahiyesi diğer adı Kızık olan Sataşar köylerinde Elliciyan Çanşa Yörükleri yaşamıştı.

XVI. Yüzyılda

Yunt Dağı Yöresinde Yörük Oymakları

Ovacık Yörükleri

1575 tarihli Yörük defterinde Elliciyan-ı Çanşa'ya tabi Köseler, Kara Kasımoğlu, Akçaköy, Diğer Ortaca, Alihanlı, Karacapınar, Baçlar, Dedebeşli, Seklik, Rahlu, Erkanlar, Pirnez, Öksüz Aliler, Çardeğın, Merikler, Dülşeli, Seyidli, cemaatlerini söylemek gereklidir. Beyce, Eğri, Turaliler, Akçe, SaruAhmed, Mamaklı, Çamlıca, Keridler, Seydi, Kara Bektaşlı, Merek Cemaatlerini de

62 Burcu Kaygana, XVI Yüzyılda Saruhan Sancağı Yörükleri, s.33-34,

unutmak doğru değildir. Hacılar, Samrı, (Ömerli) Kartallar, Taraçlu, Rum- lar, Büyük Divlit, Yaycılar, Çekiler, karyelerinde (köylerinde) yerleşim oldu. On altıncı yüzyılın son çeyreğinde yaşayan cemaat toplamı; 114, mücerred 112 hane, 2 pir, 3 sipahizade, 1 hatip ve 1 muhassıl olarak deftere kayıt yapılmıştır.

Meymunlar

Bölücek, Karaköy, İğdecik, Karaca Ahmet, Çatal Kilise, Büyük Divlit köylerine yerleşti.

Tazyurd Cemaati

Şimdiki Dazyurd köyüne, Hacılar, Balabanlı Öksüzler, Okçular köylerine yerleşti.

Osmanlar Cemaati

Şimdiki Uzunhasanlar köyüne yerleşti.

Keçilü Cemaati

Kızıltepe, Çaltı, Evrenos ve Müslüman Bozköy’de yaşayıp yerleşti.

Elliciler

Saruhan Sancağında bir hizmet ortaya çıktığında elli haneden bir hane- yi nöbetleşe göreve yollayan kalabalık bir Yörük grubu da Elliciler ismiyle Yunt Dağı bölgesinde yaşadığı temettüat defterlerinde yer aldı. Saruhan ellicileri; Biga, Hüdevendigâr, (Bursa) Karesi gibi sancaklarda görülen ve *kul* olarak sayılan ellici ve kesimcilerden farklı bir yapıya sahip Yörük gru- buydu.⁶³

Elliciler isimli grubun çok eski zamandan beri Anadolu’da yaşadığı tespit edildi. Selçuklu ve Anadolu Beylikler döneminde de askeri bölümde özel şekilde statüleri vardı. Her elli haneye bir eşkinci (*atlı asker*) veren Ellici Yörükleri askeri sefer zamanında azep (Hafif piyade) yaya, müsellemler gibi (*Osmanlıların ilk devirlerinde görülen atlı asker*) eşkinci çıkarmışlardı. Elli haneden bir kişiyi eşkinci olarak gönderirlerdi. Bu nedenle isimleri *Elliciler*

63 Sadullah Gülten, XVI. Yüzyılda Batı Anadolu’da Yörükler, s. 62,63,

olarak anılır ve yazılır oldu. Askeri teşkilat içinde de önemleri oldukça arttı. Yıllar geçtikçe askeri düzenlemeler değiştiğinden bu kere yaya ve müsellemler hizmetlerinde görev verildi. Elliciler teşkilatı Saruhan bölgesinde Manisa Kadısının sorumluluğu altında görev ifa ederlerdi. Yeni görevleri yaya ve müsellemler halinde ocaklara çevrilmişti. Hizmet istendiğinde ilk nöbetçi olarak 96 nefer çeribaşı idaresinde görev yerlerine giderlerdi.

1575 tarihinde Elliciler cemaatinden olan evli ve bennaklar 33'er akçe, mücerredler ise *(tek başına yaşayan, bekâr)* 6'şar akçe vergi vermekle yükümlüydü.

Elliciyan-ı Yunt Dağı Yörüklerinin Dağılıp Yerleştikleri Alanlar

Menemen'e tabi Hasanlar karyesi ve Çukur karyesinde de Elliciler vardı. Karaköy, Musabeyli, Çavuş karyesi, Büyük Buruncuk, Hatun Deresi, Yamanlar karyesinde yine Elliciler yerleşti. Menemen'e tabi Nefs-i Karaca Foça, Güzelhisar kazasına bağlı Camii, Hisarlık, Bölücek Mahalleleri, Sak Deresi, Ahmet Dede, Samrı, Kızıl Kilise, Kaplankaya, Eşekkıran, Örülmüş, Sataşar karyelerinde yerleşti.

Muhafızlar

Kale ve hisar muhafızlığı *(korucuları)* ve bunların bakımı, tamiri gibi durumlarda bazı Yörükler görevliydi. Saruhan sancağına bağlı Menemen kazasında bulunan Karaca Foça ve Yenice Foça kalelerine sonradan gelip, yerleşik olan gruplar kaleyi bekleyerek hisar burgazlarını ve sel yollarını temizlerdi. Adı geçen cemaatlerden, hizmetleri karşılığında avarız vergisi alınmazdı. Teke sancağında bulunan *Ovacık Cemaatleri* de Antalya kalesini korumakla görevli olup, avarız vergisi vermezlerdi.⁶⁴

64 Sadullah Gülten, XVI. Yüzyılda Batı Anadolu'da Yörükler, s.66,

Tahtacılar

Gemiler için kereste ve benzeri malzemenin bulunup, yerine iletilmesi için Yörüklerin gücünden yararlanırlardı. Batı Anadolu Yörükleri arasında Aydın sancağında bulunan Tahtacı Yörüklerinin tersaneye tahta temini işiyle görevli oldukları, bu isim onlara mesleki faaliyetlerini yansıttığı için verilmişti.

Saruhan Yörükleri Defterleri

Saruhan Yörüklerine ait iki defter olduğu; 1530 ve 1531 tarihini taşıdıkları araştırımcılar tarafından bildirilmişti. Defterlerdeki cemaatler aynıdır. Fakat vergi nüfuslarında farklar vardır. TD.165 Numaralı Defterde kayıtlı yörüklerin miktarı diğer deftere göre, yaklaşık 900 kişilik vergi nüfusu daha azdır. Bazı yörük gruplarının sayılarının farklı yazıldığı görüldü. Örneğin Akçe köy (*Kurt tutan*) Yörükleri TD. 166 Numaralı Defterde 829 vergi mükellefi gösterilirken, TD. 165 Numaralı Defterde 755 vergi nüfusu olarak yazıldığı görülür.⁶⁵

82 Elliciler ve Karacalar aşiretlerinin kayıtlı vergi nüfusları farklıdır. Elliciler TD. 165 Numaralı Defterde 6983 kişi, TD. 166 Numaralı Defterde sayıları 6533 olarak yazılıdır Karacalar ise; TD. 165 Numaralı defterde 75, TD. 166 Numaralı defterde 843 vergi nüfusu olarak yazılıdır. TD. 165 Numaralı defterde toplam 17203, TD. 166 Numaralı Defterde 16325 vergi nüfusu olarak tespiti yapılmıştı.

Yunt Dağı Yöresinde Bazı Yörük Grupları			
Sancak	Defter numarası	Tarih	Vergi nüfusu
Saruhan	165	1530	17.203
Saruhan	166	1530	16.325
Saruhan	115/ 544	1575	7.488
Saruhan	125	1575	17.558

Saruhan sancağı sınırları içinde yaşayan, Elliciler olarak bilinen grup Tire, Birgi ve başka yerlere dağıldılar.

65 Age s.83,

Saruhan Sancağında Yerleşen ve Yerleşmek Üzere Olan Aşiretler

Akkeçili, Alalar, Alayundlu, Avunduk, Balabanlu, Bayad, Beğmişlü, Daniş-medlü, Dulkadir, Karkın, Kılcan, Mendehorye, Avşar, Eymir, Kınık, Salur, Sevinçler, Tataran cemaatleri köyler kurmuşlardı. Yerleşen ve konar-göçerliği sürdüren cemaatler az da olsa ziraatla uğraşırdı. XVI. Yüzyılda Saruhan Yörüklerinden 17203 vergi nüfusunun yarıya yakın kısmı yerleşik hayata geçmişti. Ellici gruplarından Bahşişler, Çanşa, Esedlü, Kara Ahmed, Doğanhisarı Kuşlu, Resuller, Sakar Öküzü, Tura Hoca, cemaatlerine bağlı aşiretlerin tamamı 1531 tarihinde yerleşik duruma geçti. Yunt Dağı'nda yerleşen aşiretlerden 24 koyuna sahip olanlardan hane meydana gelmiş olarak düşünülür vergi alınırdı. Bu sayıdan fazla ise koyun adedine göre iki koyundan bir akçe alınırdı. Eğer kişinin koyunları 24'ten az ise hiç vergi vermezdi.

XVI. Yüzyıldan Sonra Saruhan Sancağında Dağılan Yörük Cemaatleri

Gerek Yunt Dağı Bölgesinde gerekse sancağın diğer alanlarında oturan Yörüklerin bir kısmı aynı yerlerde sakin oldu. Bir kısmı diğer sancaklara göç etti.

İshaklar Cemaati

Aydın, Kütahya ve Saruhan sancaklarına dağıldı. Saruhan'da bulunan İshaklar cemaati Düzenler cemaati arasına kaydedilmişti.

Karacakoyunlular'dan bir grup sancağın Sart ve Nif kazalarına dağıldı. ⁶⁶

Köseler Cemaati

Bu Cemaatin Yunt Dağı bölgesi ile sancağın diğer kazalarına gidip yerleştikleri görüldü. Sancağın Demirci kazasında da Köseler cemaatine rastlanır. Bu cemaat Akçaköy Yörükleri arasında defterlerde yer aldı.

66 Sadullah Gülten, XVI. Yüzyılda Batı Anadolu'da Yörükler, s. 165,

Öksüzler

Saruhan sancağının Demirci kazası ve Yunt Dağı Ellicileri arasında Öksüzler isimli cemaat görülür.

Pazarganlı

Kütahya Menteşe ve Saruhan sancaklarında Pazarganlı táfesi görülür. Bu küçük cemaat da Elliciler grubunda yerleştíđi gösterilmektedir.

Yörüklerin gerçek çalışma alanı hayvan beslemek ve bunların ürünlerinden yararlanmaktı. Diğer önemli faaliyetlerini ise şu şekilde belirtmek gereklidir. Transit taşımacılık karşılığında vergi bağışıklığı kazanırlardı. Tersanelerin tahta ihtiyacının karşılanması Yörüklere yüklenmişti. Orduya ok ve yay temini de Yörüklerin işiydi. Saraya ve önemli kişilere verilmek üzere avcı kuşların yetiştirilmesini de Yörüklerin yaptıkları bilinir. Ellicilere gelince herhangi bir hizmet gerekli ise elli hane bir araya gelip, içlerinden bir kişiyi göreve gönderirler, onun işlerini de elli kişi paylaşırdı.

Batı Anadolu'da 1515-1535 tarihleri arasında toplam Yörük nüfusu miktarı 113.814 vergi nüfususydu. 1570- 1580 tarihleri arasında 123.577 vergi nüfusu vardı. 35-40 yılda artış yüzde 10 civarında olduğu anlaşılır.

Üretimde Yörüklerin en önemli yardımcıları keçiler.

Ovacık yaylasına güneyden çıkılan patika.

Andır kalbur derler yüksek yaylaya çıkarız.

Çıkarız gittiğimiz yollar çayır çimendir

Dağlar meşe yeşilliktir,

Sular çay deresi akardır.

Pınarların suları çok soğuk akardır,

Sevgilimiz yanımızda olsa ölüm gelir midir?

Çadırları kurarız pınar başına zevk-i sefamızı süreriz.

Zevk-i sefamızı süreriz.

Koyunumuzu, kuzumuzu birbirine katarız.

Develeri birbirine çatarız.

Oğlak keçiyi arka arkaya süreriz.

Çekeriz tüylüleri, süreriz arkasından sürüleri,

Çıkarız yaylaya çıkarız yayla soğuk sular başına,

Havaları soğuktur suları donuktur.

İçilmez, ciğerini parçalar,

Güneşte dindirdikçe içmek zor olur

Sevgimizi görmezsek meslek bize zor gelir. ⁶⁷

67 Hüseyin Aksoy, Göçebelikten Yerleşikliğe Geçiş Sosyo Kültürel Bağlamda Sarıkeçili Yörükleri, Yüksek Lisans Tezi, s. 243, Şiir Sarıkeçililer'den Cemal Candan'a aittir.

Dumanlı Dağı'nda dari harmanı.

II. BÖLÜM

Derici Yörüükleri

Aliaga Kent Kütüphanesi

Derici Yörükleri

Derici Aşiretine ait ilk bilgilere Prof. Halaçoğlu'nun *Aşiretlerin Yerleştirilmesi* eserinde rastlıyoruz. Kıbrıs Sürgününün yapıldığı yıl olan 1708'de İçel livasında (*Osmanlıda Sancak*) 22 cemaat görülmekteydi. Ermenek kazasında yerli halka zarar verdikleri tespit edilen cemaatlerin eski yerlerine yerleştirilmeleri için Karaman Valisi Ali Paşa'ya emir verildi. İçel Yörükleri grubundan olan cemaatlerin içinde Derici Cemaati de vardı. Vezire verilen emirde cemaatlerin yerleştirilmesi hem de nezre bağlanmaları kesin olarak buyruldu.

Derici ve Çaruklu Cemaatleri Gülnar'a bağlı Sarı Ekinlik karyesine (*köyüne*) 10.000 kuruş nezir (*yeminli ceza*) ile yerleştirilmeleri bildirilmişti.⁶⁸ Adı geçen cemaatlerin Kıbrıs sürgünleri içinde olduğuna dair net bir bilgi yoktur.

Derici Yörüklerinde devamlı göç arzusu vardı. Hayvanlarına verimli otlağı olan yaylalar bulmak istiyorlardı. Koyun ve keçilerin yaylımları olmazsa kuzularını ve oğlaklarını besleyemezlerdi. Yörük beyinin işaretiyle kara çadırlar develere yüklendi. Toros dağlarının yücelikleri onları kendine çekiyordu. Zira onlar konar-göçerdi. *Kara çadır is mi tutar / Altın gümüş pas mı tutar* örneği çadır kazıkları pas tutmadan turluklar, (*Yuvarlak yörük çadırı*) alacıklar (*küçük çadırlar*) toplanıp çulların içine yerleştirildi. Hedef Bey dağları yönüydü. Dericiler tımar beyine bağlı değildi. Heybeler Yörük katmeri ve peynirle doluydu. Tulum da, çökelek de vardı. Develer katar katarı. Güz mevsiminin soğuğu küçük çocukları üşütüyordu. Kış bastırmadan Likya'nın deniz kenarlarına yakın yörelere ulaşmak ve mevsimi oralarda tamamlamak gerekti. Yaz bahar ayları gelince daha kuytu, dulda yerler bulmak Yörük beyinin aklında yer etmişti. Derici Aşireti, on sekizinci yüzyıl sonunda Balıkesir livası sınırları içinde görüldü. O yıllarda Baş Gelembe Balıkesir'e bağlıydı. Bugünkü *Çitak* mahallesinden bazı kişiler Gelembe'den geldiklerini biliyorlar ve ifade ediyorlar. Akdeniz kıyılarından hareket eden aşiret yazın yaylaklarda, kışın kışlaklarda vakit geçirerek hayatlarını

68 Prof.Dr. Yusuf Halaçoğlu, *Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, s. 83-84 ve s.129,

devam ettirdiler. Dağdan, bayırdan, yayladan, yoldan keçilerini koyunlarını sürdürdüler. Balıkesir arazilerinde uzun müddet dolaştılar. Artık Anadolu mukataası içinde yazılarak Gelembe'ye kondular. Burada hayat acısıyla tatlısıyla yaşanırken başlarından ilginç bir olay geçti. Balıkesir Mutasarrıfı Derici Aşiretinden bir imam ve halktan dört kişiyi hapsedti. Yalnız neferler değil, develer ve merkepler de içeri atıldı. Padişaha dilekçe yazılıp yardım istendi. Osmanlı Divan-ı Hümayununa giden arz-ı halin sonucu ne oldu?

Derici Yörükleri Padişah'tan Yardım İstedi

Üstün nitelikli o kadılar Balıkesir ve Baş Gelembe kadılarıdır ki; şeriat hükümlerine göre karar verirler. Padişahın tuğrasıyla mühürlenmiş olan ferman kadılar tarafından incelendi. Derici aşiretinin dilekçesinde açıklandığı gibi, Aşiret vergilerini Anadolu Mukataası (*Keseneği*) içinde Balıkesir Maliyesine ödemekteydi. Aşiretin ilgili kişisi der ki; *biz vergilerimizi düzgün ödediğimiz halde kentin mutasarrıfı bize düşmana davranır gibi muamele etti.*

92

Balıkesir Sancağı Mutasarrıfı aşirete yapılmaması gereken biçimde bir yazı göndererek, cemaatin imamı Molla Osman ve halktan dört kişiyi tutuklattı. On sekiz yularlı deve ve iki merkep de kişilerle birlikte kilitli bir yerde alıkoyuldu. Haksız ve kanunsuz bir şekilde yapılan işlemin incelenip, insanlarımızın ve hayvanlarımızın salıverilmesini yüce hükümdarımızdan istediklerini bildirdiler. Padişah gereği için arz-ı hali Divana sevk etti. Vezirler kurulundan çıkan yazı da ilmi yüce Baş Gelembe naibi Ahmet'e ulaştı. Padişahın fermanında Devletin Maliyesinde Baş Defterdardan aşiretin vergi durumunun araştırılmasını, kesenekte senelik *on yedi bin dört yüz beş buçuk kuruş* mali verginin ödenme durumunun Cebbar Zade Mustafa Bey'den sorulmasını emretti. Görüldü ki diyagonal vaziyette yazılmış kısimda aşiretin müşterek vergisi ödenmişti.

Vali Paşanın kaynağına sormadan yaptığı gereksiz ve haksız bir uygulamaydı. Aşiretin kişileri ve hayvanların salıverilmesine Padişah emri ve kadıların incelemesi sonucu karara varıldı. Bu hükmün yazılı olarak şehrin ileri gelenlerine de bildirilmesi gerekirdi. Baş defterdar esseyit Hacı

Mustafa Bey defter bilgilerini mutasarrıfa da bildirecekti. Bundan böyle vergiler defterde gösterildiği şekilde zamanı gelince devlet hazinesine ödenecekti.

Hapsedilen kişi ve hayvanların kötü niyetle hapsedildikleri anlaşılırsa dini kurallara göre hareket edilmesini padişah fermanı ile bildiriliyordu Emre göre uygulamanın yapılmasını hükümdar açıkça emretmişti. Sene: H.1194 (1780) ⁶⁹

Derici Aşireti; 1828- 1840 yılları arasında Güzelhisar kazasının Yunt Dağı bölgesine geldi. İlk gelenlerin yurdu Dumanlı Dağı oldu. İkinci grup Uzunhasanlar'ın doğu kısmında Mamaklı mevkiine yerleşti. Karadere'nin güney batısında Dumanlı Dağı'nın yamaçları da Dericilerin yerleşim alanı oldu. Yaptığımız sözlü araştırmalarda şimdi Çıtak köyünde oturan kişiler yaz mevsiminde Dumanlı Dağı'nın yaylalarında, kışın ise Dumanlı'nın güney yerlerinde, aşağıda oturduklarını söylediler. Sonbaharda ise yaylalardan biraz aşağı indiklerini belirttiler. Yaylalarının isimleri: Çalgöl, Kiremitlik, Köstere Pınarı, Yellikaya, Olucak, Serezler, Güvendik, Çaltıçukuru gibi mevkilerdi.

1840-1845 yıllarında Güzelhisar kazasında o yıllarda getirilen idari sisteme göre idarenin başında *kaza müdürü* olması gerekirdi. 1845 yılında kazanç vergisi defteri düzenlendi. Fakat herhangi bir idarecinin adı yoktu.

Derici Yörüğü Osmanlı Arşivlerinde Nasıl Yer Aldı?

Başbakanlık Arşivlerinde yazılı olarak şu şekildedir:

Cemaatin Adı

Derici, Derici Perâkendesı (*Derici Yörüğü Hamidî Derici*)

Yerleşim Yeri

Hamîd, İçel, Kütahya, Tarsus, Adana, Sis, Teke, Alâiye, Hüdavendigâr sancakları, Mağnisa Kazası (*Saruhan sancağı*), Emirdağ kazası (*Karahisârı Sahip sancağı*)

69 Kamil Su, Balıkesir ve Civarında Yürük ve Türkmenler, Resimli Ay Matbaası. İst. 1938, s.138, 139,

Bağlı Olduğu Topluluk

Konar- Göçer Türkmân Yörükânı Taifesinden,⁷⁰

Derici Cemaatinin bağlı olduğu Cemaat Bozulus Aşiretidir. Bozulus Aşireti de Oğuzların Bozoklar boyuna dayanmaktadır

1864 yılında yeni bir idare sisteminin yönetmeliği yayınlandı. Bundan bir yıl önce de tüm göçer unsurların kesin yerleştirilmeleri kararı alındı.

Manisa Livası Sicil Defterine göre; Aşiretlerin Son İskânı bölümünde *Derici Aşiretinin Yerleştirilmesi* sayfasında şu şekilde bir ibare göze çarpar:

Derici Aşireti

Mamaklı, Uzunhasanlı (*Yunddağı*), Beydere, Yağcılar, Sarunasuhlar, (*Yunddağı*), Menemen Güzelhisar'ı, Çamlıca (*Yunddağı*) civarına yerleştirildiler.⁷¹

Aşiretlerin başında Tanzimat öncesi kethüda varken yeni sistemde bir bey bulunacaktı. Çıtak köyünün son Derici aşireti beyleri şu şekildeydi; Mustafa Ağa, Osman Ağa, Salih Efendi'dir (*Şirin*). Salih Efendi'nin beyliği Cumhuriyet döneminde de devam etti.

94

Günümüzde Ovacık Yaylası

1520 ve 1575 temettü'at defterlerinde görülen Ovacık Aşireti Yunt Dağı bölgesinde bulunan *Elliciyan Yunt Dağ* grubundan biridir. Acaba isim Ovacık Yörüklerinden mi geliyor? Ya da yaylanın küçük arazi oluşundan mı dersem? Bana göre Osmanlı Dönemi 16.yüzyıl devrine ait bir çağrışım yapması daha doğru olma ihtimali büyüktür. Günümüzde *Derici Aşiretinin* bir yaylası olan topraklar aynı isimle günümüz Yörüklerine miras gibi gelmiştir. Dumanlı Dağı'nda bulunan Ovacık yaylası gerçekten küçük bir yayladır. Yüz yıl kadar önce Derici Aşiretinden birçok aile burada hayvanlarını otlatırdı. Bugün yıl boyunca yaylada oturan üç aile kalmıştır. Dumanlı'daki Ovacık yaylasına iki yoldan çıkılır. Birincisi köyün içinden güney yönünden

70 Cevdet Türkay, Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak Aşiret ve Cemaatler, s.275,

71 İbrahim Gökçen, Saruhan'da Yörük ve Türkmenler, s.94,

dik olarak çıkılan patika yol. Diğeri ise Karadere yoluyla eğriler çizerek çıkılabilen yol olup, belli güzergâhta at ile çıkmak mümkündür.

Derici Aşireti 1844 yılından önce buradaydı. Anlatılara göre aşiretin başında iki kardeş var. Biri Ovacık'ta yaylanır. Diğeri Çalgöl yaylasında vakit geçirirdi. Dumanlı Dağı'ndaki yaylalara çadırla konup-göçme zamanı sanırım 1820- 1830 yılları olmalıdır. 1840-1844 yılları arasında kış mevsiminde buğday, arpa, darı, susam ve çoğunlukla soğan ekimi ile Güzelhisar kazası Kazanç Defterinde vergi veren aşiretten 23-25 kişi görülmektedir. İki kardeşten biri batı yöndeki eski Çıtak köyü yakınlarına kışlamak için indiğini söylerler. Mecburi iskân uygulamaya başlayınca aşiret halkı kışları Çıtak köyünde kalır. Çıtak köyüne Mantarköy'den Serezler'den, Beynamaz'dan ve diğer yaylalardan Derici aşiretinden veya buralarda hayvancılık yapan diğer aşiretlerden insanlar toplanır. Yeni Çıtak kurulur. Güzelhisar kazasına bağlanır.

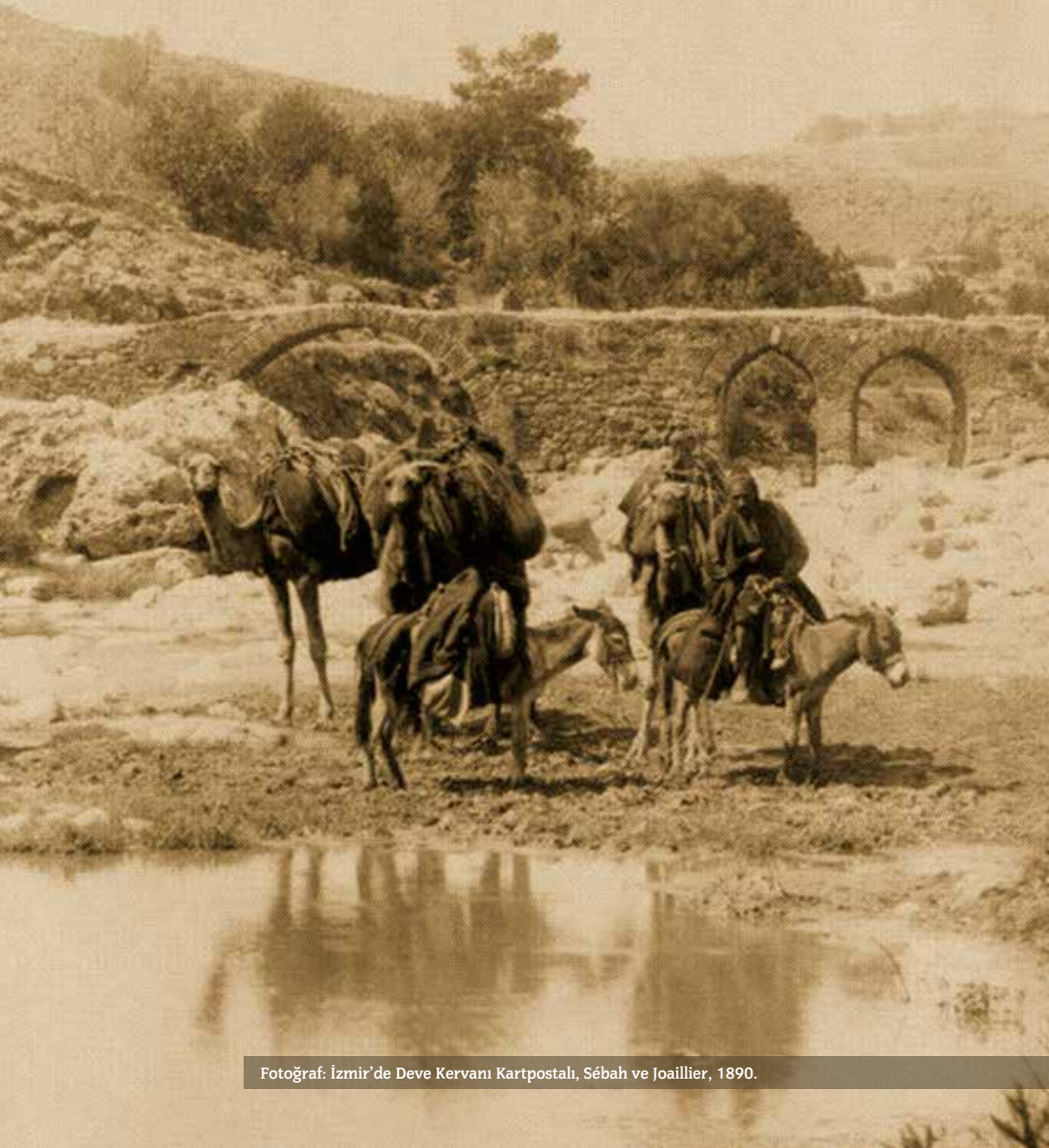
Öteki kardeşin yanında bulunanlar Yunt Dağı nahiyesi topraklarında çadır kurarlar. Çadırların yanında taş temelli, kerpiç, taş, toprak karışımı birer göz ev yaparak kışı geçirirler. İnek, öküz, keçi ve koyunları oturdıkları evin yakınında ağıldadır. Burası *Demirci* köyüdür. Obaların yerleştiği köyün adı Derici-Demirci'dir. Bahar aylarında Kaplankaya, Karadere ve Ovacık yaylaları onların hayvan otlattıkları ve az miktarda çiftçilik yaptıkları mevkilerdir.

Ovacık Yaylası'ndan bir görünüm.

Dericili deveçiler çevre köylerden aldıkları hububat, palamut, zeytin, odun kömürü, tuz gibi maddeleri develerle İzmir'e taşırdı. Derici Yörüklerinin deve ile ürün taşımacılığı tarihte nam salmıştır.

Fotoğraf: İzmir'de Deve Kervanı Kartpostalı, Sébah ve Joaillier, 1890.

Ovacık Yaylasına Çıkmak

Karakuzu köyünden çoğunlukla dikey, kimi vakit S ve Z'ler çizerek çalılıklar arasından yukarılara erişmek için yürümekle başlanır. Eğer yörük değilseniz buralarda yürümek pek kolay değildir. Yörükseniz böyle inişler ve çıkışları çok görmüş olursunuz. Yerli kayalar, futbol topu büyüklüğünde taşlar, ağaç kökleri, çukurlar ve tümseklerden sekerek yayla yolunda ilerlemekten başka çareniz yoktur. Eğer bastığınız yerlere dikkat etmezsen aniden moloz taşların üzerinde yeryüzüne doğru yatay vaziyete geçmiş olabilirsiniz.⁷²

Yukarılara gökyüzüne doğru yükselen karaçalı, pırnal, meşe, sumak, melengiç, ahlât ve keçi gevişi bitkilerinin etrafı tünel gibi örttüğü dar patikadan yürürsünüz. Açıklık bir yer bulursanız Çandarlı körfezini uzaklardan olsa da rahatlıkla görebilirsiniz. Dağın üzerine çıktıkça sessizliği çan tıkırtıları bozar. Anlarsınız ki keçi sürüsü çok uzakta değildir. Tepenin ilk düzlüğünde yerli kayalar arasında eskiden işlenmiş tarla benzeri yerler görürsünüz. Çaltı, çöğür ve çalılarla çevrilmiş bir küçük koru önünüze çıkarır. İçinde bir çoban damı, bir kuyu karşılar sizi. Batı yönde 40-50 metre yüksekliğinde meşelerle örtülü bir tepe görülür. Üstünde vahşi kayalar aşağıya doğru bakar. Bu kayalardan adını alan bu mevkiye *Kaplankaya Yaylası* denir. Kulübe yanında küçük bir mola verebilirsiniz. Şimdi yolunuz çok değildir. Her ne kadar düz değilse de daha alçak tepecikler, meşe ve çalılıklar arasından yürümek sizi hedefe yaklaştırır. Fakat gideceğiniz yol yine bir saatten fazladır. Karşınızda karaçalı çiti ve ağaççıklarla çevrelenmiş sahipli bir arazi yanından geçtiğinizi fark edersiniz. Önce güney, sonra doğuda yolu bulursunuz. Derecikler, tepeler derken önünüzdeki vadi gözleriniz önüne serilir. Burası halı örneği yayılan bir yer değildir. Ağaç olmuş karaçalıların arasından doğu yönde yüksekçe bir tepe ve onun alt yamaçlarında tamamen yığma taştan yapılmış evler görürsünüz. Bunların iki veya tek odalı olduklarını tahmin edersiniz. Çatı yerine kamış, meşe vb. üzerine

72 3 Ekim 2019 tarihinde Karakuzu köyü güneyinden Aliğa'dan Mali Müşavir Selim Erkmen, Cengiz Gültekin, Karakuzu Mahallesi muhtarı Mehmet Yamaner, aynı köyden Ramazan Gün isimli delikanlı ile birlikte çıktık.

toprak serilerek örtülü hale getirilmiş. Güney batı yönde ağaçların arasında inekler ve danalar otlarken, önünüzde bir taş fırın, plastik ibriği olan bir tuvalet, duvar dibinde daha önce kullanılıp paslandığından oracığa atılmış güğümler geçmiş hakkında size ipucu verir. Danaların az ilerisinde sizi güler yüzle karşılayan insanlar görürsünüz.

Ovacık yaylasının orta yerindesiniz. Küme çalılıkları geçince batı yönde nispeten büyükçe işlenen bir arazi görürsünüz. Daha aşağıda yeşil bir örtünün yanında kilim üzerinde ve çuvallar içinde darıları döven insanlar sizi kırk yıllık ahbap gibi karşılar. *Darı harmanı* adı verilen işlem ise çuvalın içine doldurulan darı koçanlarının üzerine odunlarla vurularak taneler sömekten ayrılıp, çuval içine düşer. Mısır sömeklerinden çok güzel şişe tıpası olsa da burada hayvan yemlerinin içine karıştırılır. Mısır taneleri un yapılarak ekmeklik una karıştırılabilir. Koyunlara kış mevsiminde yem olarak verilir. Tarlalarda darı (*mısır*), domates, biber, kabak, ayçiçeği ve bamya göze çarpar. Biber ve domatesler dalgıç motorla sulanır. Elektrik yoktur. Su motorları jeneratör ile çalıştırılır. Manisaloğlu'nun arazisinin yanındaki yoldan geçerek çeşme meydanına varırsınız. Çeşmede su kalmamış, kurumuş. İkinci bir çeşme daha var. Onun suyu da tükenmiş. Suyu üç metre aşağıda olan kuyudan su kova ile alınır hayvanların teknelerine dökülür. Dana ve diğer büyük başlar kuyu suyu ile susuzluklarını giderir. Kuyuya yakın düzlük oldukça geniş yer tutar. Eskiden burada gündüz saatlerinde hayvanlar uykuya yatırılırdı sanırım. Büyük çınar ağacının az ilerisinde insan eliyle kazılmış küçük bir gölcük var. Bu yaylanın düz kısmı bir vadidir. Ortadan bir dere geçer. Dere kışın taşar küçük arazileri su basar. Ekinler vaktinde ekilemez. Acaba ıslah edilebilir mi? Yaylada ömür sürdürenler için yol aramak gereksiz. Onlar için koyun ve keçilerin ağıllara damlara gelmesi yeterlidir. Gündüzleri keçiler Çalgöl yaylasına kadar çıkar. Burada yaylayan genelde Çıtak köyünün (*mahallesinin*) insanlarıdır.

Akşam karanlığı basmadan Karakuzu köyüne ulaşmak gerek. Önce doğuya, sonra kuzey doğuya doğru bir patika ile aşağıya inmek için yoldan ayrılmamalıdır. Burada da belli bir düzeye kadar aynı sık çalılıklar ve meşelikler görülür. Aşağıya inildikçe kuzey doğuda Türkmen köyü istikametinde dereye yakın birkaç yayla evi göze çarpar. Burada düz bir

yüzey vardır. Koca koru tarafında yol önce kuzeye sonra batıya döner. Buraları nispeten çıplaktır. Kişilere ait tarla ve korular yer alır. Genç muhtar buralarda batıdan doğuya kepçe ile orman yolu açtırmış. Yeni açılan yolda yürümek daha rahat. Buralara atla kolay gelmek mümkün. Traktörlerin korulardan ağaç dallarını taşıması insanlar için yararlı olmuş. Hiç bıkmadan yolda adımlar daha sık atılırsa köyün üst tarafına ulaşmışsınız demektir. Köyün su deposuna doğru açılmış yoldan inilirse az sonra ilk evlerin önündeki yol sizi merkeze götürecektir.

Derici Aşireti Ne Zaman Karakuzu Köyüne Geldi?

Derici aşireti Gelembé'den ayrılınca 1820- 1830 yılları arasında yeni otlaklar aramak için Saruhan sancağının değişik bölgelerinde hayvanları ile birlikte yollara düştüler. Bu yürüyüş elbet yollardan yapılmıyordu. Dağ, dere, tepe, yayla gezerken kaderin ağırları onları Yunt Dağı bölgesine getirdi. Bir müddet Yunt Dağı'nda *Demirci* köyünde kaldılar. 1890 yıllarında Derici aşiretinin bir kısmı yazın Dumanlı'da, kışın Yunt Dağı Nahiyesine bağlı Demirci köyde kışlıyorlardı. Bazıları oraya tekrar gitse de büyük bir kısmı şimdiki Karakuzu köyü civarına geldiler. Bir süre *Çeneler* adı verilen arazide hayvanlarına ağıl, kendilerine küçük damlar yaptılar. Mecburi yerleşme yılı olan 1863 yılında şu anda bulunan *Karakuzu* köyü yerini beğendiler. Aşiretin oturduğu Karakuzu köyü Saruhan'a (*Manisa*) bağlıydı. Ancak; 26.06.1930 tarihinde İçişleri Bakanlığının 5171 sayılı kararıyla Menemen ilçesi Aliğa Nahiyesi sınırlarına dâhil edildi.⁷³ Aynı yıl Yunt Dağı köyü olarak kayıtlarda rastlanan Uzunhasanlar, Kalabak, Mantar köy, At Çukuru, Karaköy de *Aliğa Çiftliği* köyü olarak kayıtlara geçti. Hacıömerli, Kapıkaya, Karaahmetli, Hacılar, Balaban, Bayramcılar isimli köyler ise İzmir'in Bergama ilçesine bağlandı.⁷⁴ Yunt Dağı'nda Çamlıca, Sarunasuhlar gibi köylerde de aşiretin başka bir kolu yaşamaktaydı. Konumuz ise Karakuzu ve Çıtak'la sınırlıdır.

73 Cevat Yıldırım, *Aliğa Cumhuriyet Dönemi*, s.81 Aliğa Ticaret Odası Yayınları 2009 Yılı,

74 1307-1308 Rumi, (1890-1891 Miladi Yılları) Aydın Vilayet Salnamesi, s.433,

Karakuzu köylülerinin bölgeye ilk geldikleri yerlerden Çeneler Mevkii.

1890 yılında Derici Aşiretinin bir kısmı Saruhan sancağı yönetimi tarafından Yunt Dağı bölgesinde *Derici Demirci* isimli köyde kayıtları yapıldı. O tarihte bu köyde 18 hane ve 93 nüfus barınıyordu. Öyleyse Karakuzu köyüne devletin resmi yerleştirmesi 1930 yılıdır. Fakat Çalgöl, Kaplankaya ve Ovacık yaylasında konar- göçer olarak yaşarken şu anda oturdukları Karakuzu köyünün olduğu topraklarda kış boyunca oturanlar vardı. Yaz mevsiminde halkın büyük bir kısmı yaylanın soğuk sularını içmek, hayvanlarını beslemek için Ovacık ve Kaplan'da kalırdı. Yaylada bir miktar da tahıl ekimi de yapılırdı.

1850-1900 yılları arasında Yunt Dağı'nda Derici Aşiretinden başka Akkocalı, Çakal, Karayağcı, Karayahşi, Kobak ve Karakeçili gibi aşiretler vardı. Dericiler Demirciköy yakınlarında otururken çadırlarda barınırdı. Çok zengin çadırlar olduğu gibi, basit ve küçük olanlar vardı. Çadırlar miras olarak bırakılıyordu. Koyun ve keçinin yanında sığır besleyenlerin sayısı az değildi. 1950 yılından sonra Karakuzu halkı Güzelhisar ovasında tütüncülük yapmaktaydı.

Türkiye’de Köy Enstitülerinin açılmasına kadar köyden kente gidip okul bitiren pek fazla kişi yoktu. Fakat yapılan araştırmaya göre aşiretten üç kişi mirasçılarına kitap bıraktıklarına göre eskiden medrese eğitimi alan kişiler vardı. Manisa Kadılık sicillerinde Derici aşiretinden üç kişi, eş ve çocuklarına şu yazılı kitapları bırakmışlardı; a) Demircioğlu el hâc Veli ibn-Osman (100) kuruş değerinde *Kelâm-ı Kadim* b) El- hâc Sünbül bin Abdurrahim bin Abdullah ise *Mushaf-ı Şerif* 4,5 kuruş, c) Demircioğlu el hâc Veli Mehmet bin Osman bin Abdullah’ın mirasçılarına (100) kuruş değerinde *Kelâm-ı Kadim* bıraktığı Kadılık sicillerinde yazılıdır.⁷⁵ Aynı sicil defterinde Derici aşiretinden üç kişinin birden fazla hanımla evli olduğu da yazılı olarak yer aldığı görüldü.

Ovacık Yaylasında Günlük Yaşama Bakış

Yörük ömrünü dağlarda, yaylalarda geçirir. Sonbahar geldiğinde okul çağı çocukları yaylada değil, köyde ve okuldadır. Yaylada okul çağını aşmış kişiler her mevsim kalabilirdi. Elli- altmış yıl önce yaylaya çok kar yağardı. Aralık ayı başlarında yaylanın insanı hayvanları ile düze, köy kenarına iner, hayvanlarını kapalı yere alırdı. Yaylada kalan eli iş tutan kişiler ya koyunlarla uğraşır, ya da keçinin peşinde dere tepe yürür, otlatırdı.

Gençler hayvanlar sağıldıktan sonra onları alarak otu ve yaprağı çok olan bölgelere götürür, bütün gün onların arkasından yürür. Orta yaşlarda bir aşiret insanı ise sabah temizliğinden sonra ocağa çaydanlığı koyar. Burada elektrik ve doğal gaz yerine odun kullanılır. O çevrede odun çoktur. Parasızdır. Odunlar biraz kuru çalı çırpıyla çakmakla tutuşturulur. Dış kapının yanındaki odun yığınının bir kucak ocağın yanına bırakılır. Ateş kırmızı dilini gösterirken üzerine birkaç odun atılır. Ateşe atılan odunlar da çatırdamaya başlayınca ocak hazır demektir. Saç ayağı üzerine çaydanlık oturtulur. Su ısınırken aile reisi tavukları yemlemeye gider. Köpekler, çobanların ve yaylada yaşayanların sadık dostudur. Onların ekmeği asla

75 Zeynep Gürel-Ertan Gökmen, Terekeler Işığında Yunt Dağı Nahiyesi’nin Sosyal ve Ekonomik Durumu (1850-1900), Geçmişten Günümüze Manisa Dergisi, s.831,

Ovacık'ta suyu tükenmiş eski bir çeşme.

unutulmamalıdır. Sıra oğlaklara bakmaya geldi. Onların başına bir kaza gelmesin diye gözetlemek gerekli. Çaysız durulmaz. Arada bir kaynamış sudan demleme yapılır. Bir ve iki bardak çay acele biçimde yutulur. Gebe ve diğer keçileri toparlamak mal sahibinin görevleri arasındadır. Geceleri her türlü tehlikeye karşı koyunun başında yatmak normal iş sayılır. İhmal gelmez.⁷⁶

Eskiden burada yaşayan büyükler teke ve koç katımını Kasım ayı başında yapardı. Günümüzde yaylanın insanları tekeleri bağlamaz. Mevsim gelince kendiliğinden kızışırlar. Tabi hayvanlar yavrulayınca sağım işleri de aile reisinin boynuna borçtur. Gündüz hayvanları otlatmaya çıkarmak delikanlıların işidir. Keçiler Aralık ayından itibaren Ocak ayında da yavru yapar. Yavru kendiliğinden ayağa kalkar, yarım saat içinde anasının memesini emmeye başlar. Bazı acemi anneler yavrusuna bakmak istemez. Böyle

76 Anlatan Karakuzu Mahallesinden Ovacık Yaylasında bulunan Mustafa Manisalıoğlu,

hallerde ana ve yavru uygun bir vaziyette tutularak alıştırılır. Hayvanları sevmeyen bu işi yapamazsın. Ağır bir ıştır. Mevsim acayıp soğuksa kuzu veya oğlağı eve götürüp ısıtmak lazımdır. Anlatılan konular hayvanlarla ilgilidir. Eğer mevsim ilkbaharsa ekilecek arazi sürülmezse ekim dikim yapılamaz. Ovaya göre yayladaki topraklar geç tavlânır. Ekim-dikim için tam zamanını denk getirmek gereklidir.

Köyde yaşayanlar da hiç boş durmaz. Mutlaka yapılacak işler vardır. Yıllar önce Karakuzu aşiret kadınları Güzelhisar ovasında *tütün* dikmeye giderdi. Çoğunlukla işçi olarak günlük yevmiye karşılığında çalışırlardı. Ortakçılık yapanlar ise tarla sahibinin toprağında hem kendisi hem de mal sahibi adına çalışırdı. Osmanlı devlet adamları aşiretlerin üretimlerinden daima yararlanmış fakat onlara destek olmamıştı. Anadolu'da görülen kuraklık, uzun savaşlar, hayvanlara ot bulmak kaygısı ve emniyetsizlik onları hep göçe zorlamıştı. Yaylalarda kimi vakit vahşi hayvanların keçi ve koyunlara zarar verme kaygısı onların daima uyanık olmasını sağlamıştır.

Yörüklerde hırsızlık yoktur. Yaylada ve arazide kadın-erkekler arasında kaç-göç olayı yaşanmaz. Orta Asya'daki gibi kadınlar serbest olarak bağa, bahçeye, tarlaya hiç çekinmeden giderler. Yörük erkeği kadınına danışmadan kendi başına iş yapmaz. Çünkü evin işlerini görmek, halı veya kilim dokumak onların görevidir. Dışarıdan pek kız almazlar, ya kendi içlerinden, ya da benzer aşiretlerden gelin alırlar. *Çadırın dumanını kadın tütürür* diye çok eski bir söz vardır. Tarlada ise kadın-erkek beraber çalışırlar. Köyün gençleri bir hafta önceden düğün evine odun getirirler. Yörüklerin günlük gıdaları hayvan ürünüdür. Eskiden çadırlarda yaşlı kadının sözü geçerdi. Yıllardır çocuklara aile büyüklerinin ismi konurdu. Günümüzde daha öztürkçe isimler verildiği görülür.

Derici Aşiretinin 1844-45 Yılları Güzelhisar Kazası Temettü'at Defterindeki Yerleri ⁷⁷

Sıra No	Baba Adıyla Birlikte Adı	Aşara Konu Olan Ürünler				Ekilen Tarla	Çiftçilik Durumu
1	Batmaz oğlu Hacı Veli	Buğday	Arpa	A.Darısı	Soğan Tohumu	100 Dönüm	Ortakçı
240	Derici Aşiretinden	3/15 Ayar	8/20 Ayar	6/15 Ayar	3/15 Ayar		1350/675

Sıra No	Baba Adıyla Birlikte Adı	Aşara Konu Olan Ürünler				Ekilen Tarla	Çiftçilik Durumu
2	Hacı İsmail oğlu Mustafa	Soğan Tohumu				40 Dönüm	Ortakçı
241	Derici Aşiretinden	2/6 Ayar					324/162

Ürün ayar adı verilen aletle ölçülmektedir.

Sıra No	Baba Adıyla Birlikte Adı	Aşara Konu Olan Ürünler				Ekilen Tarla	Çiftçilik Durumu
3	Hacı İsmail oğlu Ahmet	Aşar ödememiştir. İlk kez.				25 Dönüm	Kiracı
242	Derici Aşiretinden	Gelecek yıl ödeyeceği tahmini 65 kuruş.					

Sıra No	Baba Adıyla Birlikte Adı	Aşara Konu Olan Ürünler				Ekilen Tarla	Çiftçilik Durumu
4	Hacı Hüseyin oğlu Mehmet	Soğan Tohumu				25 Dönüm	Ortakçı
243	Derici Aşiretinden	5/15Ayar					225.112.5

77 1998 Sayılı Güzelhisar-ı Menemen Kazası Temettü'at defterinden alınmıştır.

Sıra No	Baba Adıyla Birlikte Adı	Aşara Konu Olan Ürünler	Ekilen Tarla	Çiftçilik Durumu
5	Hacı Molla Hasan	İlk Kez Yazılmaktadır.	40 Dönüm	Kıracı
244	Derici Aşiretinden			315/315

Sıra No	Baba Adıyla Birlikte Adı	Aşara Konu Olan Ürünler	Ekilen Tarla	Çiftçilik Durumu
6	Gök Ali oğlu Mehmet	Buğday Arpa Üzüm Soğan Tohumu	90 Dönüm	Ortakçı
245	Derici Aşiretinden	20/100 Ayar 4/10 6/15 Ayar 3/15 Ayar	Gelecek yıl ödeyeceği	2070/1035

Sıra No	Baba Adıyla Birlikte Adı	Aşara Konu Olan Ürünler	Ekilen Tarla	Çiftçilik Durumu
7	Menemenli oğlu Veli Beşe	Arpa Susam Soğan Tohumu	65 Dönüm	Ortakçı
246	Derici Aşiretinden	4/10 Ayar 6/6 Kесе 3/9 Ayar		765/ 382,5

Sıra No	Baba Adıyla Birlikte Adı	Aşara Konu Olan Ürünler	Ekilen Tarla	Çiftçilik Durumu
8	Nazım Mehmet Emlaki	Hinta (Buğday)	120 Dönüm	Ortakçı
247	Derici Aşiretinden	8/40 Ayar		675/337,5

Sıra No	Baba Adıyla Birlikte Adı	Aşara Konu Olan Ürünler	Ekilen Tarla	Çiftçilik Durumu
9	Batmaz oğlu İbrahim	Geçen yıl vergi vermemiş.	8 Dönüm	Kendisi
249	Derici Aşiretinden			135 kuruş verecek

Sıra No	Baba Adıyla Birlikte Adı	Aşara Konu Olan Ürünler	Ekilen Tarla	Çiftçilik Durumu
10	Gök Mehmet	Şiir (Arpa) Soğan Tohumu Kukuriz (A. Darısı)	12 Dönüm	Kendisi
250	Derici Aşiretinden	5/12.5 Ayar 1/3 Ayar 14/7 Ayar		290 kuruş 10 para

Sıra No	Baba Adıyla Birlikte Adı	Aşara Konu Olan Ürünler				Ekilen Tarla	Çiftçilik Durumu
11	Duranı Oğlu Mehmet	Buğday	Arpa	Soğan Tohumu	Kukuriz	20 Dönüm	Kendisi
251	Derici Aşiretinden	6/30 Ayar	4/10 Ayar	3/9 Ayar	12/6 Ayar		
Adı geçen kişinin yarım dönüm meyve bahçesi vardır.							

Sıra No	Baba Adıyla Birlikte Adı	Aşara Konu Olan Ürünler				Ekilen Tarla	Çiftçilik Durumu
12	Kara Süleyman oğlu Ahmet	Buğday	Arpa	Soğan Tohumu	Arpa Darısı	15 Dönüm	Kendisi
252	Derici Aşiretinden	5/25 Ayar	5/12.5 Ayar	2/6 Ayar	18/9 Ayar		
Adı geçen kişinin 1 dönüm meyve bahçesi vardır.							

Sıra No	Baba Adıyla Birlikte Adı	Aşara Konu Olan Ürünler			Ekilen Tarla	Çiftçilik Durumu
13	Musa oğlu Molla Veli	İlk kez yazılıyor. Aşar yok.			30 Dönüm	Kendisi
253	Derici Aşiretinden					

Sıra No	Baba Adıyla Birlikte Adı	Aşara Konu Olan Ürünler			Ekilen Tarla	Çiftçilik Durumu
14	Serezli oğlu Osman	İlk kez yazılıyor. Aşar yok.			12 Dönüm	Kendisi
254	Derici Aşiretinden					

Sıra No	Baba Adıyla Birlikte Adı	Aşara Konu Olan Ürünler			Ekilen Tarla	Çiftçilik Durumu
15	Ballı oğlu Mehmet	İlk kez yazılıyor.			50 Dönüm	Kendisi
255	Derici Aşiretinden				50 Dönüm Gayri Mezru (*)	

* Gayri Mezru Tarla: Sürülmeyen tarla.

Sıra No	Baba Adıyla Birlikte Adı	Aşara Konu Olan Ürünler	Ekilen Tarla	Çiftçilik Durumu
16	Boz İsmail oğlu İbrahim	Soğan	20 dönüm	Kendisi
256	Derici Aşiretinden	30/10 Ayar	Bir dönüm meyve bahçesi.	

Sıra No	Baba Adıyla Birlikte Adı	Aşara Konu Olan Ürünler	Ekilen Tarla	Çiftçilik Durumu
17	Kamber oğlu İbrahim	Hınta (Buğday)	12 Dönüm	Kendisi
257	Derici Aşiretinden	4/20 Ayar		

Sıra No	Baba Adıyla Birlikte Adı	Aşara Konu Olan Ürünler			Ekilen Tarla	Çiftçilik Durumu
18	Hacı Süleyman Efendi	Buğday	Arpa	Arpa Darısı	100 Dönüm	Ortakçı
258	Derici Aşiretinden	3/15 Ayar	4/10 Ayar	6/15 Ayar	70 Dönüm Gayri Mezru	

Sıra No	Baba Adıyla Birlikte Adı	Aşara Konu Olan Ürünler			Ekilen Tarla	Çiftçilik Durumu
19	Mehmet Ali	Buğday	Soğan Tohumu	Susam	50 Dönüm	Ortakçı
259	Derici Aşiretinden	5/25 Ayar	4/12 Ayar	3/3 Kese		

Sıra No	Baba Adıyla Birlikte Adı	Aşara Konu Olan Ürünler		Ekilen Tarla	Çiftçilik Durumu
20	Kıldan oğlu Ahmet	Buğday	Arpa	25 Dönüm	Ortakçı
260	Derici Aşiretinden	4/20 Ayar	2/5 Ayar		

Sıra No	Baba Adıyla Birlikte Adı	Aşara Konu Olan Ürünler	Ekilen Tarla	Çiftçilik Durumu
21	Kıldan oğlu Yusuf	Geçen yıl aşar yok. İlk kez yazılıyor.	10 Dönüm	Kendisi
261	Derici Aşiretinden			

Sıra No	Baba Adıyla Birlikte Adı	Aşara Konu Olan Ürünler	Ekilen Tarla	Çiftçilik Durumu
22	Kara Ali	İlk kez yazılıyor.	20 Dönüm	Kendisi
262	Derici Aşiretinden			

Sıra No	Baba Adıyla Birlikte Adı	Aşara Konu Olan Ürünler		Ekilen Tarla	Çiftçilik Durumu
23	Veli oğlu Hüseyin	Hinta (Buğday)	Şiir (Arpa)	10 Dönüm	Kendisi
263	Derici Aşiretinden	3/15 Ayar	4/10 Ayar		

Sıra No	Baba Adıyla Birlikte Adı	Aşara Konu Olan Ürünler	Ekilen Tarla	Çiftçilik Durumu
24	Ali Molla	Buğday	30 Dönüm	Ortakçı
264	Derici Aşiretinden	6/30 Ayar		

Sıra No	Baba Adıyla Birlikte Adı	Aşara Konu Olan Ürünler				Ekilen Tarla	Çiftçilik Durumu
25	Kara İbrahim	Buğday	Arpa	Soğan Tohumu	Susam	60 Dönüm	Ortakçı
265	Derici Aşiretinden	6/30 Ayar	4/10 Ayar	4/12 Ayar	8/8 Kese		

Sıra No	Baba Adıyla Birlikte Adı	Aşara Konu Olan Ürünler	Ekilen Tarla	Çiftçilik Durumu
26	Hacı Ali	Hinta (Buğday)	30 Dönüm	Kendisi
266	Derici Aşiretinden	5/25 Ayar		

Sıra No	Baba Adıyla Birlikte Adı	Aşara Konu Olan Ürünler	Ekilen Tarla	Çiftçilik Durumu
27	Veli oğlu Ahmet	İlk kez yazılıyor. Aşar yok.	15 Dönüm	Kiracı
267	Derici Aşiretinden	5/25 Ayar		

Sıra No	Baba Adıyla Birlikte Adı	Aşara Konu Olan Ürünler	Ekilen Tarla	Çiftçilik Durumu
28	İhsan oğlu Osman	Şiir (Arpa)	30 Dönüm	Kendisi
268	Derici Aşiretinden	5/12.5 Ayar	Tahmini Tem.	112,5 kuruş

Sıra No	Baba Adıyla Birlikte Adı	Aşara Konu Olan Ürünler	Ekilen Tarla	Çiftçilik Durumu
29	Molla Hüseyin	Aşar vermemiş. İlk kez yazılıyor	25 Dönüm	Kendisi
269	Derici Aşiretinden	Gelecek yıl tahmini 225 kuruş üzerinden vergi hesap.		

Sıra No	Baba Adıyla Birlikte Adı	Aşara Konu Olan Ürünler	Ekilen Tarla	Çiftçilik Durumu
30	Memiş Hasan oğlu İbrahim	Hınta (Buğday)	10 Dönüm	Ortakçı
270	Derici Aşiretinden	3/15 Ayar		315/157.5 Kuruş

Ölçü kullanımı: a) Ayar: 12 kg.lık silindir şeklinde içi boş metal bir cisim.

b) Kесе: 3,2 kg.lık bez bir torba olup susam ve üzüm ölçülür.

1844-1845 Yılları Döneminde Derici Aşiretinden Çiftçilik Yapanların Durumu

14 kişi kendi arazisinde çiftçilik yapmaktadır. 13 kişi ortakçı, 3 kişi de kiracı durumunda olup toplam 30 kişi hayvancılık dışında çiftçilik ile uğraşmaktadır. İlk kez çiftçiliğe başlayanlar da vardır.

Güzelhisar kazasına bağlı olarak yaşayan Derici aşireti, 1832'den sonra kendilerine yetecek kadar ekim-dikim işleri ile de uğraştı. Ekilen ürünlerin çeşidi azdı. Buğday, arpa başlıca üründü. Daha sonra soğan tohumu ve soğan ekimi görüldü. Bazılarının Amerikan darısı ektiği de vergi defterinde yer buldu. Birkaç kişide susam ve bir kişide üzüm bağı vardı. Çıtak köyündeki Dericiler soğan dikimini 1970'li yıllara kadar sürdürdü. 1955-1965 yıllarında soğan ekimini çoğalttıkları ve kamyonlarla çevre pazarlara götürüp sattıkları biliniyor. 1844 yılı temettü'at defterinde iki kişinin bahçe ziraatı

ile uğraştığı yazılıydı Saydığımız ürünler XIX. Yüzyıl ortasına aittir. 1930 yılından sonra tütün ziraatı da Derici aşiretinin yaptığı işlerdendi.

Konuştüğümüzda ilginç atasözleri de Çıtaklılardan işittik. Bunlardan biri şöyledir: *İnsan ne oldum dememeli, ne olacağım demeli.*

Derici Aşiretinde Üretim

Derici Yörüklerinin Cumhuriyet öncesi asıl üretim alanları hayvansal yiyeceklerdi. Bunlar süt, yoğurt, tereyağı, ayran, çökelek ve peynirdi. Günümüzde metal yayıkla tereyağı yapılır. Bundan 40-50 yıl önceye kadar deri yayıkta (*tulum*) tereyağı yapılırdı. Önce deri tulumun yapılışını gözden geçirelim. Bunun için keçi derisinin üstündeki kılların temizlenmesi gerekir. Peki, bu işlem nasıl olur? Aşiretten bu işi yapacak olanlar eşeğini atına birkaç boş çuval alarak çam ağacının bol olduğu yere gidilir. Tahra veya keserle çam ağacının gövdesindeki kırmızı kabuklar yontulup çuvallara doldurulur. Yeteri kadar çam kabuğu toplanmışsa binek hayvanlarına yüklenir. Sürekli oturulan mekâna gelinir. Çam ağacı kabukları güneşli düz bir yere serilir. Kabuklar iyice kuruduktan sonra temiz bir kilim üzerinde ezilir. Kuskus büyüklüğüne varıncaya dek kabuklar parçalanır. Tulum yapılacak deri ayranla ıslatılır. Dövülmüş çam kabukları ayran sürülmüş derinin üzerine saçılır. Deri ve kabuklar bir bezin içine konur. Deri ile birlikte bez kıvrılarak çam kabuklarının deriye iyice temas etmesi sağlanır. Bez bükülüp, deriyi yuvarlayarak işleme devam edilir. Belli bir çalışmadan sonra derinin üzerindeki kıllar dökülür. Deri de olgunlaşır. Deri yıkanır. Ayak yerleri *sırımla* bağlanır. Sırım deriden çok ince kesilerek ip haline getirilmesidir. Hazırlanan deri ile tereyağı yapılacaksa deri kalın çıtalardan meydana getirilen bir düzeneğe gerilir. Eğer içine peynir veya çökelecek konacaksa deri iyice yumuşatılıp, peynir imal edilen odaya götürülür.

Derici Yörüklerinde Tereyağı Yapımı

Şimdi sıra yağ çıkarmaya geldi. Deri istenilen kıvama gelince sacayağı biçiminde kavaktan bir düzeneğe hazırlanır. İki ucu kavak sopalara bağlanan derinin içine yağ elde edilecek yoğurt konur. Bir miktar su ilave edilir. Üçlü ağaca asılan deri içindeki malzemenin iyice sallanması gerekir.

Bu işlem bağlanan ucun çekilmesi ile olduğu gibi asıl işlem deriye *depik* (yöresel olarak *tekme*) vurmakla yapılır. Depik vurulan derinin içinde tereyağı olmuşsa sıcak ve soğukluğundan anlaşılır. İşlem tamamsa eriyik temiz bir kazana boşaltılır. Çalkalanan sıvı, kabın içinden bişekle alınır, temiz bir kovaya konur ki üzeri bişekle düzeltilir. İşte size yöresel bir tereyağı elde etme usulü böyledir. Kazana dökülen inceltirilmiş beyaz sıvı ayrandır. Tadına doyum olmaz. Eğer içecek olarak tüketilecek olursa sürahi veya toprak testilere boşaltılır. İçmek için fazlaysa ayran tencereye dökülür. Ocakta kaynatılır, bir süre sonra peynirimsi bir madde tencere üzerinde toplanır. Eğer yeterli kaynatma yapılmışsa mis gibi *çökelek* elde edilir. Eğer tüketilmeyecekse, tulum, toprak tencere veya ağaç oyma kapta saklanır. Bunun adı *çökelektir*. Muhacirler buna *ekşimik* derler.⁷⁸

Derici Yörüklerinde Peynir Yapımı

Günümüzde bu işlem için gıda marketlerinde peynir mayası adı verilen sıvı kullanılır. Eskiden doğal maya kullanılırdı. Doğal mayaya Çıtak'ta *Kursak maya* denir. Yeni doğmuş oğlaklar bir müddet ana sütüyle beslenir. Eğer ikiz oğlak varsa biri damızlık bırakılır. Karnı doyurulan oğlağın maya elde edilecek kısmından karnı yarılır. Kursak torbası çıkarılır. Maya ince deri bir torbadadır. Bağırsaktan olan ağzı temiz ipe bağlanır. Elli kg. süte bir kaşık kadar maya koyulur. Eğer mayayı fazla koyarsan meydana çıkan peynir göz-göz olur. Buna *peyniri maya yedi* derler. Bu yanlış bir yöntemdir. Peynir çiğ süttten yapılır. Eğer sağıldıktan sonra süt fazla beklemişse süt ateşe koyup ısıtılır. Ilık bir derecede olması gerekir.⁷⁹ Çıtaklılar hayvansal ürünleri Beynamaz ve Akçakese (*Alçakkilise*) Arapdere yoluyla Şehitkema altından Menemen pazarına götürürler. Burada satılan ürünlerin parası ile kendilerine giysi ile gereksinme duydukları ürünleri alırlardı. Karakuzulu Mustafa Manisaloğlu *maya elde edilecek oğlak doğduktan sonra kesim işi yapıncaya kadar oğlağın toprak ve ot yememesi gerekir. Bunun için oğlakların kapatıldığı yerin tabanı ağaç dallarıyla berkitilir* dedi. Eğer yapılmazsa istenilen kursak maya vazife görmez diye açıkladı.

78 Çıtak mahallesinden Hüseyin Yılmaz'ın anlatımıdır.

79 Çıtak Mahallesinden Hüseyin Aksoy'un anlatımıdır.

Derici Yörüklerinde Kömür İmalatı

Dericiler hayvan ürünleri ile hayatîyetlerini sürdürür. Bazen yıllar kötü gider. Kazanç yeterli olmaz. Ev ihtiyaçlarını almak için kömür yakanlar olur. Sağlam ağaçlardan ve karaçalıdan odunlar kesilir. Kırk elli santim büyük-lüğüne gelecek biçimde hazırlanır. En alt kısma tutuşturucu için kuru ot, kuru ağaç yapraklarından küçük bir yığın yapılır. Kesilen odunlar düzenli bir biçimde yerleştirilir. Birinci sıra bitince üzerine ikinci bir sıra yapılır. Odunlardan 7-8 metre çapında bir piramit elde edilir. Odunların üzeri kuru yaprakla örtülür. Yaprakların üzeri toprakla kapatılır. Bazı yerleri ıslak toprakla sıvanır. Hiç hava almayacak biçimde düzenlenen yığın ağız kısmından tutuşturulur. Odunların kömür olması için oksijen almaması gerekir. Karbondioksitle odunlar kömür haline gelir. Hava alan kısımlar toprakla örtülür. Yığının başından asla ayrılmamalıdır. Haset kişiler bazen piramit biçimli çamurla sıvanmış odun yığınının üzerine kazık çakarlar. Emekler heba olur. Odunlar doğru biçimde yanmayınca kömürleşme olmaz. Yanma devam ederken yığının ağzı tamamen toprakla örtülür. Odunlar iyi yanmışsa piramit altındaki kömürler birkaç gün içinde soğur. Sıcaklık sona erince olgunlaşan kömürler telis çuvallara doldurulur. Develerle *Aliağa İskeleyi*'ne Manisa ve Menemen'deki toptancılara gönderilirdi.

113

Önceki yıllardan bugüne Dericili deveciler köylerden aldıkları hububat ve benzeri maddeleri İzmir'e taşırlardı. Foça'dan tuz, Menemen'den güveç, Şakran'dan palamut ve zeytin nakletmek bu yörenin devecileri eliyle olurdu. Çocukluğumda ovadan köylere tahıl, saman, bakla ve diğer ürünlerin tamamı deve ile taşınırdı. *Derici Yörüklerinin taşımacılığı tarihte nam salmıştır*. Karakuzu köyünde *Kömürcü* lakaplı bir aile bu dağların salt kömürünü değil tüm tarım ürünlerini, toprak ve taş gibi maddeleri de taşımada başarılı olmuştu.⁸⁰

Çıtak'ta Kişilerin Söylemleri

Necati Şen; dedelerinin Konya üzerinden 300 kadar keçiyle Güzelhisar'ın Elbirde mevkiine geldiğini anlattı. İlk gelen Ali isimli ata-dede burada 50

80 Geçmiş yıllarda Karakuzu köyünde Mehmet Ali isimli bir bakkal kömür alıp sattığı için lakabına *kömürcü* derlerdi.

erkece bir kuyu kazdığını dile getirdi. Kel Ali'nin, *Ali'den sonra gelen ilk dedemin adı Mustafa'dır*. Daha sonra Mehmet, Mustafa diye dedeleri devam etmiş. Kel Ali Babaoğlu Mezarlığında yatmaktadır. Mustafa ve sonra gelenler Elbirde'den kalkıp Dumanlı'da Çalgöl'e yerleşmişler.

Necati Şen'in babası Mustafa'nın babası Mehmet'in mezarının da Çalgöl mezarlığında olduğunu söyledi. Ali oğlu Mustafa Ballı, Ali Çiftçi kendi dedelerinin Balıkesir Sındırgı'dan Gelembe yoluyla Yunddağ ve Dumanlı'ya geldiklerini söyledi. Hüseyin Yılmaz'ın dedeleri önce Çukurbağ'da sonra Serezler'de sakin oldular. 40-50 yıl önce şimdiki Çıtak köyüne inmişler. Kerim Çıtak *"benim dedelerim Manisa'dan gelmişler"* diye lafa girdi. Geçmişle ilgili fazla konuşmadı. Kendisinin büyükbaş hayvan beslediğini söyledi. Günümüzde Çıtak köyünde aileler az sayıda olsa da hayvan besler.

Muhtar Üstün Güleç Çıtak köyü halkının Dumanlı'daki yaylalardan, Mantarköy'den, Akçakese'den (*Akçakilise*), Beynamaz'dan, Dereköy'den, Foça Kocamehmetler'den ve Balıkesir tarafından geldiklerini köyün yaşlılarından dinlediğini söyledi.

Geçmişte soğan tohumu, tahıl, susam ekimi ve hayvancılıkla uğraşan Çıtaklı Derici aşireti insanları günümüzde sonbahar mevsiminde tatlı bir uğraşa girerler. Diğer köylerde pek fazla önem verilmeyen ürün Nar suyu ve nar ekşisi çıkarmadır.

Nar Ekşisi

Nar, Ana Tanrıça Kybele'nin meyvesidir. Yeryüzünde nar, on-on beş bin yıldır bilinmektedir. Pakistan'da adı *enardır*. (*Urdu dilinde nar'ı hastır.*) Osmanlıca narın karşılığı ateştir. Eskiden delikanlılar evlenme ilanını sevdiklerine narla yaparlardı.

Aliağa'nın Çıtak mahallesinde her evin bahçesinde bir nar ağacı bulunur. Bazı kişilerin bahçesinde çok sayıda nar vardır. Kasım ayı gelince narlar toplanır. Güzelce yıkanır. Sağlam ve yarık olanlar birbirinden ayrılır. Yıkanan narlar temiz leğenlere alınır. Kadınlar narları dörde keserek kabuklarından ayırır. Narların içindeki iyi gelişmemiş taneler ve beyaz zarlar ayıklanır. Ezilmeye hazırlanan narlar çuvallara doldurulur. Daha önceleri üzüm ezilen taş bulunduranlar onların içinde, bir kısmı da beton

olarak yapılan yüksekçe havuzun içine narları çuval içinde yerleştirir. Yalnız ezim işinde kullanılan temiz çizme ile çuvalar çığnenir. Taşın altında bulunan metal oluktan nar suları oluk önüne konan kazana akar. Kazana dolan nar suları ekşi çıkarmak üzere tencerelere doldurulur. Tencere bahçede yakılan ateş üstüne oturtulur. Tecrübeli hanımların gözetiminde nar suyu kaynatılır. Nar suyunun bir kısmı buhar olur, kalanı koyulaşmaya başlar. Kaşıkla yoklanır. Kaşığa yapışıyorsa *nar ekşisi* olmuş demektir. Ekşi hazırlayan hanımlardan biri *bu işi yapmak çok emek ister, fakat yararı çoktur* diyerek ekşinin tüm yapım safhasını anlattı. Nar ekşisi şeker hastalığına iyi gelir. Köyümüzde şekerden rahatsızlık çeken yoktur deyip ifade etti.

Narın meyvesinden, çiçeğinden, kabuğundan tanesinden ve suyundan yararlanılır. Nar meyvesinde, potasyum ve demir minerali, C, B1, B2 vitaminleri bulunur. Ayrıca kalsiyum ve fosforca zengin olduğu bilinir. Çok nar suyu elde edenler pazarlarda satar. Bazıları da nar suyunu eşe dosta hediye eder.⁸¹

Derici Yörüklerinde Halk Hekimliği

Yörükler yaşamlarının çoğunu tabiatla baş başa geçirir. Türlü bitkileri, otları, evcil ve yabani hayvanları tanırlar. Dolaştıkları yayla ve dağlarda hayvanlarını otlatırken bazı kazalarla karşılaşır. Soğuk ve sıcaktan, doğada var olan böceklerden zarar görürler. İşte değişik otlardan, hayvan yağlarından ilaç yaparlar. Nesilden nesile bilgilerini aktarırlar. O bilgilerin bazıları günümüze kadar söylene gelmiştir. Bazıları unutulmuştur. Okuyan ve eğitilmiş insanlar çoğunlukla hastane ve sağlık ocaklarına başvurup tedavi olurlar. Yine de kimi insanlar nineden, dededen öğrendikleri usul ile tedavi olmayı seçer. Bunların kimisi çok uygun olacağını eczacılar da kabul eder. Kimi tedavi şekillerini tıp insanları uygun görmez. Yine de folklor açısından bunların tespiti gerekir. Örneğin kuşburnu çayının nezle ve gribe yakalanmalara içirilmesi bugün için de geçerlidir. Derici Yörükleri yerleşik hayata geçse de hayvan beslemeyi sürdürmektedirler. Keçi besleyenler Dumanlı

81 Eren Saran'ın haberi, Aliğa Ekspres gazetesi. 13 /Kasım/ 2017

Dağı'na günümüzde de çıkar ve inerler. Keçiler çobanla birlikte kış gelinceye kadar yaylada bulunur.

Bazı Tedavi Usulleri

1. Kurt Çıkarma

Doğada *Sıçak* adı verilen bir sinek uçarken insanla karşılaştığında üzerinde taşıdığı larvaları insanın gözüne, kulağına, boğazına atarlar. Tedavi edilmezse eğer gözde ise gözü kapatır, kulağı sağır eder, boğazda öksürük yapar, iştah keser. İnsanı hasta eder. Derhal kurtların çıkarılması gerekir. Bu işi bilenler, hastanın başına toplanır. Sıtma otu (*Bazı yerlerde Sıçak otu veya sinek otu diyenler de vardı.*) Hayvanın iç yağına karıştırılır. Sıcak suda kaynatılır. Hastanın başına kilim veya çarşaf örtülür. Kaynatılan ot suyu bir taşın üstüne konur. Hastaya kaynatılan mayiın buharını içine çekmesi tembih edilir. Hasta buharı ağzıyla, burnuyla içine çektikçe kurtların suyun içine düştükleri görülür. Hasta iki üç hafta sonra rahatlar. Gözde ise adı geçen ottan yapılan merhem göze sürülür. Gözün üzerine taze et yapıştırılırsa gözdeki tüm kurtçukların ete geçtiği görülür. Kurt çıkarmayı anlatan Karakuzulu İsmail Daltaban'ın çocukluğunda Sıçak sineği gözüne kurt atmış. Ninesi taze sığır gübresini bir beze sararak gözüne bağlamış, üç dört saat içinde tüm kurtların gübreye geçtiğini gördüğünü ve gözünde ağrı sızı kalmadığını bize anlattı.

2. Boyun Tutulması

Tedavi usulü analı kızlı yapılır. Anne ve kızı bir araya gelir. Soğuktan veya yanlış davranıştan kimi kişinin boyun adalesi tutulmuştur. Kişi boynunu çeviremez. İşte kız annesinin boynunu elle ve zeytinyağı ile ovuşturur. Annesinin boynuna koyulan oklava anne ve kız tarafından çekilir. Boynun bir süre sonra ağrıdan kurtulduğu görülür. Bu uygulamaya *analı kızlı* tedavi adı verilir. ⁸²

82 Anlatan: Derici Yörüklerinden Mehmet Vurgun

3. Sindirim Sistemi ve Açık Yaraların Tedavisi

Haziran ve Temmuz aylarında dağlarda *Kantaron bitkisi* sarı renkli çiçekler açar. Bitkinin çiçekleri toplanır bir kavanoza doldurulur. Çiçeklerin üzerine saf zeytinyağı dökülür. Zeytinyağı ve kantaron bitkisi konmuş kap tam kırk gün güneş altında bekletilir. Kap içindeki sıvının kırmızı renk aldığı görülür. Bu karışım kırmızı renk olunca boğaz, mide ağrılarında sabahları bir kaşık içilir. Sindirimin düzene girdiği görülür. Ayrıca vücudun dışında herhangi bir yara bere varsa kantaron bitkisi suyu sürülür. Kısa zamanda yaranın geçtiği, iyileştiği görülür.

4. Çıban Tedavisi

Sıcak külde pişirilen soğan konur. Çıban kısa zamanda akar.

5. Kabakulak Tedavisi

Kulağın çevresindeki şiş bölgeye soğan ve patates pişirilerek sarılır. Bazı kişiler de kulak arkasına tencere karası sürerdi. Kimi Yörükler de gazete kâğıdına bal sürerek, bunu kabakulak olan bölgeye yapıştırırdı.

6. Barsak Parazitleri

Babam bu bölgede 1948- 1950 yıllarında eğitim işinde görev yaptı. Ondan dinlediğim bir tedavi şekli de *kabak çekirdeği yenirse parazitler düşer. Tere tohumu dövülür, toz haline getirilir. Elde edilen toz aç karnına suyla alınır. Parazitlerin düştüğü* görülürdü, diyerek anlatmıştı.

7. Hemoroid (Basur)

Kenger tohumları hafif kavrulur, dikenleri temizlenir. Süzme bal ile karıştırılır, aç karnına alınır. Bazı kişiler tohumu kahve gibi kavurup, havanda dövüp içtiklerini söyledi.

8. Yakı ile Tedavi

Ağrı, sızı, soğuk algınlığı için yakı tedavisi uyguladıklarını Ahmet Kara anlattı. Fazla bir açıklama yapmadıysa da karakekik yağı, yavşan otu, soğan, hayıt yaprağı ardiç tohumu, defneyaprağı gibi bitkiler dövülerek iyice ufalanır. Bu bitkilerin bazıları veya hepsi arpa unu ile karıştırılır bulamaç haline getirilir. Çam ve katran ile karıştırılır. Yünlü bez veya doğrudan deve yünü üzerine konur. Ilık olarak hastanın karnına sarılır.

9. Uyuz Tedavisi

Hasta Arap sabunu ile yıkanır. Banyodan sonra uyuzlu bölgeye zeytinyağı sürülür. Ayrıca defne tohumu ezilmesi ve *püse* adı verilen biçimde az miktarda katran da karıştırılarak uyuzlu bölgeye tatbik edilir. Ahmet Kara develer de yaz aylarında uyuz olurlardı. İnsanların bulunmadığı yörede deveyi denize götürüp deniz suyu ile nasıl yıkadıklarını hoş biçimde söyledi.

10. Ocaklı Denilen Ailelerde Göz Ağrısı ve Genel Ağrıların Tedavisi

Çıtak köyünden Ballı ailesi Bıçak Tedavisini nasıl uygulardı?

Halsizlik vücutta gezen ağrı ve sızı varsa, hastayı tedavi edecek aileye başvurulur. Babası belli olmayan kişiden alınan bıçak hastanın tüm vücuduna basılarak dolaştırılır. İki seans sonra vücuduna bıçak basılan hasta rahatlar. Yalnız bu iş için mutlaka el verilen kadının bu işi sessizce uygulaması gerekliydi. (Bu bilgi genel soruşturmadan öğrenildi.)

Karakuzu köyünden soyadı Karadağ olan ailenin Göz Tedavisi

Bu aileye köylüler *ocaklı* derler. Gözü ağrıyan, gözünde akma olan kişi ocaklı adı verilen aileye başvurur. Tavukların su içtiği taştan oyulmuş kaba su ve bulgur konur. Tedavide kullanılan nesne, yumuşak taştan oyulmuş su kabıdır. Hasta oyuk taşın önüne oturtulur. Sağaltma işini yapacak kadın dua ile oyuk taşın su alarak gözü yıkar. Birkaç gün su ile yıkama sürer. Gözün iyileştiği görülür.

11. Darp ve Düşme ile Vücudu Yaralananların Tedavisi

Düşme, çarpma ve darp yoluyla vücudu ezilen kişi deriye sarılır. Kişiyi iyileştirmek için bir keçi veya koyun kesilir. Kesilen hayvanın eti bir tarafta pişirilir. Vücudu ezik içinde olan kişi deriye sarılarak düz bir tarafa yatırılır. Üzeri de deriden başka bir kilimle örtülür. Deri içinde beş altı saat kalan kişi deriden çıkartılır. Sıcak su ile banyo yaptırılır. Pişen etten de bir miktar yedirilir. Çoğunlukla kırık çıkık yoksa ezilmiş bölgeler deriden alınan sıcaklıkla iyileşir.

Derici Yörüklerinde Hayvan Hastalıklarının Tedavisi

1. İnek, keçi ve koyunlarda kırık tedavisi nasıl yapılır?

İnek yere yatırılır, yerinden kalkmaması için sağlam ayaklar iple bağlanır. Düşme ve dışarıdan gelen vurma vb. nedenlerle hayvanın herhangi bir ayağı zarar görmüş olabilir. Karakuzu mahallesinden Abdülkerim Daş kendisi ve köylüleri baytardan daha uzman olarak hayvanı tedavi ettiğini söylediler.

Abdülkerim Daş şöyle anlatıyor: “Hayvanı yere yatırıp sakatlanan ayağa bakarım. Kırık ve çıkık olup olmadığını elimle yoklayıp anlarım. Hayvanın ayağına ip bağlar, kendime doğru çekerim. Eğer büyük baş hayvanıysa elimle düzeltirken ipin diğer ucunu belime bağlar çekerim. Kemikleri elimle düzeltirim. İlk iş olarak, temiz bez ile düzelttiğim kemikleri sararım. Önceden hazırladığım tahtaları iki taraftan ayağa sıkıca bağlarım. On- beş yirmi gün içinde kırık kaynamaya ve yapışmaya başlar. Büyük kırıklarda iyileşme süresi kırk-elli gün sürer.” dedi. “Eğer kırılma esnasında kemikler arasında bir delik oluşmuşsa; köpeğin kulağından kestiğim küçük et parçası ile oyuk yeri kapatırım. Şimdiye dek birçok hayvan ayağı sardım. Asla yanlış kaynama olmadı. Tüm hayvanların kırık ve çıkık bacakları iyileşti”⁸³ dedi.

2. Hayvan Fercinin Dışarı Çıkması

Abdülkerim Daş Karakuzu mahallesi ve çevre mahallelerde hayvan hastalıklarında önde gelen bir halk baytardır. Onun anlatımına göre; “inek, keçi ve koyun yavru dünyaya getirirken hayvanın ferri yırtılır ve dışarı sarkar. Hayvan çok acı çeker.” Abdülkerim ise olaya derhal müdahale eder. Elini kolunu güzelce sabunlayıp yıkar. Eline temiz iğne ip alır. Yırtık kısımları itina ile diker. Dikişten sonra sarkan et ve deriyi eli ile hayvanın içine doğru iter. Anlatıldığı gibi “tedavi edilen hayvanın başına benzer olay bir daha gelmez.” Yalnız Karakuzu mahallesinde değil çevre mahallelerde benzer tedavileri uyguladığını anlattı.

83 Karakuzu Mahallesinden Abdülkerim Daş'ın anlatımıdır.

3. Domuzbaşı Tedavisi

Bazı hayvanların boynunun yan taraflarında bir şişlik belirir. Yörükler buna *Domuzbaşı* adını verirler. Hayvan ıstırap çeker. Yemekten içmekten uzak kalıp yem yemez. Hayvan hastalıklarında sağaltım işiyle uğraşan kişiler doğada domuzların düşürdüğü veya vurulan domuzun dişini söküp saklar. Şişliğin üzeri domuz dişi ile çizilir. Domuz dişi yoksa çizme işini görecekle bıçakla çok az miktarda çizilir. Üzerine katran veya ot merhemi sürülür. (Bu bilgi İsmail Daltaban'dan derlendi.) Bazı Yörük kocaları Domuzbaşı tedavisinde sıcak tuğla şişliğin üzerine bastırıldığını ve bir tülbentle sarıldığını anlattılar.

Yara için: Ebegümeci, kendir tohumu, keten tohumu ya da ardıç meyvesi ayrı olarak kaynatılır. Karıştırılmaz. Herhangi biri sütle karıştırılıp yaraya sürülür.

4. Akrep Isırması

Isıran akrep yakalanır. Taş arasında ezilir. Zeytinyağı ile karıştırılıp yaranın üzerine bağlanır. Günümüzde amonyak ile tedavi yapılır. 1950 yılı öncesi ise tedavi şöyle yapılırdı. Akrep yakalanır ve cansız olarak zeytinyağı içinde saklanırdı. Otama yapacak kişi akrepli zeytinyağını temiz bir çubukla ısırılan yere sürerdi.

5. Tırnak Çatlağı

Hayvan ayağında çatlak oluşmuşsa katran, bal, çam sakızı veya gres yağı ile tedavi edilir. Ayağın ucunda bulunan tırnağa yukarıdaki maddelerden herhangi biri sürülür, hayvanın tırnağı sargıya alınır. Ahırda yumuşak zemimli bir yere bağlanır. Hayvan bir süre dinlendirilir. Hayvanın tırnağı iyileşir. Tamamen geçtikten sonra tırnak özel bıçak ve suntırak ile düzeltilir. Bu aletler nalbant ve hayvan hastalıkları ile uğraşanlarda bulunur.

6. Kanamalı Yaralar

Meşe kabuğu, odun külü, tereyağı, çamsakızı, bitki tohumları hayvanların kanamalı hastalıklarında kullanılan değişik maddelerdir. Örneğin temiz çam veya meşe odunu külü ile tereyağı karıştırılır. Elde edilen krem, hayvanlarda kanamalı yaralarda kullanılır.

Derici Yörüklerinde Yağmur Duası

Derici Yörükleri altmış-yetmiş yıldır tarımla uğraşırlar. Bazı yıllar çok kurak olur. Yağmur yağmayınca bitkiler gelişemez. Kendilerinin kullandığı buğday, hayvanlarına yedirdikleri arpa ve mısırın gelişmesi, büyümesi için suya gereksinim vardır. Ancak suya uzak olan kıraç topraklarda tahılın büyümesi için yağmur yağması elzemdir. İşte böyle kurak yıllarda Yörükler, imamların önderliğinde yağmur duasına çıkarlar. Bu işlem nasıl uygulanır?

İmamlar muhtarlara bilgi vererek dua yapılacak mekânı Cuma hutbelerinde halka duyururlar. Muhtarlar ilçe pazarında bunu kendi aralarında konuşur. Her köyün görevi belirlenir. Bazıları kazan getirmekle, bazıları ateş yakmakla, bazıları kurban kesmekle görevlendirilir. Dua günü gelince önceden kararlaştırılan yerde imamlar, köylüler toplanır. İmamların önceden okuduğu çakıl taşları (*on veya kırk Yasin okunmuş taşlar*) bir çuvala doldurulur. Toplanılacak mekanın Derici Yörüklerinin yerleştiği ve kurdukları köylere yakın bir alan olmasına dikkat edilir. Köylüler ve ilçedeki amir durumundaki kişileri de davet eder. Karakuzu imamı Habip Akça'ya göre o gün kişiler ve dua edecekler eski elbiselerini giyer. Önceden bildirilen saatte köylüler ve garip kişiler de o alana gelir. İmamlar ellerini yağmurun yağmasını taklit edecek şekilde yukarı kaldırıp, parmaklarını yere doğru sarkıtır. Duaya katılan Yörükler de imama benzer şekilde ellerini semanın tersine açarlar.

Okunan taşlar ilgililer tarafından bir dere ve çaya atılır. Yemekler de hazırlanmıştır. Yerlere sofralar kurulur. Alana toplanan her kişiye yemek ikram edilir. Daha sonra çocuklardan bazıları ağlatılır. Akabinde sevindirilir. Burada amaç hem Allah'a yalvarmak, hem de fakirlerin karnını doyurmaktır.

Bu çalışmada Çıtak ve Karakuzu köylerinin Anadolu yaylasından şimdi oturdukları yere nasıl geldikleri sosyal ve kültürel durumları ile araştırılmıştır. Aşiretten yerleşikliğe geçiş var olan kaynaklara göre ifade edilmiştir. Çıtak ve Karakuzu köylerinde oturan okumuş yazmış gençler buradan hareketle, evlenme, düğün, doğum, dokuma, toprakta çalışma, çocuk oyunları, köy hayırları gibi sosyal olayları gözleyip soruşturarak konuya ciddi şekilde çalışıp katkıda bulunacaklarını umuyorum. Meydana getirilecek yerel çalışmalar da bu işi üstlenecek gençlerin kendi eserleri olacaktır.

Ovacık yolunda Direkli Kaya

Günümüzde Çıtak Köyü

Çıtak köyü ile en eski bilgiler 166 Numaralı Temettü’at defterinde var.⁸⁴ O Çıtak köyü ile bugünkü köy aynı değildir. Emniyetin bozulması, veba hastalığı gibi sebeplerle eski köy dağılıp yok oldu. Derici aşiretinden bir kardeşin Çalgöl yaylasından şimdi bulunulan yere inmesiyle yeni öykü başladı. Aşiretin bir kolu bu toprakları kendine vatan olarak seçti. *(Konu içerisinde bazı yerlerde eski yerleşime yer verilip açıklama yapıldı.)* Dericilerin batıya gelen grubu Güzelhisar Kazası yönetiminden izin alarak bu civara konduğu belgelerden ve anlatımlardan anlaşılabacaktır. Çevrede yerleşim halinde bulunan diğer göçerler Beynamaz’dan, Serezler’den, Mantarköy’den gelecek yeni Çıtak köyünü *(Mahallesini)* oluşturdu.

Şimdi kısaca oturulan köye ait bilgiler sunalım.

Hicri 1307-1308, (1891) *Aydın Salnamesi*’ne göre: Çıtak’ta 73 hanede 358 kişi yaşamaktaydı. 1927 yılı İzmir Salnamesinde ise, Çıtak köyünde 94 hanede 439 nüfus barındığı yazılıdır. Eski Çıtak köyü 1864 yılında Güzelhisar nahiyesi ile birlikte Foça kazası sınırları içinde gösterilir.⁸⁵ 1879 yılında durum değişmiş olup 1880 yılında Menemen’e bağlandı.

84 166 Numaralı Defterin yazımı 1530 yılında Kanuni döneminde düzenlenmiştir.

85 Cevat Yıldırım, Güzelhisar Aliğa Çevresi ile Birlikte, s.232, 233,

Çıtak köyü sakinlerinin yüzü hep gülüyor.

İdari, adli ve ticari bağlantı Menemen kazası ile sağlanıyordu. 1982 yılında Aliağa Nahiyesi ilçe olunca artık resmi olarak Aliağa Kazasının köyü oldu.

Temettü'at Defteri'nde gösterildiği gibi Çıtak'ta soğan dikimi 1970 ve 1980 yıllarına kadar sürdü. Tütün ekimi yayılmışken, bahçe ziraatına el atanlar oldu. Fakat Dumanlı Dağı'nın yaylalarında hayvan bakımı asla bırakılmadı. 1930-1960 yıllarında arasında Dumanlı Dağı'ndaki odunlardan kömür yakımı da sürdü. Aliağa'da bazı hoyrat kişiler şikâyet ederiz lafları ile üretilen kömürü ucuza kapatmak için halkı korkuttuğu da oldu. Çaresizlikten kömür yakma işini yapanlar bu işi biraz da gizli yürütürdü. Kömür yakma zor işti. Devrin insanları hırsızlık karasını alınlarına bulaştırmaktansa

Çıtak köyünden bir Yörük kadını.

Çıtak'ta yıllara meydan okumuş bir kapı.

kömür karasıyla mertçe iş yapmayı seçmişlerdi. Çıtak köyü yaylalarında su vardı. Aşağılara inildikçe eskiden su değirmenleri çalıştırılırdı. Çevre köyler halkı buğdaylarını burada öğütürdü. 1960 yılından sonra Aliğa Belediyesi Çıtak köyündeki suları Aliğa'ya taşımak için girişimde bulundu. Fakat köy idaresi ile nahiye idaresi arasında tartışmalar yaşandı. 1970 yılından sonra Aliğa'da sanayi tesisleri inşaatı başlayınca Çıtak köyünden de bazı kişiler Aliğa'daki sanayi fabrikalarında iş bulup çalıştılar.

Aliğa ilçe olduktan sonra iş hayatı gelişti. Çıtak'tan çocuklarını okutmak üzere Aliğa'ya gönderenler vardı. Sayıları az da olsa Rafineri ve Petkim'de işe girerek çalışıp emekli olanlar oldu. Şehre göçüp esnafılık yapanlar da vardı.

Çıtak Mahallesinden Hüseyin Yılmaz koyun sağmayı anlatıyor.

Çıtak Mahallesiinde kahvehanede sohbet.

Çıtak Mahallesiinden Görünümler.

Çıtak köyünün güney –doğu tarafında geçmişte yaşamış olan halkla doğru-
dan bir bağlantısı yoktur. Ancak burada bulunan *Ahmet Dede'ye ait türbe*
hangi inanca sahip kişilerce yapılmış olursa olsun *ata yadigârı* sayılır. Ko-
runursa Türk kültürü ve tarihi için önemli bir değer olduğu bilinmelidir. O
türbeye de gereken saygıyı göstermek insanlık gereğidir.

2008 yılında Aliağa Belediyesi tarafından yapılan bir incelemeye göre;
Bazı Aliağa köylerinde hane sayısı şöyleydi; Çıtak köyü 255 mesken, Çorak-
lar köyü 14 mesken, Karaköy; 146 mesken, Karakuzu köyü; 248 mesken,
Uzunhasanlar köyünde;139 mesken olduğu belirlendi. 31 Aralık 2019 TÜİK
verilerine göre; Çıtak Mahallesiinde 557 nüfus yaşadığı belirlendi.⁸⁶

86 Aliağa Belediyesi internet sitesi, <http://www.aliaga.bel.tr>

Günümüzde Karakuzu Köyü

Aliağa İlçesi Karakuzu köyü (*Mahallesi*) ilçenin doğusundadır. Aliağa – Manisa karayolu bu köyün içinden geçer. Osmanlı Döneminde 1891 yılında Yunt Dağı nahiyesi Saruhan Sancağı (*Manisa ili*) kayıtlarında Derici aşireti -Demirci köy olarak yazılıydı. Aliağa ilçe olmadan önce 1930 yılında Aliağa nahiyesi, Menemen kazası biçiminde bağlantı yapıldı. Bugün köy ilçeye 13 km. mesafededir. Bundan 15-20 yıl önce 950 nüfuslu olduğu söylenece de 2019 yılı nüfus sayımına göre burada 593 kişinin yaşadığı tespit edildi.

Köyün geçim kaynağı genelde hayvancılıktır. 20-25 yıldır arıcılık yapanların sayısında artış vardır. 1950- 1980 yılları arasında Güzelhisar ovasında kendi arazilerinde, ya da icarla işledikleri tarlalarda tütün ekim-dikimi yaparlardı. Üçüncü bir yol ise arazisi olan kişi ile bir anlaşma yaparak ortak tütüncülük yapmaktı. Karakuzulu bazı kadınlar Aliağa ilçesi pazarında, ekşi mayalı ekmek, yumurta, süt, kırdan toplanan şevketi bostan, reze-ne gibi otları pazarladıkları görülmektedir. Karakuzulu girişimci kadınlar, yine pazarlarda peynir, lor, zeytin satarak küçük miktarda olsa da aile bütçesine katkıda bulunurlar. Bu durum onların çalışkan ruhlarını yansıtır.

Bazı gençler çeşitli fabrikalarda işçi olarak çalışırlar. Yine ilçede kiraladıklarını dükkânlarda esnafılık yapanların sayısı günden güne yükselmektedir. Karakuzu köyündeki okulda ana sınıfı ve ilk dört sınıf öğrencileri köyde eğitim

görürler. 30 civarındaki kişi dokuz- on, on bir ve on ikinci sınıflarda eğitim görmek üzere Aliağa ilçesindeki okullara devam etmektedirler. Birkaç kişi de ildeki okullarda eğitimini sürdürdüğü ilgililer tarafından bildirildi.

Karakuzu köyü Manisa il yolu üzerindedir. İzmir, Manisa ve Aydın illerinde birçok yürüyüş grubu var. Acaba Karakuzu- Türkmen Şelalesi ve Osmancalı, Üçpınar köyleri arasında yürüyüş grupları yeni bir yürüyüş rotası yapabilirler mi? Karakuzu köyünde onlara ücret karşılığında gözlemeli- çörekli kahvaltı hazırlanabilir mi? Ya da köyde herhangi bir dalda üretim kooperatifi kurulabilir mi? Ege Üniversitesinin bu konuda yardım ve planlama yapacağını umuyorum. Örnek verdiğim konular üzerinde köy gençleri kendileri tartışıp doğru yolu bulabilir. Araştırdıklarımı, düşündüklerimi bu satırlara aktardım. Benzer konular üzerinde fikir jimnastiği yapmak, köyün çalışkan özverili gençlerine düşmektedir.

Sonuç

Araştırma; arşiv, kitaplar, taranarak, yaşayanlarla röportajlar yapılarak meydana getirildi. Elbet Yörükler konusunda tamamlanmış bitmiş bir çalışma değildir. Yüzlerce makale ve bilgilere rastladım. Aliağa ilçesinin doğu ve kuzey doğusunda günümüzde yerleşik duruma geçmiş önceleri konar-göçer yaşayış sürdüren köyler var. Bu çalışma Aliağa'nın doğusunda ve Dumanlı Dağı civarında yerleşen Çıtak ve Karakuzu köylerinin geldiği soy olan *Derici Yörükleri* için yapılmıştır. Fakat çalışma bugünkü Çıtak ve Karakuzu köylerinin yaşamını anlatan bir araştırma değildir. Önce *Yörük* sözcüğünün tanımı yapılmış. Yörüklerin köklerinin geldiği Oğuz boylarının tanımı ve tarihi üzerinde durulmuştur. Bu eseri okuyanlar önce Selçuklu ve Osmanlılarda Yörüklüğün ne olduğu hakkında bilgi sahibi olur. Daha sonra ikinci bölümde Derici Yörüklerinin tarihi serüvenini öğrenebilir.

Oğuzlar kimdir, hangi yüzyıldan itibaren adları görülür. Oğuz boyları ve Orta Asya'daki ilk kurdukları devletten başlayıp, Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin kuruluşunun yörüklerle ilgisi nedir? Osmanlı Devleti'ni kuranlar yörük müydü?, bu sorulara cevap bulacaklardır.

Anadolu kapıları nasıl açıldı? Türkmen ve Yörük aynı mıdır? Ya Batı Anadolu'ya ne zaman ve nasıl geldiler? Anadolu'daki Türkmen Beylikleri, Yörükler nasıl askerlik yapardı? Verdikleri vergiler ve Osmanlı Döneminde Devlet ve yörüklerin bağdaşması ve çatışması gibi konulara az ve öz olarak yer verildi. Yörüklerin günlük hayatı nasıldı, hayvanlarını nasıl tedavi ederlerdi, yaylacılık hayatları ve oturdukları mekânlar da bu eserin içinde yer almaktadır. Yörüklerin iskân yollarında çektikleri acılar, Tanzimat sonrası mecburi yerleşimin tarihi öyküsü de buradadır.

Konumuzun ikinci bölümünde Derici Yörüklerinin nereden nereye geldikleri, yayladıkları dağın önceki ve şimdiki durumu, Saruhan Yörük Defteri, Saruhan Oğulları ve sonraki yıllarda Yund Dağı'nın (*Yunt Dağı*) tanımı ve önemi dillendirildi.

Asıl üzerinde durulan Derici Yörüklerinin İç-il'den (*İçel*) konup-göçerek ve Balıkesir vilayetindeki hayatları da belgeyle açıklandı. Derici Yörükleri'nin

Güzelhisar temettü'at defterindeki ekip-biçtikleri, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki üretimleri de konu edinildi. Günümüzdeki yaylacılıkları da yerinde gözlendi.

Derici Yörükleri, hayvancılık yapan, çalışkan, çabuk kızan, misafir sever, vatanına bağlı mert insanlardır. Askerlik yapar, vergi verirler.

Derici Yörükleri 1830'lu yıllardan itibaren Dumanlı Dağı civarında yaşamaktadır. Eğer devlet onlara, mera ıslahı, ucuz yem temini ve hayvan hastalıklarının tedavisi, üretim kooperatifleri konusunda yardım elini uzatsaydı et, süt üretimleri artardı. Günümüzde Derici Aşiretinden birçok genç ya ilçedeki şirketlerde çalışmakta, ya da iş aramaktadır. Belirli olanağa az-çok erişenler ise küçük iş yerleri açmaktadır. Tabii yüksek eğitim yapanlar ise köylerinden ayrılıp başka illerde iş bulmak için çaba sarf etmektedir. Ancak az sayıdaki kişi memur olmuştur.

Derici Yörüklerinin oturdukları Çıtak ve Karakuzu köylerinde zeytin, nar, üretimi ile tahıl üretimi mevcuttur. Gelecek için destek verilirse üretimlerini daha verimli hale getireceklerine inanıyorum.

Araştırma Gezilerinden Fotoğraflar

Dumanlı Dağı'nda bir kotra (Davar sağım yeri).

132

Dumanlı Dağı'nda bir çoban evi.

Ovacık Yaylasında Mustafa Öztürk oğlu ve komşusuyla.

Ovacık yaylasında darı harmanı ve su kuyusu.

Dumanlı Dağı'nda al-göl taraflarından görünüm.

Dumanlı- Ovacık Yaylasında doğal meyveler.

Ovacık yayla yolunda Alıç meyvesi.

Dumanlı dağ yolunda koyunlar.

Güzelhisar  ayı (antik adıyla Pythikos) Yunt Dağ'da derin vadiler yapmaktadır.

Uzunhasanlar köyünde eski bir mezartaşı.

Binlerce yıllık Yörük kültürünü gösteren çiftçilik araçları.⁸⁷

87 http://kabatashaber.blogspot.com/2010/09/dedemin-braktklar-benim-kaybettiklerim_98.html sayfasından alınmıştır.

Deri Yayık ⁸⁸

Karakuzu Kilimi (Muhtar Mehmet Yamaner'den alındı.)

88 Fotoğraf http://kabatashaber.blogspot.com/2010/09/dedemin-braktklar-benim-kaybettiklerim_98.html sayfasından alınmıştır.

Yörüklerde dokuma torba.

Yunt Dağı Yöresi halısı.

19. Yüzyıl Yunt Dağı halısı.⁹²

Balıkesir- Dursunbey Selimağa mahallesinde bir
Cicim dokuma örneği

89 Fotoğraf <https://manisa.ktb.gov.tr/TR-151967/yunt-dagi-halilari.html> linkinden alınmıştır.

(99)

İstirâh

*Derici Yürükânının İstar Ettikleri
Fermanı Âli Suretidir*

Mefahirül kuzatı vel hükkâm maadinül fezaili vel kelâm Balıkesri ve baş Gelenbe ve ve kadıları zide fazlulum tevkii refii humayun vasil olıcak malûm ola ki cemaat hai yürükânı Anadolu mukataası mülhakatından DERİCİ CEMAATI درجی جماعتی ahali-leri divanı humayunuma arzıhal edüp reayayı mezburun üzerlerine edası lâzım gelen mali mirilerin badetteslin veçhi ahar ile rencide ve teaddi olunmaları iktiza etmez iken Balıkesri sancağı mutasarrıfı tamai hamından naşi celbi mâl sevdasile üzerlerine bayrak tayin ve cemaatı mezburun imamı mol-la Osman ve sair dört nefer kimesneyi bi gayri hakkın habs ve on sekiz mehar (miktar) devê ve iki reis merkeplerini ahz ve gadreylediginden (bir kelime okunmıyor) ile badezin paşayı mumaileyhin biğayri hakkın gasbeyledigi her neyse gerü red ve ihkakı hak olunmak üzere emri şerifim sudurunu tahrir ve istid'a ve baş Gelenbe naibi seyyit hafız Ahmet zide ilmenin ilâmını ibraz eyledikleri ecilden hazinei âmirende mahfuz baş muhasebe defterlerine nazar olundukta mukataai mezbur senevi on yedi bin dört yüz beş buçuk kuruş mâl ile Mustafa bey zide mecduhunun şürekâi sairesile iştiraken malikâne uhdesinde olduğu derkenar olunmağla paşayı mu-

Kamil Su'nun kitabından alınan bir belge (Yıl 1780).

maileyhin veçhi muharrer üzre fuzuli biğayri hakkın me'hazdan olan malûmûlmiktar deve ve merkepleri marifeti şer'le eshabına red ve mahbus olan adamlarının ıtlak ve sebilleri tahliye olunmak üzere emri şerifim tahriri babında iftiharül ümerai vel ekâbir müstecmiu cemiil mealî vel mefahir bilfiil baş defterdarım esseyyit elhac Mustafa dame ulüv-vüh telhis etmekle imdi telhisi mucebince mahallinde marifeti şer'le rüiyet ve paşayı mumaileyhin biğayri hakkın olmiktar deve ve merkeplerini ğasbeylediği şer'an sabit olur ise eshabına red olunmak babında fermanı âlişanım sadır olmuştur bu yurdum ki hükmü şerifim vardıkta bu bapta sadır olan emrim üzere amel dahi mukataayı mezbur senevî ol miktar mal ile mumaileyh ile şürekâi sairesinin malikâne uhdelerinde olduğu hazinei âmirrem defterlerinde mukayyet olmağla veçhi muharrer üzere paşayı mumaileyhin habseylediği adamlarının ıtlak ve sebilleri tahliye ve fuzuli biğayri hakkın ğasbeylediği ol miktar deve ve merkepleri mahallinde marifeti şer'le sabit olur ise eshabına terk olunup ihkakı hak eyliyesiz şöyle bilesiz alâmeti şerife itimat kılarsız. Sene : 1194

(100)

Boz Ulus Türkmenine Dair

Şeriat şiar Ankara nam diger Tabanlı طابانلو sakini Boz ulus بوز اولوس Türkmeni mukataası reayasının bulundukları mahallerin kadıları faziletli

Yazarımız araştırma gezileri esnasında Çıtak mahallesi sakinleriyle sohbet anları.

Yazarımızın araştırma gezileri esnasında harman gezisi.

- Akdağ Mustafa, **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası**, Yapı Kredi Yay. Şubat, 2018.
- Akgündüz Ahmed, **Osmanlı Kanunnameleri**, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2015.
- Ayan Ergin, **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Oğuz İsyanı**, Kitabevi, İstanbul, 2007.
- Barkan Ömer Lütfi, **Osmanlı İmparatorluğu Teşekkülü Meselesi**, YZY Yeni Zamanlar, İstanbul, 2014.
- Bayat Fuzuli, **Oğuzname**, TDV İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, <https://islamansiklopedisi.org.tr/oguzname>
- Bayat Fuzuli, **Türk Mitolojik Sistemi 1**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, Ekim, 2017.
- Doğanay Hayati, **Türkiye Ekonomik Coğrafyası**, PEGEM Akademi, Ankara, Kasım, 2013.
- Eröz Mehmet, **Türk Köy Sosyolojisi Meseleleri Yörük - Türkmen Köyleri**. Fakülteler Matbaası. İstanbul, 1966.
- Eröz Mehmet, **Yörükler**, Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991.
- Gökçen İbrahim, **Saruhan'da Yörük ve Türkmenler**, Manisa Halkevi Yayınevi, İstanbul, 1946.
- Gündüz Tufan, **Anadolu'da Türkmen Aşiretleri**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2008.
- Halaçoğlu Yusuf, **XVIII. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunda İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.
- İbnü'l Esir, İslâm Tarihi (El kâmil **fi't- Tarih Tercümesi**), Ocak Yayıncılık, İstanbul, 2016.
- Orhonlu Cengiz, **Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskânı**, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1987.
- Öztürk Necdet (Haz), Âşıkpaşazâde **Tarihi**, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, Ocak 2017.
- Su Kâmil, **Balıkesir ve Civarında Yörük ve Türkmenler**, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1938
- Sümer Faruk, **Oğuzlar**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1999.
- Turan Osman, **Selçuklular Tarihi ve Türk- İslam Medeniyeti**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2013.
- Türkây Cevdet, **Osmanlı İmparatorluğunda Oymak Aşiret ve Cemaatler**, İşaret Yayınları, İstanbul, 2012.

- Uluçay M. Çağatay, **18 ve 19. Yüzyıllarda Saruhan'da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri**, Berksoy Basımevi. 1955- İstanbul
- Yıldırım Cevat, **Güzelhisar Aliğa Çevresiyle Birlikte**, Aliğa Kent Kitaplığı. Ankara, 2016.

Dergiler- Makaleler- Tezler- Çalıştaylar

Akan Meral, **Anadolu Yörük Yaşamında Dokuma Geleneği**, s.39-58, Kalemışi Türk Sanatları Dergisi, C.4, s.7, 2016.

- Akca Gökhan, **Yörüklerin Günlük Yaşantılarının Sanat Eserlerine Yansımaları**, s236, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Afro Avrasya Özel Sayısı Aralık-2016,
- Aksoy Hüseyin, Çocuk Oyunlarının İşlevleri: **Sarıkeçili** Yörük Çocuk Oyunları, Milli Folklor Dergisi Yıl 26, Sayı 101, 2014.
- Aksoy Hüseyin, **Göçebelikten Yerleşikliğe Geçiş Sürecinde Sosyo Kültürel Bağlamda Sarı Keçili Yörükleri**, s.155, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi.
- Coşkun Oğün, Doğanay Hayati, **Türk Yaylacılığında Değişme Eğilimleri ve Başlıca Sonuçları**, Atatürk Üniversitesi, Doğu Coğrafya Dergisi, cilt 18 sayı 30, Erzurum, 2013.
- Çıblak Nilgün, **Mersin Toros Yörüklerinin Yaşamsal Sorunları Paneli**. Yörükler Çalıştayı, Haziran 2016,
- Demirtaş Faruk, **Bozulus Hakkında**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi, s.29-46, cilt 7, sayı 1, 1949.
- Doğan M. Sait, Doğan Cihangir, **Tarihsel Gelişim Süreci İçinde Yörükler**, Dergi Park, Makale,
- Emiroğlu Mecdi, **Bolu'da Yaylalar ve Yaylacılık**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, s: 16-19.
- Erden Atilla, **Batı Anadolu'da Türkmen Çadırları**, s.73-90, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi, Ankara, 1978.
- Gelekçi Cahit, **Türk Kültüründe Oğuz Türkmen Yörük Kavramları**. S.9-18, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi. Güz. 2004, Sayı: I, Ankara.
- Gökmen Ertan, Gürel Zeynep, **Terekeler Işığında Yunt Dağı Nahiyesinin Sosyal ve Ekonomik Durumu**, (Manisa Dergisi) Manisa Celal Bayar Üniversitesi,
- Güler Ali, **Atatürk'ün Soyu, Kızıl Oğuzlar ve Konyarlar**, Berikan Yayınları, Ankara, 2017.
- Gülten Sadullah, **XVI Yüzyılda Batı Anadolu Yörükleri**, s.663, Ordu Üniversitesi Tarih Bölümü,
- Gürbıynk Cengiz, **“Yunt Dağı ve Köyleri’nde Türk Dönemi Kültür Varlıkları ve**

Korunma Sorunları”, (Ed. M. Tepekaya vd.), Gelenek ile Gelecek Arasında Kalmış Bir Bölge: Yuntdağı (Sorunlar ve Öneriler), s. 51-63. Manisa 2017.

- Kaygana Burcu, **XV. Yüzyılda Saruhan Sancağı Yörükleri**, Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

- Kılıç Orhan, **Yaylak ve Kışlak Arasında Geçen Bir Ömür: Osmanlı Döneminde Toroslarda Yörük Olmak**, Ermenek Araştırmaları-1, s.297, Palet Yayınları, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Konya, 2018.

- Pala Ayhan, **Oğuz Kağan Kimdir?** Hacettepe Ün. 5. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu, s.133-136, 21-23 Mayıs 2014, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2015.

- Sarı Arif, **Oğuz İlinden Anadolu’ya Türkmenler**, Konya araştırmaları Göç ve İskân, s.45-64, Palet Yayınları, 2017.

- Sarı Arif, **Anadolu’daki Oğuz Varlığının Aşiret İsimleri Üzerinden Tasnifine Eleştirel Bakış**, Cappadocia Journal of History and Social Sciences, s.65, sayı 9, 2017.

- Yılmaz Ahmet Hakan, Çanakkale Yöresi El Dokumalarında Motifler (Biçim, İçerik, Anlatım), s.147, Kalemîşi Türk Sanatları Dergisi, cilt 3, sayı 5, 2015.

- Yiğit Hayrettin, **Yörük mü, Yörür mü, Yörük kelimesinin etimolojisi üzerine bir deneme**; Milli Eğitim Bakanlığı, 2019, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asm/issue/42798/497886>

- Zafer Cem, **Türkiye’de Konar Göçer Kültürü**, Muhakeme Dergisi, s.112, cilt 1, sayı 2, 2018.

Sözlük ve Ansiklopediler

- Devellioğlu Ferit, **Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat**. Doğuş Ltd. Şti. Matb. Ankara, 1980.

- Pakalın Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, MEB Yayınları, İstanbul, 1993.

Arşiv Kayıtları

- BOA. 1998 Sayılı Temettü’at Defteri.

Gazeteler:

- Aliğa Ekspres Gazetesi, 13.11.2017 tarihli haber.
- Söke Ekspres Gazetesi, 14.09.2010 tarihli haber.
- Mahallinde Yapılan Röportajlar.

Dizin

A

Abdülkerim Daş	119
Adet-i Ağnam	39
Ağırşak	53
Ahmet Vefik Paşa	57 · 68
Aigai	75
Akaretler	72
Akçakese	112 · 114
Akçakilise	114
Akçaköy	79 · 83
Akçakoyunlu	67-68
Akkocalı	101
Ala Çuval	52 · 55
Alayuntlu	19 · 31
Aliağa Çiftliği	100
Aliağa İskelesi	113
Alihanlu	79
Ali Rıza Efendi	70-72
Alp Arslan	23
Aman Kız	54
Anadolu Beylerbeyi	63
Artuklu	50
Aşiret	17 · 24-25 · 28-30 · 32 · 36 · 38-39 · 41-43 · 45 · 55 · 57 · 61-70 · 74 · 79 · 82-83 · 91-95 · 100-102 · 104-111 · 114 · 121 · 124 · 128 · 131 · 144 · 146
Atalar Kültü	20
Atatürk	69-74 · 145
Avarız-ı Divaniye	60
Avşar	19 · 26 · 28 · 31-32 · 36 · 64 · 67 · 83

B

Badanalı	78
Bad-i Heva	39
Bahşişler	45 · 78 · 83

Bakırçay	10 · 74
Balkan Savaşı	72
Barlık	19
Barutçu	54
Bayatlar	32
Bayındır	19 · 22 · 25 · 27 · 31-32 · 36
Baykal Gölü	12 · 19
Bayramşa Cemaati	78
Bazerganlu	78
Beğdili	19 · 28 · 33
Bennak	39 · 60 · 81
Berendi	64
Bergama	34 · 67 · 74-76 · 78-79 · 100
Beynamaz	95 · 112 · 114 · 124
Bişek	112
Bozköy	78 · 80
Bölcek Mahallesi	79
Bozoklu Celal	40
Bozok Sancağı	37 · 64
Bozulus	27 · 29-30 · 33-35 · 41 · 43 · 94 · 145
Buraklu Urban Cemaati	78
Burhanlı	67
Büyük Kaçgun	41
C	
Caferli	67
Cebbar Zade Mustafa Bey	92
Ceridi	65
Cevanşir	64
Cicim	52 · 54-55 · 140
Curcan	22
Ç	
Çaba	11 · 60 · 131
Çadır	25-26 · 38 · 42-43 · 45 · 48 · 52 · 55 · 57-59 · 86 · 91 · 95 · 101 · 104 · 145
Çağıranlı	65
Çağrı Bey	21-22

Çaka Bey	34
Çalgöl	93 · 95 · 99 · 101 · 114 · 124
Çal-Göl	17
Çaltıçukuru	17 · 93
Çandarlı	78 · 98
Çanşa Yörük Cemaati	78
Çarıklı Elek	52
Çavuldur	19 · 33-34
Çekiler	80
Çeneler	100
Çepni	19 · 27 · 34 · 65 · 67
Çevlik	58-59
Çiftçilik	28 · 51 · 57 · 95 · 105-110
Çıkrık	54
Çimpe	69
Çıtak Mahallesi	17 · 91 · 112 · 114 · 127
Çobanşa	78
Çökelek	91 · 111-112
Çölabâd	63-64
Çöl Beyliği	63
Çonkara Cemaati	78
Çorak Yörük Cemaati	78
Çörüklü	64
Çukurbağ	17 · 114

D

Dandanakan Savaşı	22-23
Danişmentliler	30 · 50 · 63
Darıcalar	28 · 79
Darı Harmanı	99
Dazkırı	63
Demirci Köyü	95 · 100
Depik	112
Derbentçi	39 · 60
Dericiler	79 · 91 · 93 · 101 · 110 · 113 · 124
Derici Yörükleri	1-2 · 11 · 13 · 91-92 · 97 · 111-113 · 115-116 · 119 · 121 · 130-131
Diş Buğdayı	45

Diş Hediği	45
Dodurga	19 · 27 · 34
Doğancı	78
Doğanoğlu	78
Dülseli	79
Dumanlı Dağı	10 · 49 · 75-76 · 93-95 · 115 · 125 · 130-131

E

Eğri	79 · 95
Ejder	52
Elliciler	79-82 · 84
Elliciyan Çanşa	79
Elliciyan Yörükleri	79
Ermanşahlar	25
Eşekkıran	78-79 · 81
Eşkinici	38 · 79-80
Evliya Çelebi	50
Eybek Dağı	68
Eymür Cemaati	64

F

Fârâb	21
Fardalı Kilim	54
Fazıl Mustafa Paşa	62
Ferman	29 · 62-63 · 66 · 69 · 92-93
Foça	9 · 34 · 81 · 113-114 · 124

G

Gazne	21-22
Gediz	9-10 · 23 · 74
Gelembe	91-92 · 100 · 114
Genleme	48
Gode Yahşi Yörük Cemaati	78
Güvendik	93
Güzelhisar	9-10 · 13 · 32 · 49 · 68 · 74-76 · 78-79 · 81 · 93-95 · 101 · 104-105 · 110 · 113 · 124 · 128 · 131 · 145

H

Halep	27-28 · 30 · 33-37 · 43 · 49 · 63
Halı	31 · 42-43 · 49 · 52-56 · 76 · 98 · 104 · 139-140
Hamit Sancağı	35 · 37 · 64
Hardal	67
Harran	30 · 41 · 63
Hayta Yörükleri	41
Honaz	63
Horasan	20-24 · 26-27 · 36 · 71
I-İ	
Istar	53
İbrahim Gökçen	18 · 94
İğ	2 · 9-10 · 12-13 · 17 · 19-23 · 25-31 · 33-40 · 43 · 45-47 · 50-53 · 55-64 · 66-74 · 76 · 79-84 · 86 · 92-95 · 98-100 · 102-104 · 110 · 112-121 · 124-125 · 129-130 · 145-146
İkta	13 · 26 · 32 · 35 · 47 · 50 · 56 · 72 · 82 · 84 · 95 · 101 · 111 · 118 · 120 · 128
İlikli Kilim	54
İltizam	61
İmaret	25 · 69
İskân	13 · 19 · 29-30 · 33-34 · 41-43 · 45 · 57 · 60-68 · 76 · 94-95 · 130 · 144 · 146
İskân Başı	63
İskân Defterleri	63
İskân Kâtibi	63
İskân Mübaşiri	63
İviler	53 · 78
K	
Kadızzade Hüseyin Paşa	63
Kantaron	117
Kantemir Çepnisi	65
Kaplankaya Yaylası	49 · 98
Kara Kasımoğlu	74
Kaşgarlı Mahmud	17-20
Karaahmetli Köyü	49
Karadere	75 · 93 · 95
Karakeçili	29 · 67-68 · 74 · 79 · 101

Karakuzu Mahallesi	98 · 103 · 119
Karaosmanoğlu	74
Karayağcı	101
Karayahşi	101
Karesi	27 · 41 · 67-69 · 80
Kaşıkçı Oymağı	64
Kayı	11 · 18-19 · 25 · 27-28 · 31-32 · 35-37 · 39 · 62 · 80 · 82 · 100-101 · 128 · 146
Keçecilik	57
Keçiborlu	63-64
Kelâm-ı Kadim	102
Kelkit Vadisi	71
Keridler	79
Kese	45 · 53 · 66 · 92 · 106 · 108-112 · 114 · 116
Kestel	78-79
Kılaz Aşireti	68
Kilim	42-43 · 49 · 52-55 · 58 · 99 · 104 · 111 · 116
Kınık Boyu	31 · 36
Kiremitlik	17 · 93
Kirkit	54
Kirmen	53
Kışlak	50-51 · 67 · 146
Kışla Köyü	75
Kızık	19 · 31 · 36 · 79
Kızılkilise	78
Kızıllı Oymakları	64
Kobak	101
Kolan	43 · 56
Kö mürcü	113
Konyarlar	72 · 145
Köseler Cemaati	83
Köseler Köyü	49
Köstere Pınarı	93
Kozani	72
Kubaş Aşireti	68
Kursak Maya	112
Kuşburnu	115

L

Langaza	72-73
Latife Hanım Köşkü	73

M

Madra Dağı	68
Malazgirt	23-24 · 33
Mangışlak	21 · 23 · 31 · 34
Manisa, Mağnisa	18 · 27 · 31-32 · 34 · 37 · 50 · 52 · 57 · 68 · 74-76 · 81 · 93 · 94 · 99-100 · 102-103 · 112-114 · 128-129 · 140 · 144-146
Mantarköy	95 · 100 · 114 · 124
Maveraünnehir	12 · 20 · 26 · 42
Mehmet Eröz	17
Melikşah	23 · 25
Memlük	22 · 25
Mengüceklü	50
Merikler	79
Meymunlar	80
Mirili	64
Mocan	64
Motif	31 · 42-43 · 52-54 · 56 · 76 · 146
Mukataa	40 · 64 · 92
Musabeyli	81
Mushaf-ı Şerif	102
Musluk Dağı	68

O

Oğuz Kağan	20 · 146
Oğuz Türkleri	51 · 69
Olucak	93
Ongun	31
Osman Bey	27 · 30
Otmanlar	74-75
Ovacık Yaylası	94 · 98-99 · 101-103
Ovacık Yörükleri	79 · 94
Oymak	20-21 · 26-30 · 32-37 · 41 · 43 · 60 · 62-67 · 69-70 · 79 · 94 · 144

P

Pazarlu	49
Peçenekler	36
Peynir	40 · 42 · 48 · 52 · 91 · 111-112 · 128
Pirnez	79
Püse	47 · 118
Pythikos	136

R

Rakka	33 · 41 · 63-66
Reaya	38-42 · 61 · 66
Reşideddin	20 · 31 · 36
Resm-i Bennak	60
Resm-i Maz	39
Resul Tegin	21
Rişvan	67

S

Saltuklu	25 · 50
Samrı	79-81
Sancak Beyleri	38 · 63
Sandıklı	32 · 36 · 53 · 63-64
Saruhan	13 · 27 · 29 · 32 · 35 · 41 · 45 · 65 · 67-68 · 70 · 74 · 76 · 78-84 · 93-94 · 100-101 · 128 · 130 · 144-146
Saruhan Sancağı	32 · 67-68 · 76 · 78-84 · 93 · 100-101 · 128 · 146
Sataşar	79 · 81
Sekban	61-62
Serezler	17 · 93 · 95 · 114 · 124
Seyahatname	50
Seyyibe	39
Sıçak Sineği	116
Silsüpur Ceridi	65
Sirderya	18 · 21 · 23 · 27 · 31
Sırım	111
Soğan Tohumu	105-110 · 114
Söğütlü	67

Ş

Şamanizm	52
Şarıklı Oymağı	64
Şehsuvarlı	64
Şelale	129
Şeyhler	63

T

Tacirli Oymağı	64
Tahra	111
Tazyurd Cemaati	80
Teberistan	22
Tekeli Yörüğü	54
Tekke	60 · 69 · 78
Temettü'at Defteri	105 · 110 · 124-125 · 131 · 146
Tımar Sistemi	38 · 40
Tisnaus	76
Toklu	52
Tol	51
Topak Ev	26 · 57 · 58
Tuğrul Bey	21-24 · 71
Türkmen	17-31 · 33-36 · 40 · 42-43 · 57-58 · 62 · 64 · 69 · 71 · 76 · 93-94 · 99 · 129-130 · 144-146
Turluk	58-59 · 91
Tuzcular	79
Tuz Yasağı	70

U

Uğ	11-13 · 17 · 19-28 · 30-33 · 35-43 · 45-46 · 48-49 · 51-54 · 56-58 · 60-62 · 64-67 · 69-74 · 76 · 81-84 · 91-92 · 94-95 · 100-102 · 105-116 · 120-121 · 124-128 · 130 · 144
Urla	9 · 11-12 · 17 · 26 · 41 · 53-54 · 62-64 · 94 · 98 · 113 · 115 · 118 · 121 · 128
Uzunhasanlar	80 · 93 · 100 · 127

V

Verincik	64
Vodina	72

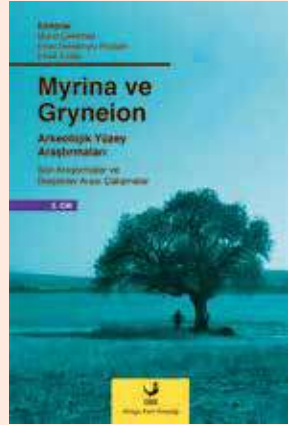
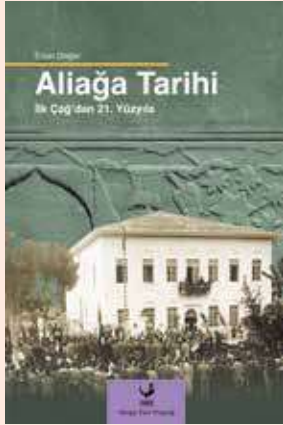
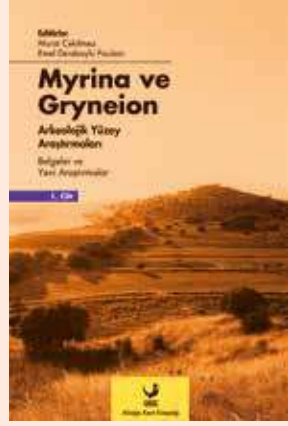
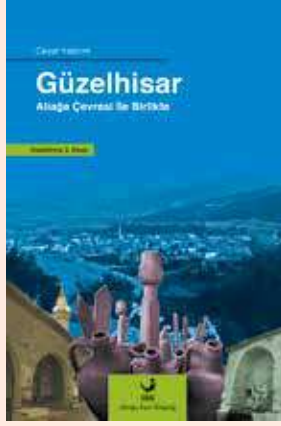
Y

Yağcı Bedir	67
Yapağı	52
Yayla	13 · 25 · 29 · 39 · 41-43 · 45-46 · 48-53 · 57 · 60-62 · 67-68 · 76 · 79 · 86 · 91-95 · 98-104 · 114-116 · 121 · 124-126 · 130-131 · 135 · 145-146
Yaylak	25 · 39 · 41 · 43 · 45-46 · 49-51 · 60-61 · 67-68 · 91 · 146
Yazıcızâde	20
Yedi Bala Motifi	52
Yellikaya	93
Yunt Alanı	78 · 79
Yunt Dağı	52 · 54 · 67 · 74-75 · 78-84 · 93-95 · 100-102 · 128 · 130 · 139-140 · 145
Yusuf Has Hacib	17

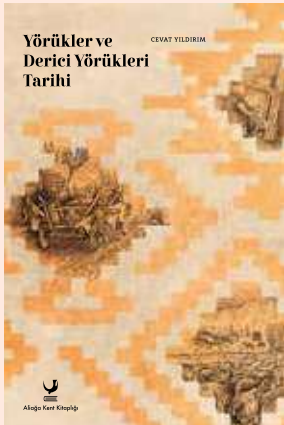
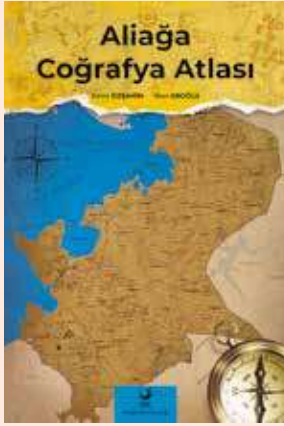
Z

Zaviye	60
Zeytindağ	78
Zili	46 · 52-55 · 111 · 120
Zübeyde Hanım	72-73

Aliğa Kent Kitaplığı Yayınları

Aliğa Kent Kitaplığı

Aliğa Kent Kitaplığı

Asya'dan gelip Anadolu'yu vatan, Ege'yi mesken tutan Yörükler kültürlerini de bozulmadan günümüze kadar getirdiler. Tarih boyunca hep vatana, bayrağa sahip çıktılar. Anadolu coğrafyası bin yıldır Türk yurdu olurken ve en son da Milli Mücadele'de yedi koldan gelen düşmanı püskürtürken Yörükler hep en önde oldu.

Yörük kültürü Anadolu'nun da, Türkiye Cumhuriyeti'nin de özüdür, mayasıdır. Bu kültürde sevgi ve hoşgörü vardır, doğada mücadele azmi vardır, zorluklar karşısında dayanma iradesi vardır. Yaşadığı topraklara, doğaya, diğer canlılarla birlikte sahip çıkma vardır. Bu yüzden Yörük kültürünün, gelenek ve göreneklerinin korunması, genç kuşaklara öğretilmesi ve geleceğe taşınması çok önemlidir.

Değerli eğitimci, yerel araştırmacı Cevat Yıldırım'ın büyük emek vererek ortaya çıkardığı **“Yörükler ve Derici Yörükleri Tarihi”** kitabı, sadece Aliğa ve çevresindeki Yörükler açısından değil, Anadolu coğrafyasındaki tüm Yörüklerin tarihiyle ilgili önemli bilgileri bir araya getiriyor.